

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ-ΠΟΛΗ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

«Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΑΙ Η
ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΝΑΩΝ, ΡΑΚΙΤΑΣ - ΤΡΑΠΕΖΑΣ - ΓΚΡΑΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ»

ΝΤΙΝΑ ΜΠΟΔΙΩΤΗ

«...ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὴν ἄκραν Δρέπανον ὀνομάζουσιν. ὀλίγον δὲ ὑπὲρ τὴν λεωφόρον Ῥυπῶν ἐστὶ τὰ ἐρείπια·
σταδίου δὲ Αἴγιον περὶ τοὺς τριάκοντα ἀπέχει Ῥυπῶν»

ΑΘΗΝΑ 2018

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΛΑΝΤΖΟΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΤ.ΚΑΤΑΚΗΣ

Τ. ΜΑΣΤΡΑΝΤΩΝΗΣ

*στον Τάκη,
στον Δημήτρη,
στον Γιώργο,
στον Κωνσταντίνο*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη έγινε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, "Διαχείριση Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική", του τμήματος Ιστορίας - Αρχαιολογίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Πεδίο έρευνάς μας αποτελεί η ημιορεινή-ορεινή περιοχή της Δυτικής Αιγιαλείας, ένεκα των σημαντικών αρχαιολογικών καταλοίπων που η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα η παρουσία τριών αρχαίων δωρικών ναών. Ο ναός της Ρακίτας, ένας πρώιμος αψιδωτός περίστυλος ναός σε υψόμετρο 600 μ., ο ναός του Γκραίκα που χρονολογείται στα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα και ο ναός της Τραπεζάς του 530 π.Χ., θρησκευτικό κέντρο μιας αρχαίας πόλης που εκτείνεται στο οροπέδιο και στις πλαγιές της Τραπεζάς. Επιπλέον, οι συστάδες των οικιστικών συνόλων, τα χωριά, άλλοτε ενεργές κοινότητες, αποτελούν πρόκληση διερεύνησης των προϋποθέσεων εκείνων που είναι ικανές να συμβάλουν στην οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση της περιοχής.

Ένας ακόμα λόγος επιλογής του συγκεκριμένου χώρου ήταν η προσωπική ανάγκη της προσέγγισής του, καθώς πατρογονικός που συνδέεται με μνήμες παιδικές και συναισθήματα. Μνήμες που καθορίζουν συμπεριφορές και στάσεις, πεποιθήσεις και αξίες, συμβάλλοντας στη συνείδηση της συνέχειας παρελθόντος - παρόντος. Η ανάγκη γνωριμίας της ιστορίας μιας περιοχής οικείας, το ξετύλιγμα του κουβαριού του χρόνου οδηγεί στην αυτογνωσία και την αυτοπεποίθηση, ως συνεπακόλουθα της κατακτηθείσας γνώσης. Συμμετέχοντας στις ανασκαφές του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς το καλοκαίρι του 2016, τα ερείπια του ναού, τα όστρακα που έρχονταν στο φως από το μυκηναϊκό νεκροταφείο επιβεβαίωναν την παροδικότητά μας. Αντίθετα τα έργα, αποτέλεσμα της σκέψης και του μόχθου του ανθρώπου, είναι αυτά που πιστοποιούν την παρουσία μας στο χώρο και στο χρόνο. Ακόμα και ως ερείπια δίνουν απαντήσεις και μας βοηθούν να βρούμε τους κρίκους που χάθηκαν στην πορεία των αιώνων στην αλυσίδα της ανθρώπινης ιστορίας. Οι σημερινές κοινωνίες καλούνται, με εργαλεία επιστημονικά, να κατανοήσουν τις προγενέστερες κοινωνίες, μελετώντας τα ίχνη που άφησαν αυτές στην πέτρα και στο χώμα. Θέλουμε να πάρουμε απαντήσεις σχετικά με το πού, το πώς, το πότε και το γιατί, και τα έργα είναι αυτά που θα τις δώσουν, σύμφωνα με τον Alois Riegl¹, γιατί καλύπτουν πάντα ανάγκες, δείχνουν τα μέσα που κατέχουν οι άνθρωποι μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και στη μορφή τους αποτυπώνονται οι αξίες της κοινωνίας που τα παρήγαγε.

Αυτές τις αξίες αφού τις προσδιορίσουμε, θα πρέπει να τις επικοινωνήσουμε στις τοπικές κοινωνίες για να γίνουν τα μνημεία κατανοητά στο κοινό. Προς την κατεύθυνση αυτή, διερευνώντας όλα τα στοιχεία της περιοχής μας και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, θα προταθεί μια σειρά έργων, που εκτιμάται ότι θα συμβάλουν τόσο στην προστασία των αρχαιοτήτων όσο και στην ανάπτυξη μιας αγροτικής περιοχής, που ήδη παρουσιάζει εμφανή στοιχεία ερημοποίησης.

¹Riegl 2006.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν και με στήριξαν με την βοήθειά τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον υπεύθυνο επιβλέποντα καθηγητή Δημήτρη Πλάντζο, για την τιμή που μου έκανε ν' αφιερώσει τον χρόνο του και να με κατευθύνει με τις επισημάνσεις του, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της Επιτροπής. Επίσης την τ. πρόεδρο του μεταπτυχιακού τμήματος, Παναγιώτα Πολυχρονάκου Σγουρίτσα και όλους τους καθηγητές, για τις γνώσεις και την εμπειρία που μας μετέδωσαν ακούραστα, αλλά και τους συμφοιτητές μου για τις δημιουργικές στιγμές που μοιραστήκαμε. Ευχαριστώ θερμά τον Ανδρέα Βόρδο, γιατί στάθηκε πολύτιμη η βοήθειά του, με το υλικό που μου παραχώρησε και τέλος την οικογένεια μου και τη φίλη μου Δέσποινα, που στηρίζουν κάθε μου προσπάθεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διπλωματική εργασία με θέμα: «Η ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς και η συμβολή των αρχαίων ναών, Ρακίτας-Τραπεζάς-Γκραίκα, στην οικονομική ανάπτυξη της ορεινής δυτικής Αιγιάλειας», πραγματεύεται το ρόλο και τη σημασία των καταλοίπων του παρελθόντος προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας σε πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Πρόκειται για αγροτική περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, που ως υπαιθρος χώρα παρουσιάζει μια ποιότητα φυσικού περιβάλλοντος, κοινωνικών-οικογενειακών αξιών και παραγωγικών δυνατοτήτων, στοιχεία που αν αξιοποιηθούν θεωρούμε ότι έχουν τη δυναμική να ωθήσουν, και προς την κατεύθυνση της ευημερίας της τοπικής κοινωνίας και στην προστασία της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Η προσέγγιση είναι θεωρητική, βάσει των σύγχρονων θεωριών για την προστασία και ανάδειξη των πολιτισμικών αγαθών στο πλαίσιο των ελληνικών και διεθνών νομοθετημάτων. Φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον αντιμετωπίζονται ενιαία και αλληλένδετα και μια σειρά προτεινόμενων έργων σχεδιάστηκαν στην κατεύθυνση της «βιώσιμης ανάπτυξης», με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Τα έργα στοχεύουν στην ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας η οποία καλείται, με ανοιχτό πνεύμα, να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της εποχής και να διαχειριστεί καταστάσεις που θα προκύψουν στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: Ανάδειξη, Προστασία, Ανάπτυξη.

SUMMARY: The thesis under the topic “The designation of the archeological site of Trapeza and the contribution of the ancient temples of Rakita – Trapeza – Graika, to the economic development of mountainous Western Aigialeia”, negotiates the role and the importance of the remnants of the past towards the development of the local society at cultural social and economic level. It is about an agrarian area of North-West Peloponese, which as a countryside shows a quality of natural environment, social-family values and productive potentials, elements which-if exploited-we consider that they have the dynamic to boost both in the direction of the welfare of the local society and the protection of cultural heritage. The approach is theoretical, in the basis of contemporary theories concerning the protection and designation of cultural goods, in the frame of Greek and international legislations. Natural and cultural environment are dealt with unitarily and interlinked and a series of proposed projects were designed in the direction of “viable development”, with respect to man and his environment. The projects target on the activation of the local society, which is called to open-mindedly face the challenges of the era and to administer situations that come up in the futur.

Key words: Display of antiquities, Protection, Development.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	
	ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1
ΜΕΡΟΣ Α	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	
	Κεφάλαιο Ι	
1.1.	<i>Ένταξη του πεδίου έρευνας στο ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον</i>	3
1.2	<i>Η Ιστορία της πόλης του Αιγίου και της Αιγιαλείας</i>	5
1.2.1.	Από τους Προϊστορικούς μέχρι τους Βυζαντινούς χρόνους	5
	Αρχαιολογική Τεκμηρίωση	6
1.2.2.	Από τους Βυζαντινούς χρόνους στην Επανάσταση του 1821	13
1.2.3.	Η Νεότερη ιστορική περίοδος	15
1.3	<i>Γενικά στοιχεία του Δήμου Αιγιαλείας και της πόλης του Αιγίου - Σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος</i>	17
1.4.	<i>Κοινωνική σύνθεση, Οικονομικοί, Πολιτιστικοί φορείς</i>	27
ΜΕΡΟΣ Β	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	
	Κεφάλαιο Ι	
	Οι Ανασκαφές: Άνω Μαζαράκι - Τραπεζά - Γκραίικας	30
1.1	<i>Ο ναός στη Ρακίτα Παναχαϊκού (Άνω Μαζαράκι)</i>	31
1.2	<i>Το ιστορικό της αρχαιολογικής έρευνας στην Τραπεζά</i>	33
1.2.1.	Ο αρχαϊκός ναός	37
1.2.2.	Διάσπαρτα μνημεία και νεκροταφεία	45
1.3	<i>Ο ναός στο Γκραίικα</i>	47
	Κεφάλαιο ΙΙ	
2.1.	<i>Τοπογραφία</i>	49
2.2.	<i>Οικιστικά-δημογραφικά δεδομένα</i>	51
2.3	<i>Η Νεότερη Ιστορία της περιοχής</i>	58

2.4.	<i>Παραγωγικές-πολιτιστικές δραστηριότητες</i>	60
2.5.	<i>Φυσικό περιβάλλον</i>	62

Κεφάλαιο III

3.1.	<i>Υπάρχουσες υποδομές στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς-ελλείψεις</i>	64
3.2.	<i>Φυσικοί και ανθρωπογενείς κίνδυνοι</i>	66
3.3.	<i>Αζίες</i>	67
3.4.	<i>Ανάλυση Swot</i>	71

ΜΕΡΟΣ Γ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Κεφάλαιο I

1.1.	<i>Θεωρητικό - θεσμικό πλαίσιο της προστασίας και ανάδειξης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς</i>	81
1.2.	<i>Στόχοι της πρότασης ανάδειξης του Αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς και της ευρύτερης περιοχής</i>	82
1.3.	<i>Περιγραφή της πρότασης ανάδειξης</i>	83
1.3.1.	<i>Έργα προστασίας - ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου</i>	83
1.3.2.	<i>Έργα οδοποιίας, χώροι στάθμευσης</i>	84
1.3.3.	<i>Πολιτιστικές διαδρομές</i>	84
1.3.4.	<i>Νέες χρήσεις των Σχολικών κτηρίων</i>	85
1.4.	<i>Σχεδιαστική αποτύπωση των έργων</i>	88
1.4.1.	<i>Στον Αρχαιολογικό χώρο του οροπεδίου</i>	88
1.4.2.	<i>Έργα οδοποιίας, χώροι στάθμευσης</i>	91
1.4.3.	<i>Πολιτιστικές διαδρομές</i>	92
1.5.	<i>Χρηματοδότηση των έργων - Φορείς υλοποίησης</i>	94
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	94
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	95

ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για την καλύτερη διαχείριση του θέματος κρίθηκε σκόπιμο η εργασία να χωριστεί σε τρία μέρη. Στο Μέρος Α γίνεται προσπάθεια παρουσίασης του όλου, για την κατανόηση του ευρύτερου πλαισίου. Μετά το γεωγραφικό προσδιορισμό του χώρου που αποτελεί το αντικείμενο της έρευνας, ακολουθεί η ιστορία της πόλεως του Αιγίου και της Αιγιαλείας, από αρχαιολογικών χρόνων μέχρι σήμερα. Αναφερόμαστε στη σύγχρονη πόλη του Αιγίου, τις παραγωγικές της δυνάμεις, τα διασωθέντα μνημεία, το φυσικό περιβάλλον. Σε υποκεφάλαιο παρατίθεται η αρχαιολογική τεκμηρίωση των ιστορικών δεδομένων και τα νέα ευρήματα των ανασκαφών. Το Μέρος Β χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Το Κεφάλαιο 1 περιλαμβάνει το ιστορικό των ανασκαφών στους αρχαιολογικούς χώρους Ρακίτας, Τραπεζάς και Γκραίκα, ενώ στο Κεφάλαιο 2 περιοριζόμαστε στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς και στα χωριά που τον περιβάλλουν, παραθέτοντας τα ιστορικά, γεωφυσικά και κοινωνικά δεδομένα της περιοχής. Στο Κεφάλαιο 3 αναλύονται τα στοιχεία που θα ληφθούν υπόψη στην πρόταση ανάδειξης της Τραπεζάς και της περιοχής της, καθώς και οι αξίες που εμπεριέχουν τα μνημεία. Το Μέρος Γ περιλαμβάνει το θεσμικό πλαίσιο της προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, παρουσιάζεται η πρόταση προστασίας και ανάδειξης του χώρου μας, η σχεδιαστική αποτύπωση της πρότασης και οι προϋποθέσεις υλοποίησης. Κλείνουμε με τον Επίλογο που θέτει το ζήτημα της βιωσιμότητας των έργων και τα συμπεράσματα για την επίτευξη των στόχων της έρευνας. Αναλυτικότερα:

Μέρος Α. Περιγραφή του Δήμου Αιγιαλείας. Κεφάλαιο Ι: Και οι τρεις ναοί ανήκουν στην επαρχία Αιγιαλείας και βρίσκονται σε μικρή σχετικά απόσταση από την πόλη του Αιγίου (5-30 χλμ.). Ο διευρυμένος δήμος Αιγιαλείας έχει πλούσια ιστορία και πολλά αξιοθέατα να επιδείξει. Οι υπό εξέταση αρχαιολογικοί χώροι συνδέονται άμεσα με την ιστορία των ανασκαφών των τελευταίων χρόνων στην Αιγιαλία, όπου ήρθαν στο φως οκτώ αρχαίες πόλεις της αχαϊκής δωδεκάπολης, με πιθανότητα μία από αυτές να είναι στο χώρο που εξετάζουμε. Δημιουργείται επομένως ένα γενικότερο ενδιαφέρον για την έρευνα, με την παρουσία ξένων αρχαιολογικών σχολών και πανεπιστημίων. Το αντικείμενο της έρευνάς μας αποτελεί, συνεπώς, μέρος ενός όλου με ιδιαίτερο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

Μέρος Β. Παρουσίαση της περιοχής μελέτης. Κεφάλαιο Ι: Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στο ιστορικό των ανασκαφών των αρχαιολογικών χώρων Ρακίτας, Τραπεζάς και Γκραίκα, που έχουν πραγματοποιηθεί από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αχαΐας. Στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς οι ανασκαφές διεξάγονται από τον Ανδρέα Βόρδο σε συνεργασία με την Elisabetta Borgna του Πανεπιστημίου Udine της Ιταλίας και βρίσκονται σε εξέλιξη. Η ανασκαφή στο ναό της Αρτέμιδος Αοντίας, στη Ρακίτα Παναχαϊκού (Άνω Μαζαράκι) έγινε από τον Μιχάλη Πετρόπουλο και επιλέχθηκε η κατάχωση του μνημείου, ενώ στον Άγιο Σώστη στο Γκραίκα έγιναν από τους Μιχάλη Πετρόπουλο και Ανδρέα Βόρδο και τα αποτελέσματα πλούτισαν τις ιστορικές μας γνώσεις. Κεφάλαιο ΙΙ: Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα τοπογραφικά δεδομένα των ναών και στη συνέχεια περιοριζόμαστε στην περιοχή που περιβάλλει τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς. Εκθέτονται στοιχεία μιας αγροτικής περιοχής, με αναφορά στα γειτονικά χωριά που πλαισιώνουν τον αρχαιολογικό χώρο. Παρουσιάζονται ιστορικά, περιβαλλοντικά, οικιστικά, δημογραφικά και παραγωγικά δεδομένα, για να διερευνηθούν οι δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής. Κεφάλαιο ΙΙΙ: Εντοπίζονται οι υποδομές και οι ελλείψεις, οι φυσικοί και ανθρωπογενείς κίνδυνοι για τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς. Προσδιορίζονται οι αξίες που εμπεριέχουν τα μνημεία και διερευνάται ο τρόπος μετάδοσης των αξιών στην τοπική κοινωνία. Τέλος, παρατίθεται ανάλυση Swot, για την πλήρη, συνοπτική καταγραφή των ζητημάτων, τα ισχυρά και τα ασθενή σημεία του,

ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου.

Μέρος Γ: Πρόταση ανάδειξης της περιοχής της Τραπεζάς. Κεφάλαιο Ι: Στο τελευταίο μέρος γίνεται αναφορά στο θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα από την ελληνική νομοθεσία, τις διεθνείς συμβάσεις και τη σχετική βιβλιογραφία. Γίνεται αποσαφήνιση των στόχων της μελέτης μας και αναλυτική περιγραφή των έργων που προτείνονται, τα οποία κινούνται σε τέσσερις άξονες και αποβλέπουν: 1) στην προστασία και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς, 2) στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και την αναβάθμιση της ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου, 3) στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, 4) στην πληροφόρηση των κατοίκων της Αιγιαλείας, και ιδιαίτερα στην πολιτισμική και περιβαλλοντική εκπαίδευση των νέων. Οι παρεμβάσεις είναι ήπιες, σύμφωνες με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και στοχεύουν στην αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων της περιοχής. Ακολουθεί η σχεδιαστική αποτύπωση της πρότασης, οι τρόποι χρηματοδότησης των έργων και οι φορείς υλοποίησης.

Επίλογος: Ο επίλογος θέτει προβληματισμούς για τη βιωσιμότητα της πρότασης μετά την υλοποίησή της και καταλήγει στο συμπέρασμα της όλης προσπάθειας.

Δεν κρίθηκε απαραίτητη η σύνταξη ερωτηματολογίου για να εκτιμηθούν οι προθέσεις των κατοίκων της περιοχής. Αντί αυτού επιλέχθηκαν οι επισκέψεις στα χωριά και οι συζητήσεις μαζί τους στα καφενεία, ως αμεσότερη, φιλική προσέγγιση. Η έρευνα κινήθηκε σε θεωρητικό επίπεδο, στηρίχτηκε στην επισυναπτόμενη βιβλιογραφία, στην ελληνική νομοθεσία, στις κοινοτικές οδηγίες και τις διεθνείς συμβάσεις. Επίσης συγκεντρώθηκε πλούσιο φωτογραφικό υλικό από τις επισκέψεις στους χώρους και τη συμμετοχή μου στις ανασκαφικές εργασίες.

ΜΕΡΟΣ Α: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ

Κεφάλαιο Ι

1.1. Ένταξη του πεδίου έρευνας στο ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον

Η περιοχή που εξετάζουμε βρίσκεται στη δυτική Αιγιάλεια στο νομό Αχαΐας, στη βορειοανατολική Πελοπόννησο (χάρτης 1), και παρουσιάζει ερευνητικό ενδιαφέρον, γιατί συγκεντρώνει αθροιστικά κάποια στοιχεία. Αρχικά, λόγω της παρουσίας τριών αρχαϊκών ναών: του ναού της Αρτέμιδος Αοντίας στη Ρακίτα, του ναού στο Γκραϊκά και του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς (χάρτης 2). Η περιοχή εκτείνεται νότια της πόλης του Αιγίου και η παρούσα εργασία έχει κεντρικό πυρήνα τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς και τα χωριά που βρίσκονται κοντά σε αυτόν, δηλαδή τον Κούμαρη και τον Χατζή, αλλά και τα ορεινότερα, τις Δάφνες και την Παρασκευή, γιατί περισώζουν δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και αποτελούν συγκροτημένες οικιστικές μονάδες ενός περιαστικού χώρου (χάρτης 2). Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και τα οικιστικά σύνολα συμπληρώνει ένα φυσικό τοπίο_ιδιαίτερο, λόγω της ομοιογένειας που προκαλεί η καλλιέργεια της σταφιδαμπέλου. Πρόσφατα εγγράφηκε στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και αναμένεται η ένταξή του και στον κατάλογο της UNESCO, αφού η καλλιέργεια της μαύρης Κορινθιακή σταφίδας, εκτός του ότι διαμορφώνει το αγροτικό τοπίο, διασώζει και ένα δίκτυο υλικών και άυλων πολιτισμικών στοιχείων στο χώρο και στο χρόνο, μέσα από καλλιεργητικές πρακτικές, διατροφικές συνήθειες και τοπικές παραδόσεις. Μπαίνουν συνεπώς ζητήματα προστασίας και διαχείρισης όχι μόνο του αρχαιολογικού χώρου, αλλά μιας πολιτισμικής κληρονομιάς στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένου και του φυσικού περιβάλλοντος. Διαπιστώνεται έτσι ένα πλέγμα σχέσεων και εννοιών, το οποίο θα εξετάσουμε διεξοδικά προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης.

Το πεδίο έρευνάς μας όμως, συνδέεται γεωγραφικά, διοικητικά και ιστορικά με το δήμο Αιγιαλείας, γι' αυτό αρχικά κρίνεται αναγκαία μια συνοπτική αναφορά στην Αιγιάλεια και την πόλη του Αιγίου, που αποτελεί την έδρα του.

Χάρτης 1: Γεωγραφικός χάρτης Πελοποννήσου, (πηγή: Πετρόπουλος 2012)

1.2. *Η Ιστορία της πόλης του Αιγίου και της Αιγιαλείας*

Τα ιστορικά στοιχεία που παρατίθενται είναι από το έργο *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου. Από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, του ιστορικού Α. Σταυρόπουλου². Παραβλέποντας το ξεπερασμένο ύφος και τη γλώσσα γραφής του, επιλέγεται ως βασική βιβλιογραφία αυτού του κεφαλαίου, λόγω του μεγάλου χρονικού φάσματος στο οποίο αναφέρεται. Δεν έγινε πρωτογενής ιστορική έρευνα, κρίνοντας ότι το θεματικό πλαίσιο του παρόντος μεταπτυχιακού δεν έχει κεντρικό στόχο την ιστορική έρευνα. Επιπλέον αυτό το κεφάλαιο δεν αποτελεί το κύριο αντικείμενο της μελέτης μας, παρά μόνο συμβάλλει στην παρουσίαση του γενικού πλαισίου.

1.2.1 Από τους Προϊστορικούς μέχρι τους Βυζαντινούς χρόνους

Σύμφωνα με τις πηγές που αναφέρει ο Σταυρόπουλος στην *Ιστορία* του, στην αρχαιότητα η Αιγιαλεία ήταν μια στενή παράκτια ζώνη, που περιλάμβανε και τμήμα της Κορινθίας με τελευταία ανατολική πόλη την Πελλήνη και έφτανε μέχρι την Ήλιδα (Ηλεία). Προγονικός βασιλιάς της ο γιός του Ινάχου βασιλιά του Άργους, ο Αιγιαλός, από τον οποίο πήρε το όνομά της και οι κάτοικοί της ονομάστηκαν Αιγιαλείς. Πρωτεύουσα του βασιλείου ήταν η Σικυώνα. Η χώρα βασιλεύεται διαδοχικά από αυτόχθονες ηγεμόνες, τελευταίος των οποίων υπήρξε ο Σελινούς (1.406 π.Χ.). Στη συνέχεια η περιοχή αποικήθηκε από τους Ίωνες, υπό την αρχηγία του Ίωνος του Ξούθου, ο οποίος ανέβηκε στο θρόνο μετά το θάνατο του Σελινούντα, αφού νυμφεύθηκε την κόρη του Ελίκης, προς τιμή της οποίας ίδρυσε την ομώνυμη πόλη. Οι Ίωνες εισήγαγαν νέο σύστημα διοίκησης, κατασκεύασαν πλοία και οργάνωσαν στρατιωτικά την περιοχή, η οποία θα ονομαστεί Ιωνία. Οι Αχαιοί από τη Λακεδαίμονα κατέλαβαν την Αιγιαλεία το 1104 π.Χ. με αρχηγό τον Τισσαμενό, υιό του Ορέστη και διαίρεσαν σε μικρά βασίλεια τις πόλεις που ίδρυσαν οι Ίωνες, με βασιλείς τους γιούς του Τισσαμενού. Οι πόλεις που κατοίκησαν οι Αχαιοί από την Ηλεία μέχρι την Κορινθία είναι: Δύμη, Ωλενος, Φαραί, Τριταία, Ρύπαι, Αίγιον, Κερύνεια, Βούρα, Ελίκη, Αιγαί, Αίγειρα, Πελλήνη και θα αποτελέσουν την Πρώτη Αχαϊκή Συμπολιτεία, ένα είδος πολιτικού και θρησκευτικού συνδέσμου, μια ομοσπονδία της οποίας τα μέλη είναι αυτόνομα και λαμβάνουν αποφάσεις από κοινού, για την πολιτική πορεία της συμπολιτείας και τη δράση της.

Στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, οι Αχαιοί κράτησαν στάση ουδέτερη και δεν έχουμε στοιχεία συμμετοχής τους στους Περσικούς πολέμους. Το 450 π.Χ. η τακτική της ουδετερότητας φαίνεται να εγκαταλείπεται, προσχωρώντας στο συνασπισμό των Αθηναίων, ενώ κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο αναγκάζονται να εισέλθουν στη συμμαχία των Πελοποννησίων. Το 330 π.Χ. πολέμησαν στο πλευρό του βασιλιά της Σπάρτης Άγη Γ', για την ανεξαρτησία τους από την Μακεδονική επικυριαρχία και το 311 π.Χ. η Αχαϊκή Συμπολιτεία θα διαλυθεί και η διοίκηση των πόλεων θα περιέλθει στους Μακεδόνες. Μετά τη καταστροφή της Ελίκης από το σεισμό το 371 π.Χ., το Αίγιο καταλαμβάνει τη χώρα της, και θα γίνει η έδρα της Β' Αχαϊκής Συμπολιτείας, που θα επανασυσταθεί επί Αντιγόνου Γονατά. Οι πρώτες δέκα πόλεις που αποτέλεσαν τον πυρήνα της Β' Αχαϊκής Συμπολιτείας το 281 π.Χ., είναι: Πάτραι, Δύμη, Τριταία, Φαραί, Αίγιον, Βούρα, Κερύνεια, Πελλήνη, Αίγειρα, Λεόντιον. Η ένωση αυτή αποσκοπεί στην πλήρη ισοπολιτεία με κοινούς νόμους, μέτρα, σταθμά και νομίσματα, κοινούς άρχοντες, βουλευτές, δικαστές. Οι εκπρόσωποι των πόλεων συνέρχονται δυο φορές το χρόνο σε σύνοδο, για να διορίσει κοινούς ετήσιους άρχοντες και να

²Σταυρόπουλος 1954.

παρθούν διοικητικές αποφάσεις. Το ανώτατο συμβούλιο αποτελείτο από τους δέκα συνάρχοντες ή *προβούλους* και αρχικά διασφαλιζόταν η ισοπολιτεία, αλλά αργότερα, δεν εκπροσωπούνταν όλες, με αποτέλεσμα να χαθεί η ισονομία. Την περίοδο αυτή ανέρχονται στην στρατιωτική και πολιτική εξουσία της Αχαϊκής Συμπολιτείας ο Άρατος και ο Φιλοποίμην. Πληροφορίες για το βίο των δύο ανδρών έχουμε από τον Πλούταρχο (Πλουτάρχου βίοι: Βίος Αράτου) και τον Πολύβιο (Πολυβίου Αχαϊκά).

Ο Άρατος καταγόταν από τη Σικυώνα, την οποία διοικούσε ο τύραννος Αβαντίδας, αφού δολοφόνησε τον άρχοντα Κλεινία, πατέρα του Αράτου. Το 251 π.Χ. ο εξορισθείς Άρατος θα καταφέρει να συγκεντρώσει μερικούς μάχιμους άνδρες και θα κυριεύσει τη Σικυώνα, την οποία και θα προσαρτήσσει στην Αχαϊκή Συμπολιτεία. Ο ίδιος θα εγκατασταθεί οριστικά στο Αίγιο, ενώ από το 245 και μέχρι το θάνατό του θα παίζει κυρίαρχο ρόλο στα πολιτικοστρατιωτικά πράγματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Το 243 η Αχαϊκή Συμπολιτεία θα διευρυνθεί με την προσάρτηση της Ακροκορίνθου και των πόλεων: Μέγαρα, Τροιζήν, Επίδαυρος, Κλωναί, Αίγινα, Άργος και άλλων πενήντα. Ο Άρατος δεν επαινείται ως στρατιωτικός, αλλά ως φυσιογνωμία πολιτική, επιφανής διπλωμάτης, πρᾶος και επιτήδειος στην απόκτηση φίλων και συμμάχων, γι' αυτό οι Αχαιοί τον εξέλεξαν στρατηγό 17 φορές. Έγινε φίλος και σύμμαχος του Αντιγόνου Δώσονος, επιτρόπου του ανηλίκου Φιλίππου Ε', για να αντιμετωπίσει τον Κλεομένη, βασιλιά της Σπάρτης (Κλεομενικός πόλεμος) και τους Αιτωλούς (Συμμαχικός πόλεμος). Σε ένδειξη φιλίας έδωσε στους Μακεδόνες την Ακροκόρινθο, και με αυτή τη συμφωνία η Αχαϊκή Συμπολιτεία ενώ φαινομενικά διατήρησε την αυτονομία της, ουσιαστικά υποτάχθηκε στην επιρροή της Μακεδονικής δυναστείας. Μετά το τέλος του συμμαχικού πολέμου και λόγω της έντονης κριτικής, που άσκησε ο Άρατος στον Φίλιππο για το εγχείρημα κατάληψης του φρουρίου της Ιθώμης, ο Άρατος και ο γιός του θα δολοφονηθούν κατ' εντολή του Φιλίππου. Με τη δολοφονία του Αράτου, ο Φίλιππος έχασε τη συμπάθεια των Αχαιών, αλλά παρά τη δυσαρέσκειά τους, όταν οι Ρωμαίοι συμάχησαν με τους Αιτωλούς και πάτησαν στην Ελλάδα, η Αχαϊκή Συμπολιτεία συνεργάστηκε μαζί του, σε αντίθεση με τη Σπάρτη και τον τύραννο αυτής Μαχανίδα, εναντίον του οποίου θα κινηθούν τα στρατεύματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας με στρατηγό τον Φιλοποίμενα. Οι Σπαρτιάτες θα ηττηθούν στην μάχη που θα γίνει στη Μαντινεία. Το 194 π.Χ. ο Φίλιππος θα ηττηθεί στη μάχη στις Κυνός Κεφαλές από τον Ρωμαίο στρατηγό Τίτο Φλαμινίνο, υπογράφεται συνθήκη ειρήνης και αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία των ελληνικών πολιτειών. Στο διάστημα της φαινομενικής ελευθερίας των ελληνικών πόλεων, ο Φιλοποίμην κατάφερε προσωρινά να συνενώσει τις πόλεις της Πελοποννήσου στην Αχαϊκή Συμπολιτεία. Η ένωση αυτή δεν διήρκεσε πολύ. Αρχικά αποστατούν οι Μεσσήνιοι και οι Αχαιοί για να συγκρατήσουν την Συμπολιτεία αποστέλλουν το 183 π.Χ. τον Φιλοποίμενα κατά των Μεσσηνίων. Οι δυνάμεις του Δεινοκράτους, αρχηγού των αποστατών υπερτερούν, νικούν τους Αχαιούς και ο Φιλοποίμην συλλαμβάνεται αιχμάλωτος και οδηγείται στη Μεσσηνία, όπου δολοφονήθηκε με δηλητήριο σε ηλικία 80 ετών. Ο Φιλοποίμην, σε αντίθεση με τον Άρατο, χαρακτηρίζεται ικανός στρατιωτικός, εξέλεγη οκτώ φορές στρατηγός της Συμπολιτείας και επέκτεινε το δικαίωμα της συμμετοχής στη διοίκηση της Συμπολιτείας σε όλες τις πόλεις και όχι μόνον στις δέκα ιδρύτριες, όπως ίσχυε επί Αράτου. Μετά την ήττα του Περσέως, διαδόχου του Φιλίππου Ε' στην Πύδνα το 168 π.Χ. έχουμε τη διάλυση της μακεδονικής δυναστείας. Με την πυρπόληση της Κορίνθου από τον Μόμμιο το 146 π.Χ., οι Ρωμαίοι κυριαρχούν και η Αχαϊκή Συμπολιτεία περιορίζεται στις ιδρυτικές της πόλεις. Υφίσταται κατ' όνομα μέχρι το 217 μ.Χ. και οι στρατηγοί της θα είναι ένα είδος επιμελητών για την επίλυση οικονομικών ζητημάτων.

Αρχαιολογική Τεκμηρίωση

Οι περισσότερες από τις πόλεις της Αχαϊκής Συμπολιτείας βρίσκονται στην περιοχή της σημερινής Αιγιάλειας και έχουν ταυτιστεί το Αίγιο, η Αίγεια και η Κερύνεια (χάρτης3). Στη συνέχεια

παρατίθεται μια συνοπτική αναφορά στις πόλεις και στα ευρήματα των ανασκαφών που έχουν έρθει στο φως.

Η αρχαία πόλη του Αιγίου: Είναι μια από τις πρώτες πελασγικές αποικίες, που αποτέλεσαν το βασίλειο της Αιγιαλείας. Ήταν κτισμένη αμφιθεατρικά σε δύο οικισμούς, ανάμεσα στους ποταμούς Μεγανίτη (Γαϊδουροπνίχτη) δυτικά και του Σελινούντος ανατολικά (Χάρτης 3). Την αρχαιότητα της πόλης μαρτυρά η πλούσια μυθολογία: Ο Αιλιανός αναφέρει, ότι ο Δίας ερωτεύτηκε την Αιγιώτιδα κόρη Φθίαν και μεταμορφώθηκε σε περιστέρι για να την κατακτήσει. Σύμφωνα με άλλο μύθο η πόλη έλαβε το όνομά της από την αίγα, η οποία θήλασε τον Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί, για να σωθεί από τον πατέρα του Κρόνο, ενώ κατ' άλλη εκδοχή το όνομα της πόλης οφείλεται στην ετυμολογική συγγένεια με το ρήμα «αΐσσω», που σημαίνει κινώ, σείω, πιθανόν λόγω της σεισμικότητας της περιοχής. Αναφορές έχουμε και στον Όμηρο, γιατί στο Αίγιο και στο ιερό του Ομαγυρίου Διός συγκεντρώθηκαν οι αρχηγοί των Ελλήνων για να πάρουν απόφαση για την εκστρατεία στην Τροία. Το Αίγιο, ως έδρα της Β' Αχαϊκής Συμπολιτείας, αποτέλεσε την κυριότερη πόλη και το θρησκευτικό και αμφικτιονικό κέντρο της. Ο Πausanίας κατά την περιήγησή του (2ο αιώνα μ.Χ.) τοποθετεί στην είσοδο της πόλης το ιερό της Ειλειθυίας, το τέμενος του Ασκληπιού, τους ναούς της Αθηνάς και της Ήρας. Κοντά στην αγορά υπήρχε ο ναός του Δία και ναός αφιερωμένος στην κοινή λατρεία του Απόλλωνα και της Άρτεμης. Το ιερό του Διονύσου κοντά στο θέατρο και τα ιερά της Αφροδίτης, του Ποσειδώνα, της Κόρης και το ιερό του Ομαγυρίου Διός τοποθετούνται κοντά στη θάλασσα. Τα μνημεία αυτά δεν έχουν διασωθεί. Τα ευρήματα από την αρχαιότητα είναι μάλλον διάσπαρτα γύρω από την πόλη. Θαλαμοειδείς τάφοι, που βρέθηκαν στην τοποθεσία Καλλιθέα, καθώς και τα οικιστικά κατάλοιπα, που ήρθαν στο φως από τις σωστικές ανασκαφές μαρτυρούν ότι το Αίγιο κατά την μυκηναϊκή περίοδο σημείωσε μεγάλη ακμή. Σωζόμενα λείψανα του τείχους της πόλης βρέθηκαν σε πολλά σημεία και η θέση τους ενισχύει την υπόθεση, ότι η αρχαία πόλη του Αιγίου απλωνόταν προς τα νότια-νοτιοανατολικά της σύγχρονης και πιθανόν προς την περιοχή αυτή θα πρέπει να αναζητηθούν τα ιερά του Αιγιαλού, που αναφέρει ο Πausanίας. Προς την περιοχή της Δεξαμενής οι ανασκαφές αποκάλυψαν δύο ορθογώνια κτήρια του 500 και 400 π.Χ., την ύπαρξη ενός νεκροταφείου των κλασικών χρόνων βορειοδυτικά του ίδιου σημείου, ενώ στην πλατεία Υψηλών Αλωνίων ανακαλύφθηκαν τάφοι από την μυκηναϊκή εποχή. Προς τη θάλασσα δύο ακόμη νεκροταφεία (ένα ελληνιστικό και ένα ρωμαϊκό) ήρθαν επίσης στο φως. Η πόλη εξακολουθεί να αναπτύσσεται και κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, όπως δείχνουν τα ψηφιδωτά δάπεδα σε διάφορα σημεία με γεωμετρικές κυρίως παραστάσεις, το συγκρότημα δημόσιων ρωμαϊκών λουτρών με 30 χώρους, τεράστιοι υπόνομοι αποχέτευσης, δεξαμενές και πηγάδια με φροντισμένα λίθινα περιστόμια και πολλά κινητά ευρήματα. Λείψανα κτηρίων κλασικών χρόνων και ένα υστερορωμαϊκής περιόδου, εργαστήρια πηλού, λείψανα μεταλλουργικού κλιβάνου, αλληπάλληλες στρώσεις δρόμων, αγωγοί, δεξαμενές δίνουν την εικόνα σημαντικής και πλούσιας πόλης. Σημαντικό ακόμα μνημείο, το Μιθραίο χρονολογείται τέλος του 2ου - α' μισό του 3ου αιώνα μ.Χ.³.

Αρχαία Αίγαιρα: Η μυκηναϊκή πόλη λεγόταν Υπερησία, αναφέρεται στο «νηών κατάλογο» ανάμεσα στις τέσσερες πόλεις της Αιγιαλείας: Πελλήνη, Αίγαιρα, Ελίκη, Αίγιο, που έλαβαν μέρος στον Τρωικό πόλεμο και έχει βρεθεί η μυκηναϊκή ακρόπολη. Κοντά βρίσκονται τα ερείπια της κλασικής-ελληνιστικής-ρωμαϊκής Αίγειρας, της οποίας σπουδαιότερα μνημεία είναι το θέατρο, μνημείο της ελληνιστικής εποχής, με τρεις ναΐσκους ανατολικά και δυτικά της σκηνής του. Τα κυριότερα

³Βόρδος και Κόλια 2008, σ.60-69.

ευρήματα είναι οι κεραμώσεις των αρχαϊκών χρόνων και η κολοσσική κεφαλή του Δία, έργο πιθανότατα του αθηναίου Ευκλείδη. Οι έρευνες στη βορειοδυτική κλιτύ της ακρόπολης έδωσαν δείγματα οικιστικής αρχιτεκτονικής των ελληνιστικών χρόνων με ψηφιδωτά δάπεδα. Οι συστηματικές ανασκαφές διεξάγονται από το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο.⁴

Στη θέση Αλμυρός, στο πλαίσιο του έργου της Νέας Σιδηροδρομικής Γραμμής Αθηνών –Πατρών, εντοπίστηκε τμήμα νεκροταφείου. Αποκαλύφθηκαν τάφοι της ύστερης ελληνιστικής περιόδου και δύο σαρκοφάγοι που χρονολογούνται τον 4ο αιώνα π.Χ.⁵

Αρχαία Κερύνεια:⁶ Βρίσκεται κοντά στο χωριό Μαμουσιά, στη δεξιά όχθη του ποταμού Κερυνίτη, σε υψόμετρο 753 μ. Μετά από συστηματική ανασκαφή ορίστηκε ακριβέστερα η έκταση του οχυρωμένου οικισμού, εντοπίστηκε το τείχος που σώζεται αποσπασματικά, κρήνη και δύο δεξαμενές. Στη θέση Προφήτης Ηλίας η ανασκαφή απέδωσε αποτμήματα μαρμάρινων αετωματικών γλυπτών μεγάλου δωρικού υστεροαρχαϊκού ναού και μικρότερος ναός δυτικά, ιδρυμένος στην ύστερη κλασική περίοδο, φαίνεται να λειτουργούσε έως τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Από τα δημόσια μνημεία, που εντοπίστηκαν εντός των τειχών, το σπουδαιότερο είναι το θέατρο, ιδρυμένο στον 3ο-2ο αιώνα π.Χ.. Στους πρόποδες του υψώματος, όπου τοποθετείται η αρχαία Κερύνεια, βρίσκεται το ελληνιστικό Ηρώο και γύρω του ανασκάφηκαν τάφοι ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου και απέδωσαν πλούσια κτερίσματα.

Αρχαία Βούρα:⁷ Για τη θέση της αρχαίας Βούρας υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Η ταύτιση με το Κάστρο του Άνω Διακοπτού προκύπτει από τις επιφανειακές έρευνες και αποτυπώσεις των ορατών καταλοίπων της. Η θέση της στην ορεινή ενδοχώρα της Αιγιάλειας επέτρεψε τη συνέχιση της ιστορικής της διαδρομής και μετά την καταστροφή της το 373 π.Χ. Πιθανό επίνειο της Βούρας να ήταν ο οικισμός, που βρέθηκε στη θέση Γιαννιά, στην Τράπεζα, στο ανατολικό άκρο της παραλίας Εγκάλης Διακοπτού.

Αρχαίες Αιγές:⁸ Η πόλη βρίσκεται βόρεια του σημερινού χωριού Άμπελος, σε πλάτωμα με θέα προς τη θάλασσα. Η αρχαία πόλη φαίνεται να έμεινε ανεξάρτητη μέχρι τη Β' Αχαϊκή Συμπολιτεία και στη συνέχεια οι κάτοικοί της να συνοίκισαν με τη γειτονική Αίγαιρα. Έχουν αποκαλυφτεί τμήματα του τείχους της και αποτελεί ένα από τα σπάνια δείγματα, γιατί σώζει την πλίνθινη ανωδομή του.

Αρχαία Ελίκη: Αρχαία της πρωτοελλαδικής, της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής έχουν έρθει στο φως από την Ντόρα Κατσωνοπούλου του Ερευνητικού Προγράμματος Αρχαίας Ελίκης. Επίσης νεκροταφείο θαλαμοειδών τάφων στο λόφο Καλλιθέα των Νικολαϊκών, ενώ μικρός ναός των ελληνιστικών χρόνων μάλλον εδράζεται σε παλαιότερα κτήρια στο ύψωμα της Μπρούμας στην Κερύνεια, που πιθανώς εκεί βρισκόταν η ακρόπολη της Ελίκης⁹. Αψιδωτός ναός ανασκάφηκε το 2004 από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αχαΐας και πιθανόν να πρόκειται για το ιερό του Ελικώνιου Ποσειδώνος. Η ανασκαφή έφερε στο φως μεγάλο κτήριο της γεωμετρικής εποχής με ημικυκλικό προστώο, όμοιο περίπου με το ναό της Αρτέμιδος Αοντίας στη Ρακίτα. Στην ανασκαφή το 2006 κάτω

⁴Κόλια 2008β, σ. 18-34.

⁵Κόλια 2013.

⁶Κόλια 2008α, σ. 518-519.

⁷Κόλια 2008β, σ. 39-41.

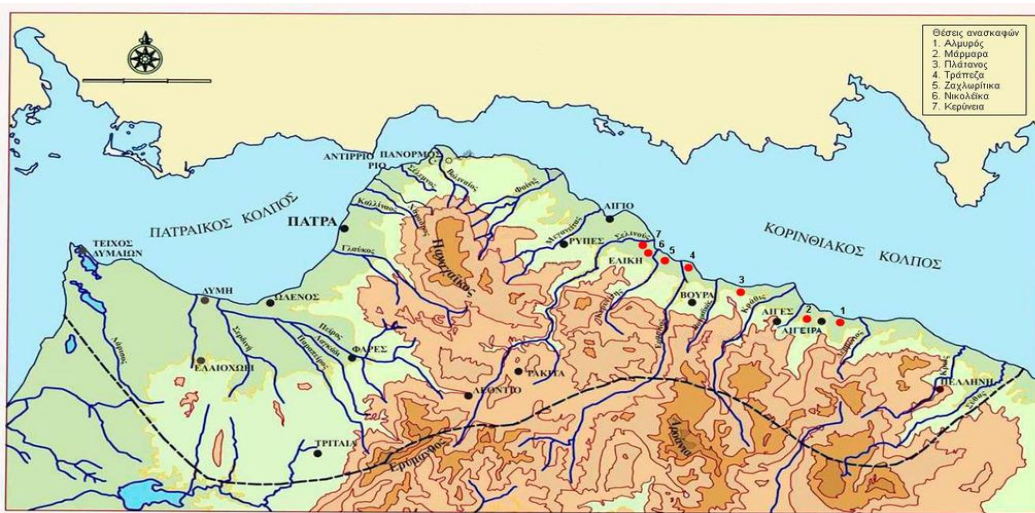
⁸Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 35-38.

⁹Κόλια 2008β, σ. 52-58.

ακριβώς από το δάπεδο του ναού βρέθηκε τετράπλευρη κατασκευή, που αποτελείται από επάλληλες στρώσεις ωμοπλίνθων. Η κεραμική χρονολογεί την ανέγερσή της στο α΄ μισό του 8ου αιώνα π.Χ.. Ο μεγάλος αριθμός οστών ζώων, μαγειρεμένων ή καμένων, θραυσμένα αγγεία και όστρακα, μαγειρικά σκεύη, καθώς και η μορφολογία της κατασκευής στο κέντρο του μεταγενέστερου ναού επιτρέπουν την ταύτισή της με βωμό, αποδεικνύοντας τη μακροχρόνια λατρεία που τελούνταν στο χώρο, πιθανότατα από τον 9ο ή τον 10ο αιώνα π.Χ.¹⁰ Η Ελίκη και η Βούρα, καταστράφηκαν από το σεισμό του 373 π.Χ.

Αρχαίες Ρύπες: Πιθανόν η αρχαία Ρυπική να βρίσκεται στη χώρα που περικλείει¹¹ α) τον υστερογεωμετρικό ναό της Τραπεζάς Αιγίου, β) τον πρωϊμότερο (τελευταίο τέταρτο του 8ου αι.) ναό της Αρτέμιδος Αοντίας στη Ρακίτα και γ) τον αρχαϊκό δωρικό ναό, που αποκαλύφθηκε στη θέση Αγ. Σώστης της Κοινότητας Γκραϊκά. Αποτελούν το πεδίο έρευνάς μας και θα γίνει αναφορά στα επόμενα κεφάλαια.

Οι Αχαιοί της Αιγιαλείας ίδρυσαν τις αποικίες της Συβάρεως και του Κρότωνα (710 π.Χ.) και από αυτές του Μεταποντίου της Καυλωνίας και της Ποσειδωνίας. Οικιστής του Κρότωνα ήταν ο εκ Ρυπών Ηρακλείδης Μύσκελος και η πόλη έγινε γνωστή για τους σπουδαίους αθλητές της. Η Σύβαρις, της οποίας οικιστής ήταν ο Ίσος από την πόλη της Ελίκης, έφτασε σε πληθυσμό τις 300.000 κατοίκους και έμεινε γνωστή για τον πλούτο της¹².

Χάρτης 3: αρχαιολογικοί χώροι, (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.110)

¹⁰Πετρόπουλος 2012.

¹¹Βόρδος 2002, σ. 217-235

¹²Πετρόπουλος 2006α,σ. 59-83

Εικ. 1: Αίγιο, οδός Σωτηρίου Λόντου 19. Το εσωτερικό του θαλάμου του Μιθραίου. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.66)

Εικ. 2: Αίγιο, οδός Κλεομένης Οικονόμου 50-52, Ρωμαϊκά λουτρά. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.62)

Εικ.3: Το θέατρο της Αίγειρας. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 25)

Εικ.4: Αλμυρός Αιγείρας (Νέα Σιδηροδρομική Γραμμή Αθηνών - Πατρών). Ο τάφος 2 ανοικτός, (πηγή:Κόλια2008α, σ. 521)

Εικ.5: Προφήτης Ηλίας Μαμουσιάς. Άποψη των δύο ναών, (πηγή: Κόλια 2008α, σ. 519)

Εικ. 6: Από το αέτωμα του υστεροαρχαϊκού ναού της αρχαίας Κερύνειας, (πηγή: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου)

Εικ.7: Θέση Αϊ-Γιάννης Τράπεζας. Τμήμα βράχου με ίχνη αρματοροχιάς (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 102)

Εικ. 8: Τράπεζα Διακοπτού. Λαξευτές κοιλότητες για την τοποθέτηση αποθηκευτικών αγγείων.
(πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 101)

Εικ. 9: Κάστρο Διακοπτού. Αγγεία του 6^{ου} αι. π.Χ. από εγχυτρισμό.
(πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 93)

Εικ.10: Γεωμετρικός ναός Νικολέικων (αρχαία Ελίκη).
(πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 54)

1.2.2. Από τους Βυζαντινούς χρόνους στην επανάσταση του 1821

Μετά την ίδρυση της νέας πρωτεύουσας του Ρωμαϊκού κράτους το 330 μ.Χ. και την επικράτηση του Χριστιανισμού, επί αυτοκράτορος Θεοδοσίου, γοτθικός όγκος με γυναικόπαιδα σε άμαξες θα εγκατασταθεί για ένα χρόνο στην Κόρινθο, το Αίγιο, την Πάτρα προκαλώντας μεγάλες καταστροφές. Θα εκδιωχθούν και θα καταφύγουν στην Ήπειρο με τη βοήθεια του Στηλίου, στρατηγού της Δυτικής Αυτοκρατορίας, μετά τη μάχη στο όρος Φολόη της Αρκαδίας. Τον 7ο αιώνα η αυτοκρατορία διαιρείται από τον Ηράκλειο σε «θέματα» και τα θέματα σε «τούρμες» και το Αίγιο θα γίνει έδρα της τούρμας Αιγιαλείας και θα διοικείται από εκλεγμένους άρχοντες, ενώ ο λοιμός που εξαπλώθηκε στην Πελοπόννησο το 746-47 θα μειώσει τον πληθυσμό της Αχαΐας. Άβαροι, Αλβανοί και Σλαβικά φύλα με τη βοήθεια Σαρακηνών πειρατών θα εγκατασταθούν στην περιοχή. Το 1125 ο Δόγης της Ενετίας Δομένικος Μικαέλλι, επιστρέφοντας από τη Συρία λεηλάτησε την Πάτρα, τον Έπακτο (Ναύπακτος) και την Βοστίτσα, δηλαδή το Αίγιο. Με το νέο σλαβικό όνομα Βοστίτσα εμφανίζεται στο εξής το Αίγιο και τα χρόνια που θα ακολουθήσουν θα κατακτηθεί, θα πουληθεί, θ' αλλάξει χέρια, μέχρι την οριστική υπόταξη της Πελοποννήσου το 1718 από τους Οθωμανούς.

Με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204 η Αχαΐα πέρασε στην ηγεμονία του Γοδεφρείδου Βιλλαρδουΐνου, δημιουργώντας το Πριγκιπάτο της Αχαΐας.¹³ Έδρα ορίζεται η Ανδραβίδα και η περιοχή θα χωριστεί σε 12 βαρονίες. Σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη της Ηγεμονίας, η Αχαΐα πέρασε στο φεουδαλικό σύστημα και ανώτατος άρχων ήταν ο Ηγεμών, που μαζί με τους δώδεκα βαρόνους και υποτελείς ντόπιους άρχοντες (λιζίους) αποτελούσαν την Κούρτην, μια Βουλή, η οποία ήταν το συμβούλιο του Ηγεμόνα και το δικαστήριο για τις διαφορές μεταξύ των φεουδαρχών. Η βαρονία της Βοστίτσας, με 8 φέουδα ιπποτών, δόθηκε στον Ούγο Ντε Σαρπινύ. Το 1355, η Γουλελμίνη ντε Σαρπινύ πούλησε τη Δεσποτεία στη Μαρία των Βουρβόνων, σύζυγο του αυτοκράτορα Ροβέρτου του Ταραντού, και αυτή με τη σειρά της το 1364 στο Νικόλαον Ατζαγιώλη. Μέσα από τις συνεχείς αγοροπωλησίες, τελειώνει η φράγκικη κυριαρχία και η περιοχή θα έρθει ως προίκα στον Θωμά Παλαιολόγο, λόγω του γάμου του με την κόρη του νέου κτήτορα Αζάν Ζαχαρία Κεντυρίωνος. Ο Θωμάς αναγορεύτηκε δεσπότης του δυτικού δεσποτάτου Πελοποννήσου, αλλά με την πτώση της Κωνσταντινούπολης έρχεται σε σύγκρουση με τον αδελφό του Δημήτριο Παλαιολόγο, δεσπότη του Μυστρά. Θα ζητήσει βοήθεια από τον Μωάμεθ τον Β, δίνοντας την ευκαιρία στον Μωάμεθ Β' τον Πορθητή να εισβάλλει στην Πελοπόννησο και να καταλάβει την ηγεμονία. Όλα τα φρούρια της Αχαΐας καταλαμβάνονται και Διοικητής ορίζεται ο Ομάρ, γιός του στρατηγού Τουραχάν, μπέη της Ρούμελης. Το 1460 ο Θωμάς φεύγει για την Κέρκυρα και στη συνέχεια για την Ιταλία. Το οχυρό του Σαλμενίκου, θα υπερασπιστεί ο φρούραρχός του, Γραίτζας Παλαιολόγος και μετά από συνθηκολόγηση το 1461 θα λυθεί η πολιορκία. Ο Γραίτζας και η φρουρά του, ένοπλοι, θα περάσουν στην Βενετική Ναύπακτο και οι Βενετοί θα διορίσουν τον Γραίτζα διοικητή ιππικού. Το 1463 η Ligostizza (Βοστίτσα) ή Αυγουστίτσια θα περιέλθει στους Ενετούς με Προβλεπτή τον Λουκά Κονταρίνη και θα αποτελέσει ενετικό φρούριο. Είναι η περίοδος της Α' Βενετοκρατίας. Οι Ενετοί θα οργανώσουν την καλλιέργεια της σταφίδας στην περιοχή και την εμπορία της, αλλά οι συνεχείς πόλεμοι και η ανακατάληψη το 1470 από τους Τούρκους θα ανακόψουν την εξέλιξη του προϊόντος. Με τους Τουρκοβενετικούς πολέμους το Αίγιο θα καεί από τους Βενετούς και θα πουληθεί από τους Τούρκους.

¹³ Παναγιωτόπουλος 1987, σελ. 125-126.

Το 1685 θα καταληφθεί και πάλι από τους Βενετούς (Β' Βενετοκρατία) και στην επαρχία της Βοστίτσας θα καταστραφούν οκτώ πόλεις, 21 χωριά και 5 μοναστήρια. Στη Βοστίτσα και την Κερνίτσα, που είναι οι εναπομείνουσες πολιτείες, κατοικούν 992 οικογένειες ήτοι 4.165 άνθρωποι. Στα αρχεία της Βενετίας βρίσκεται το «Catastico ordinario dell Territorio di Vostizza». Η Βοστίτσα με τους μαχαλάδες, τις εκκλησίες, τα σπίτια και τα κτήματα, αποτυπώνεται στα σχέδια των Φραγκίσκου Βαν Ντάϊκ και Βερτολον Καρμού.¹⁴ Πρόκειται για κτηματολόγιο, απογραφή γενική και ειδική κατά πόλεις και χωριά, με ειδικούς καταλόγους ιδιοκτητών, τις καλλιέργειες, τα ζώα κλπ.. Ο πύργος των Σαρπινύ και όλα τα φράγκικα οχυρά κτίστηκαν από το υλικό των αρχαίων ναών και στη συνέχεια Έλληνες και Τούρκοι κατασκεύασαν τα σπίτια τους καταστρέφοντας τα φεουδαλικά οχυρά των Φράγκων. Δεν απέμεινε σχεδόν τίποτα από τη μεσαιωνική Βοστίτσα εκτός από μερικά ερείπια τειχών. Η δεύτερη αυτή περίοδος της βενετοκρατίας τελειώνει με την κήρυξη το 1714 του πολέμου των Τούρκων εναντίον των Ενετών και με τη συνθήκη του Πασσάροβιτς (Ιούλιος 1718) η Πελοπόννησος πέρασε οριστικά στους Τούρκους. Η αποτυχημένη επανάσταση του 1769 των Ορλώφ, οδήγησε στη λεηλασία της Βοστίτσας και της Μονής Ταξιαρχών, από έξι χιλιάδες Αλβανούς που αποβιβάστηκαν στην περιοχή για την καταστολή της ανταρσίας. Οι Αλβανοί θα παραμείνουν εφτά χρόνια προκαλώντας μεγάλες καταστροφές και θα εκδιωχθούν ύστερα από απόφαση του Γαζή Χασάν πασά. Μετά την εκκαθάριση αυτή, οι Αιγείς θα επιδοθούν στην εντατική καλλιέργεια της σταφίδας και γενικότερα στην αγροτική ανασύνταξη, θέτοντας τις βάσεις της οικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή.

Η παραγόμενη ποσότητα μαύρης σταφίδας στην περιοχή της Αιγιάλειας έφτανε τις 1.200.000 λίτρες και σύμφωνα με τους εμπορικούς καταλόγους του Ιταλού εμπόρου περιηγητή Σκροφάνι, η εξαγώγιμη ποσότητα ήταν στις 900.000 λίτρες κατά τα έτη 1794-95. Εκτός από τα στοιχεία που έχουμε από τον Ιταλό περιηγητή, ο Σταυρόπουλος κάνει εκτεταμένη αναφορά στους Άγγλους περιηγητές του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα και παραθέτει στο έργο του ολόκληρα κεφάλαια. Μαθαίνουμε ότι οι Άγγλοι που περιηγήθηκαν την περιοχή είναι οι: Chandler (1764-65 και 1766), Dodwell (1800-6), Leake (1804-9), Hobhouse (1809). Στους Γάλλους περιλαμβάνει τον Barthelemy (1779), Bartholdy (1803-4), τον πρόξενο της Γαλλίας Felix Beaujour (1800) και πολλούς άλλους. Ιδιαίτερα αναφέρεται στο έργο του Γάλλου διπλωμάτη και περιηγητή Pouquevill (1815) “Voyage dans la Grece”, γιατί αφιερώνει ολόκληρο κεφάλαιο στο Αίγιο. Οι περιηγητές προσπαθούν να ανιχνεύσουν το αρχαίο παρελθόν και να εντοπίσουν τα μνημεία που περιγράφει ο Πανσανίας, αλλά οι περιγραφές τους αποτελούν σημαντικές πηγές για την τοπογραφία, τις καλλιέργειες, το εμπόριο, τη διοικητική οργάνωση της περιοχής. Επίσης σχετικά με την πληθυσμιακή σύσταση, γίνεται αναφορά στα κείμενα του Ληκ (1804) και πληροφορούμαστε ότι η Βοστίτσα έχει μόνον ένα τζαμί, 30 τουρκικές οικογένειες και περίπου 400 ελληνικές, ενώ στην αύξηση του πληθυσμού συνέβαλλε η μετανάστευση των κατοίκων του Γαλαξιδιού. Αυτοί ερχόμενοι σε ρήξη με τον Αλή Πασά, που αρνήθηκε να τους πληρώσει για εργασίες που έκαναν στα πλοία του, φοβούμενοι για βιαιοπραγίες εις βάρος τους, ήρθαν στο Αίγιο και κατοίκησαν στη περιοχή που ονομάστηκε Γαλαξιδιώτικα. Αναφέρεται επίσης η μετακίνηση Καλαβρυτινών από τα προεπαναστατικά χρόνια και Επτανήσιων, που έχουν ήδη εγκατασταθεί από την εποχή της Ενετοκρατίας. Οι μετακινήσεις ευνοήθηκαν, λόγω της παροχής εργασίας που πρόσφεραν οι παραγωγικές εκτάσεις της Αιγιάλειας. Εκτός της σταφίδας, που η καλλιέργεια και εξαγωγή της φαίνεται να ξεκινά το 1340, στην Αιγιάλεια παράγονταν και εξάγονταν λάδι, σιτηρά, μετάξι, μαλλί, βαμβάκι, δέρματα, κερί, βελανίδι. Υπήρχαν ελαιοτριβεία, μύλοι και αλυκές.

¹⁴Ντόκος και Αθανασοπούλου 2007, σ. 5.

Οι δραστηριότητες αυτές θα συμβάλλουν στην ευμάρεια της περιοχής και στη δημιουργία μια ισχυρής οικονομικά τάξης εμπόρων, οι οποίοι θα παίζουν καθοριστικό ρόλο στις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις και στον ξεσηκωμό του γένους. Ο Ανδρέας Λόντος, θα αποτελέσει κυρίαρχη στρατιωτική και πολιτική φιγούρα. Τον πλούτο και την αρχοντιά του, περιγράφει ο Hobhouse, αναφερόμενος στη φιλοξενία που πρόσφερε ο Λόντος στο Λόρδο Μπάιρον, τον οποίο συνόδευε.

Ο Ανδρέας Λόντος γεννήθηκε το 1784 και ήταν γιός του κοτζαμπάση Σωτηράκη Λόντου. Πρόκειται για οικογένεια Φαναριωτών με τεράστια οικονομική και πολιτική δύναμη, λόγω της μεγάλης κτηματικής περιουσίας, των εμπορικών τους δραστηριοτήτων, της μόρφωσης και των πολιτειακών τους αξιωμάτων. Ο Σωτηράκης είχε το ανώτατο αξίωμα του Μωραγιάννη μέχρι τη στιγμή που έπεσε σε δυσμένεια και θανατώθηκε από τον Βελή Ιντελί Αχμέτ τον Οκτώβριο του 1812. Ο Ανδρέας Λόντος, που είχε μυηθεί στην Φιλική Εταιρεία, πρωτοστάτησε στην έναρξη της επανάστασης στις βορειοδυτικές επαρχίες της Πελοποννήσου. Από τις αρχές της επανάστασης συγκρότησε δικό του σώμα ενόπλων και μετείχε ενεργά με δική του σημαία, κόκκινη με μαύρο σταυρό, στις πολεμικές συγκρούσεις. Διατηρούσε στενούς δεσμούς με τον Ανδρέα Ζαΐμη και τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, ήρθε σε σύγκρουση πολλές φορές με τον Κολοκοτρώνη και ήταν αντίπαλοι στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο, σύμμαχοι δε στον β' εμφύλιο κατά της κυβέρνησης Κωλέτη. Οι αντιπολιτευόμενοι της κυβέρνησης θα κηρυχθούν «αντάρτες» και μετά την ολοκληρωτική ήττα στην Κερπινή, ο Ανδρέας Λόντος, μαζί με τον Ανδρέα Ζαΐμη θα καταφύγουν στη δυτική Ρούμελη και στη συνέχεια στον Κάλαμο, που βρισκόταν υπό Αγγλική κατοχή. Η εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Αχαΐα, ανάγκασε την κυβέρνηση Κουντουριώτη να χορηγήσει αμνηστία στους «αντάρτες» της Πελοποννήσου και ο Λόντος θα επιστρέψει στην Πελοπόννησο και συγκεκριμένα στην Κερπινή. Παρότι η περιοχή λεηλατείται από τους Τουρκοπροσκυνημένους του Νενέκου και πολλά χωριά της Βοστίτσας συντάχτηκαν μ' αυτούς, ο Κολοκοτρώνης ως αρχιστράτηγος αφήνει σε απραγία το Λόντο. Με τη ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 8 Οκτωβρίου του 1827 θα δοθεί τέλος στα σχέδια του Ιμπραήμ και η εγκατάσταση του πρώτου Κυβερνήτη θα βρει τον Λόντο αντιπολιτευόμενο στο αγγλικό κόμμα. Παρά το γεγονός αυτό δε δικαιολόγησε ποτέ τη δολοφονία του Καποδίστρια. Την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα τιμήθηκε με στρατιωτικές διακρίσεις, διετέλεσε υπουργός των Στρατιωτικών και στη συνέχεια των Εσωτερικών στις κυβερνήσεις Ανδρέα Μεταξά και Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Πρωτοστάτησε στο κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 για το σύνταγμα και πέθανε το 1846. Ενδέχεται να αυτοκτόνησε όντας καταχρεωμένος, αφού είχε χάσει όλη του την περιουσία.

1.2.3. Η νεότερη ιστορική περίοδος

Από τον περιηγητή Buchon, που παρέμεινε στο Αίγιο μερικές ημέρες, κατά τις περιηγήσεις του στην Ελλάδα την περίοδο 1840-43, μαθαίνουμε για το μετεπαναστατικό Αίγιο, όπως μας πληροφορεί ο Σταυρόπουλος. Κτίζεται αρχικά παραλιακά, αλλά λόγω της υγρασίας και του έλους θα ανέβει στη συνέχεια στο λόφο, στη θέση της Μεσαιωνικής Βοστίτσας. Τα νέα σπίτια κτίστηκαν άλλα πέτρινα, με υλικό από τα διάσπαρτα ερείπια των πύργων και άλλα από πλίνθους, που γίνονται από την αργιλώδη γη της περιοχής, μαζί με άχυρο, αφού ξηραθούν στον ήλιο. Τα σπίτια σε μέγεθος είναι μεγάλα, μέτρια και μικρά, με θέα τη θάλασσα προς βορρά και τα βουνά προς νότο. Οι δρόμοι είναι ευθείς, χωρίς στοές με μεγάλο πλάτος και επιπλέον έχει κατασκευαστεί περίπατος για να απολαμβάνει κανείς την εξοχή και τη θάλασσα. Ήδη είχε κτιστεί γυμνάσιο αρρένων και γινόταν έρανος για να κτιστεί γυμνάσιο για τα κορίτσια. Μεγαλοπρεπείς ήταν οι οικίες: Του Δημάρχου Δημήτρη Μελετόπουλου, μετέπειτα Νομάρχη Αττικής και Βοιωτίας, του σταφιδέμπορα Λέοντα Μεσσηνέζη,

αδελφογαμπρού του Α. Λόντου, καθώς και το αρχοντικό του Σωτήρη και Αικατερίνης Παναγιωτόπουλου. Ο γιός τους Ανδρέας Παναγιωτόπουλος βουλευτής Αιγιάλειας, θα τελέσει υπουργός παιδείας στις κυβερνήσεις Γούναρη και Βενιζέλου, συμβάλλοντας στην μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Οι διοριζόμενοι δήμαρχοι την περίοδο της αντιβασιλείας είναι με σειρά: Αναστ. Λόντος (1833-37), Δημ. Μελετόπουλος (1837-1841), Δημ. Ορεινός (1841-1845), Γεώργιος Μελετόπουλος (1845-1849), Δημ. Ορεινός (1849-1853). Στη συνέχεια οι εκλεγέντες είναι: Ο Ιταλικής καταγωγής γιατρός Ινοκέντιος Ρωμανιόλης (1854-1866), Διομ. Πολυχρονιάδης (1866-1874), Ανδρέας Μιχαλόπουλος (1874-1877) κ.ά.. Τη δεκαετία του 1870 παρακάμπτονται από το δημοτικό θώκο οι παλιοί αγωνιστές και οι μορφωμένοι πολιτικοί, από μια κίνηση παλληκαράδων, των οποίων ηγείτο ο Κωνστ. Θεοδώρου, που χρηματοδοτούσαν πλούσιοι Αιγιαλείς. Το κόμμα του Θεοδώρου επικρατεί και εισάγει ρουσφέτια, διορισμούς, τραμπουκισμούς, ενώ τα κακοποιά στοιχεία λεηλατούν τη νύχτα καταστήματα και σπίτια, προκαλώντας φόβο στους κατοίκους. Η κατάσταση θα έρθει σε έλεγχο το 1885 με τη δημιουργία της δημοτικής αστυνομίας και θα τελειώσει οριστικά το 1891 με την εκλογή του δημάρχου Σπύρου Παναγιωτόπουλου. Νέες κάστες τοπικών αρχόντων και νέοι έμποροι δραστήριοι θα εμφανιστούν τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, λόγω της κολοσσιαίας τιμής που θα πάρει η σταφίδα και η πόλη θα αποκτήσει κοσμοπολίτικο αέρα. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1876 θα γίνουν τα εγκαίνια του Γυμνασίου και θα ιδρυθούν δύο πολιτικοί σύλλογοι φοιτητών ο «Άρατος» και η «Αχαϊκή Συμπολιτεία».

Οι πρώτες βιομηχανικές μονάδες αναπτύσσονται από τα τέλη του 19ου αιώνα κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής, κοντά στο λιμάνι. Την περίοδο αυτή έχουμε ομαδική μετεγκατάσταση μεγάλου αριθμού οικογενειών από τα χωριά της Γορτυνίας (Μαγούλιανα, Ντάρα, Βυτίνα), οι οποίες εγκαθίστανται στο Αίγιο με τα μούλάρια τους και καλύπτουν συγκοινωνιακές ανάγκες και ανάγκες μεταφοράς προϊόντων. Με τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 εγκαθίστανται Θεσσαλοί πρόσφυγες και αργότερα, με την απελευθέρωση της Ηπείρου, θα έχουμε και εγκατάσταση σημαντικού αριθμού Ηπειρωτών.¹⁵ Το πληθυσμιακό μωσαϊκό θα συμπληρώσει η εγκατάσταση 1.940 προσφύγων, μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Έτσι το Αίγιο θα διαμορφώσει μια κοινωνία ποικιλόμορφη, όσον αφορά την καταγωγή των κατοίκων, εμπλουτίζοντας ήθη κι έθιμα, δημιουργώντας ένα εργατικό δυναμικό, που θα συμβάλλει στην επέκταση και ανάπτυξη των βιομηχανιών της. Την περίοδο του μεσοπολέμου ο πληθυσμός αυξήθηκε και με τη μετεγκατάσταση Ρουμελιωτών, που ήρθαν για να εργαστούν στα εργοστάσια και εγκαταστάθηκαν στην εργατική συνοικία της Μυρτιάς, στα δυτικά του λιμανιού. Οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία θα αυξήσουν τον πληθυσμό κατά 25%. Σταδιακά θα εγκατασταθούν σε δυο οικισμούς: της Τέμενης, όπου τους χορηγήθηκαν οικοπέδα και της Δεξαμενής, όπου κτίστηκε συγκρότημα πολυκατοικιών. Μελετητής των αστικών προσφυγικών συνοικισμών του Αιγίου τη περίοδο 1927-1930, αναφέρεται ο μοντερνιστής Μητσάκης.¹⁶ Οι πρόσφυγες συνέβαλλαν με προσωπική εργασία στην κατασκευή των σπιτιών και των ναών τους. Η ανάπτυξη της πόλης ανακόπηκε με το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και ο φόρος αίματος που πλήρωσε η Αιγιάλεια την περίοδο της γερμανικής κατοχής ήταν μεγάλος. Οι εκτελεσθέντες την περίοδο 1941-44 είναι εκατοντάδες. Πολλά χωριά της ορεινής Αιγιάλειας κάηκαν, ως αντίποινα, λόγω της ανάπτυξης και της δράσης του αντιστασιακού κινήματος. Το πιο φρικαλέο θέαμα ο απαγχονισμός, από τα δέντρα της πλατείας Πολυχρονιάδη, πέντε αγωνιστών στις 22 Ιανουαρίου 1944.¹⁷

¹⁵Καλαφάτης 1990,τομ. Α΄,σ.126.

¹⁶Γεωργακοπούλου 2003.

¹⁷Μπιναρδόπουλος κ.α. 1987,σ.197

Εικ.11: Η κατασκευή του ναού της Αγίας Άννης από τους πρόσφυγες του συνοικισμού Τεμένης το έτος 1933. (πηγή: Πολιτιστικός-Μορφωτικός Σύλλογος ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ)

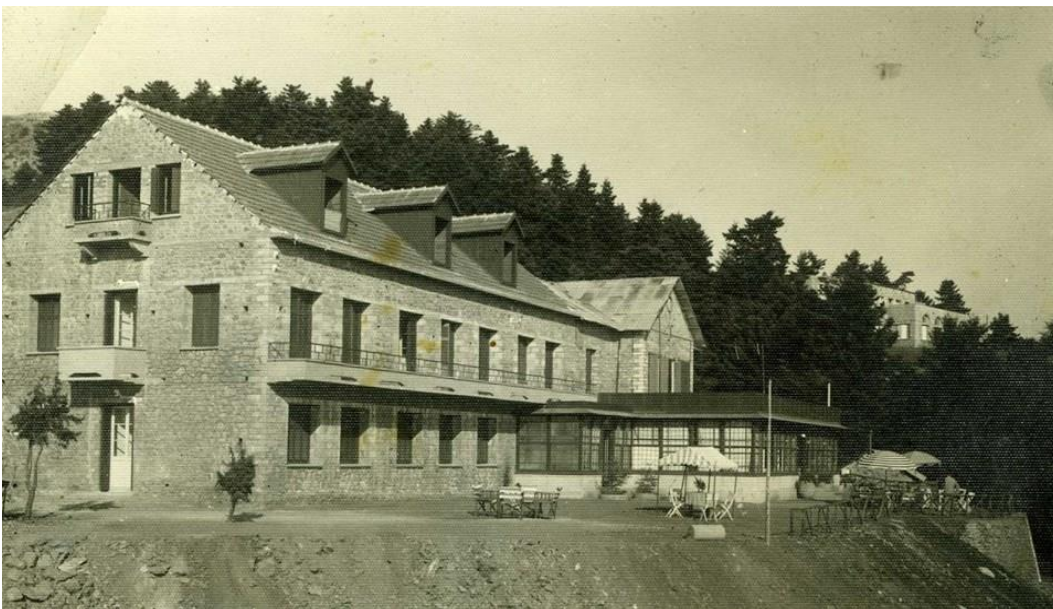
1.3 Γενικά στοιχεία του Δήμου Αιγιαλείας και της πόλης του Αιγίου - Σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Ο δήμος Αιγιαλείας ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και συστάθηκε με το πρόγραμμα Καλλικράτης από την συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Αιγείρας, Ακράτας,, Διακοπτού, Συμπολιτείας, Ερινεού και Αιγίου. Εκτείνεται παραλιακά στον Κορινθιακό κόλπο, σε μια ακτογραμμή 55 χλμ., με διαδοχικά ακρογιάλια από την Ακράτα μέχρι το Λαμπίρι (χάρτης 4). Στις οροσειρές, που εκτείνονται από νότιο/ανατολικά προς νότιο/δυτικά έχουμε τα Αροάνια όρη (Χελμός) και Παναχαϊκό (Βοδιάς), τα οποία διαρρέουν οι ποταμοί Κριός, Κράθις, Βουραϊκός, Κερυνίτης, Σελινούντας, Μεγανίτης και Φοίνικας, δημιουργώντας στις πτυχώσεις των πλαγιών τους τα αντίστοιχα φαράγγια. Ανατολικά το υδάτινο στοιχείο πλουτίζει η λίμνη Τσιβλού. Λόγω της βιοποικιλότητας και της φυσικής ομορφιάς, που χαρακτηρίζει την περιοχή, τα περισσότερα από τα βουνά και τα φαράγγια έχουν ενταχθεί στο δίκτυο προστασίας Natura 2000. Το φαράγγι του Βουραϊκού, το οποίο διασχίζει ο οδοντωτός σιδηρόδρομος (1889), κάνοντας τη διαδρομή Διακοφτό – Καλάβρυτα, ανήκει στα «Διατηρητέα Μνημεία Φύσης», συμπεριλαμβάνεται στα «τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αποτελεί «Εθνικό Πάρκο» και τόπο Κοινοτικής Σημασίας.¹⁸ Καταφύγια Άγριας Ζωής έχουν κηρυχθεί: το Αγιαννιώτικο βουνό (ΦΕΚ 293/Β/1983), η Αλυκή στην παραλία Αιγίου, υδροβιότοπος 90 περίπου εκταρίων (ΦΕΚ 601/Β/1978), η ορεινή περιοχή Διακοφτού-Κερύνειας-Τράπεζας (ΦΕΚ 698/Β/1982). Σε ζώνες προστασίας ανήκει και η περιοχή έρευνάς μας, αλλά θα γίνει αναφορά στο σχετικό κεφάλαιο. Το φυσικό περιβάλλον συμπληρώνεται αρμονικά με αρχαιολογικούς χώρους, μοναστήρια και ξωκκλήσια. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παλαιότερα μοναστήρια, όπως η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας Ακράτας του 16ου αιώνα, που ξανακτίστηκε το 18ο αιώνα, η μονή των Αγίων Αποστόλων στην Αιγείρα, που χρονολογείται τον 17ο αιώνα, η Μονή Αγίας Τριάδας στην Τράπεζα, η Ιερά Μονή Παναγίας Ελεούσας Κύκκου στο Σαλμενικό Ερινεού του 16ου αιώνα, η Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Θεολόγου στο Βερίνο Συμπολιτείας του 14ου αιώνα, που ανακατασκευάστηκε και λειτουργεί ως συνεδριακό κέντρο. Σπίτια πέτρινα ή πλίνθινα, συστάδες οργανωμένων οικισμών, όπως τα χωριά Ζαρούχλα, Κλουκινοχώρια Ακράτας, Πτέρη, Χατζής, Παρασκευή, Λάκκα, δεν έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέοι οικισμοί, διατηρούν όμως στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

¹⁸ΚΥΑ 40390/2009, ΦΕΚ446/Δ/02-10-2009 και απόφαση ΠΔΕ (19/06/2006) βάση οδηγίας 92/43/ΕΚ

Εικ.13:Αλυκή, Αίγιο,(πηγή: <https://www.patrasevents.gr/>)

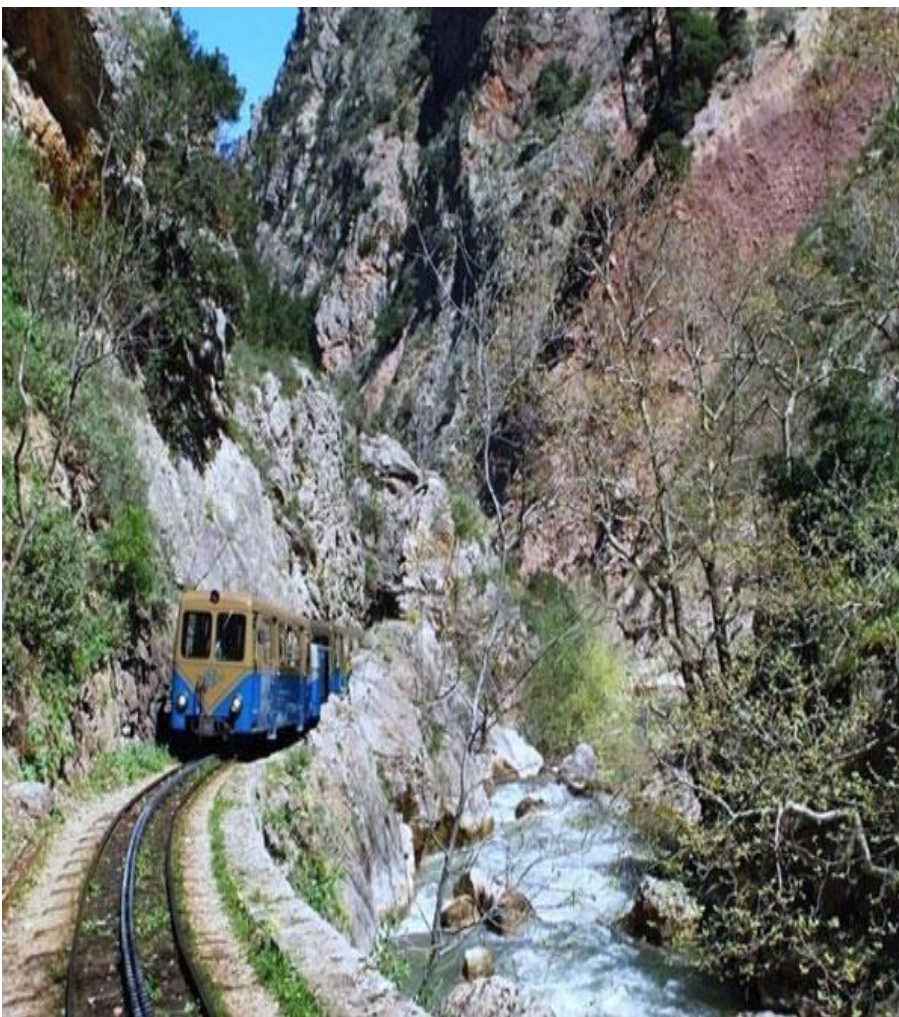

Εικ. 14: Ξενοδοχείο Πτέρης 1935, ιδιοκτησία του τότε δημάρχου Αιγίου Σ. Σταυρουλόπουλου, (πηγή: αρχείο Φ. Ζουρόπουλου)

Εικ. 15: Το ερειπωμένο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Τράπεζα (πηγή: Άνθιμος Μάντζιος)

Κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο με την: ΥΑ 2258/4-2-66-ΦΕΚ 175/β/26-3-1996 μαζί με τη Μονή της Αγίας Τριάδος η οποία βρίσκεται στην ίδια κοινότητα και έχει κτιστεί πάνω σε αρχαίο θόλο.

Εικ.16: Φαράγγι Βουραϊκού, Οδοντωτός σιδηρόδρομος,(πηγή: <http://www.odontotos.com/>)

Πρωτεύουσα του δήμου η πόλη του Αιγίου, ανάμεσα στους δύο ποταμούς Σελινούντα και Μεγανίτη, όπως και η αρχαία πόλη, είναι κτισμένη αμφιθεατρικά σε τέσσερα επίπεδα με θέα στον Κορινθιακό κόλπο. Στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται η παραλιακή ζώνη και αποτελούσε κομβικό σημείο της πόλης στο παρελθόν, λόγω των εργοστασίων επεξεργασίας σταφίδας. Πρόκειται για μεγάλα κιβωτιόσχημα κτίρια, των οποίων οι εξωτερικές τους επιφάνειες αλλά πολλές φορές και οι εσωτερικές τους, παραμένουν χωρίς επιχρίσματα με εμφανή την αργολιθοδομή τους¹⁹. Το αρχιτεκτονικό πλάσιμο των όγκων των αποθηκών, που είναι μεγάλων διαστάσεων για κάλυψη των λειτουργικών τους αναγκών, διακρίνει η δρομικότητα στην διάταξη των όγκων τους και μια σχετική μονοτονία με τη ρυθμική επανάληψη γεμάτων και κενών, λαμπάδων και παραθύρων που είναι ισομεγέθη. Το 1979 η δημοτική αρχή στο πλαίσιο ενός σχεδίου ανάπλασης της παραλίας, απαλλοτρίωσε και κατεδάφισε μεγάλο αριθμό κτηρίων, με αποτέλεσμα να πληγεί η εικόνα του βιομηχανικού συνόλου. Έτσι ενώ την περίοδο της ακμής του σταφιδεμπορίου η παραλία αριθμούσε περίπου 40 αποθήκες και σταφιδοπαρασκευαστήρια, σήμερα συναντάμε περίπου 16 κτίρια από τα οποία τα μισά σχεδόν βρίσκονται σε μορφή ερειπίων. Ορισμένα αποκαταστάθηκαν από ιδιώτες για επανάχρηση, ένα από αυτά στεγάζει το Ιστορικό Αρχείο Αιγίου και κάποια έγιναν καφετέριες. Το εμπόριο της σταφίδας έδωσε ώθηση στο λιμάνι της πόλης, που λειτουργούσε από το 1890 όντας προγενέστερο της Πάτρας, και συμβάλλοντας δυναμικά στην οικονομική ζωή της παραλιακής ζώνης και της πόλης γενικότερα²⁰. Ό,τι απέμεινε από τα ογκώδη τριώροφα κτίρια των σταφίδαποθηκών, είναι μάρτυρες του εργασιακού πλούτου μιας άλλης εποχής. Στην παραλιακή ζώνη βρίσκεται και η Χαρτοποιία και ήταν από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες της χώρας,²¹ με κτιριακό συγκρότημα 1.000 τ.μ., δείγμα της μοντέρνας βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της περιόδου του μεσοπολέμου, καθώς και ορισμένα βιομηχανικά συγκροτήματα της ίδιας περιόδου κοσμούν την παραλιακή ζώνη ή κάτω πόλη, όπως αλλιώς λέγεται και αποτελούν πλούσιο υλικό για τη βιομηχανική αρχαιολογία. Η χαρτοποιία πέρασε στην ιδιοκτησία του Δήμου, και παραχωρήθηκε στο ΤΕΙ Πάτρας, για νέα χρήση, με τη στέγαση τμήματος των ΤΕΙ μετά την αποκατάσταση 200 τ.μ.. Αποτελούσε ορόσημο της πόλης τον 20^ο αιώνα, όταν το ρολόι της σφύριζε στις αλλαγές της βάρδιας. Επίσης η Παναγία Τρυπητή, πολιούχος της πόλης, πανελλήνιο ιερό προσκύνημα και ανατολικότερα ο σιδηροδρομικός σταθμός, κατά το πρότυπο σύμφωνα με το οποίο κτίστηκαν οι σταθμοί της χώρας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, συνθέτουν την εικόνα της κάτω πόλης. Στην παραλιακή ζώνη, εκτός από την Αλυκή που προστατεύεται ως υδροβιότοπος, έχουν χαρακτηριστεί Διατηρητέα Μνημεία Φύσης²², ο πλάτανος του Πausanias και οι δώδεκα βρύσες.

Στο δεύτερο και τρίτο επίπεδο εκτείνεται η παλιά πόλη. Διασώζονται αρκετά διατηρητέα μνημεία και οικιστικά σύνολα. Εδώ είναι το εμπορικό κέντρο, το δημαρχείο, μερικές πλατείες, γραφεία και πολλά καταστήματα. Η συνοικία του Αγίου Ανδρέα, αστικό κομμάτι της παλιάς πόλης, διασώζει την παλιά αγορά, κτίριο που στεγάζει σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο, το ναό του αγίου Ανδρέα, το ναό των Εισοδίων, όλα έργα του Ερνέστου Τσίλλερ. Η κάτω πόλη συνδέεται με την άνω πόλη με σκαλιά και καλντερίμια από διάφορα σημεία. Θεαματικότερα είναι τα 170 σκαλιά επί της

¹⁹ Αλεξίου και Εμμανουλοπούλου, 1999.

²⁰ Καλαφάτης 2009.

²¹ Αλεξίου και Εμμανουλοπούλου 2004.

²² Μελέτη Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, (03/12/2001)

οδού Εισοδίων και το λιθόστρωτο της Τεμπελόραχης, κηρυγμένα διατηρητέα (ΦΕΚ 248/Β/11-4-1996). Οι δύο κεντρικές πλατείες είναι, της Αγίας Λαύρας που περιστοιχίζεται από μεγαλοπρεπή νεοκλασικά, και των Υψηλών Αλωνίων με τον ενετικό πύργο, η οποία έχει καθοριστεί ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Ενδιάμεσα βρίσκεται η μητρόπολη. Πρόκειται για το ναό της Παναγίας Φανερωμένης, έργο του Τσίλλερ. Τα διασωθέντα από τους καταστρεπτικούς σεισμούς και τις κατεδαφίσεις, που έγιναν στις δεκαετίες 1960 – 1970, νεοκλασικά έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα με σχετικές αποφάσεις, όπως εμφανίζονται στο Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών και Διατηρητέων Κτιρίων του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Επίσης με την Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/14934/805/5-3-1996- ΦΕΚ 248/Β/11-4-1996 κηρύχθηκαν 24 κτίρια και τα δύο λιθόστρωτα που συνδέουν την άνω πόλη με την παραλία και τον πλάτανο του Πανσανία. Στο τέταρτο επίπεδο έχουμε σύγχρονα κτήρια με σημείο αναφοράς στα νότια όρια της πόλης το Γενικό Νοσοκομείο Αιγίου.

Εικ. 17: Το Αίγιο, (πηγή: <http://www.aigialeia.gov.gr/el/node/32>)

Εικ.18: «σταφιδαποθήκες» Πάνος Φειδάκης, (1956-2003), ζωγραφική σε μουσαμά (πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.19: Παραλία Αιγίου. Οι 12 βρύσες και ο πλάτανος του Πausανία (πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ. 20: Παναγία Τρυπητή (πηγή: Κώστας Μεσάζος)

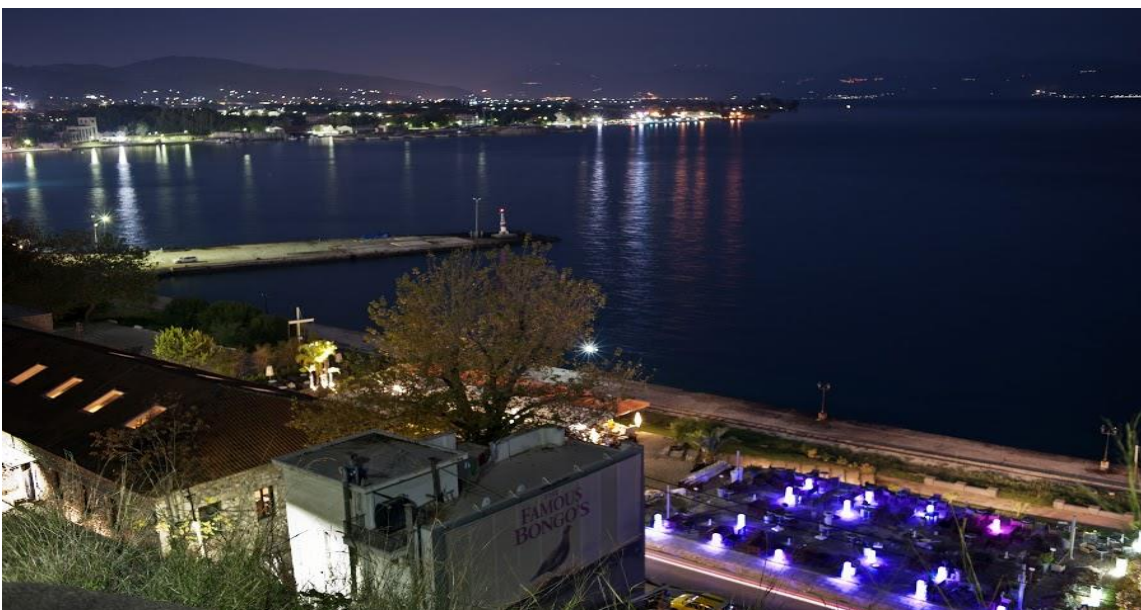
Εικ.21: Χαρτοποιία, (πηγή: Α. Παναγόπουλος – Ν. Σκαρτσίλας)

Εικ.22:Χαρτοποιία εσωτερικό, μηχανολογικός εξοπλισμός, (πηγή: Α. Παναγόπουλος – Ν. Σκαρτσίλας)

Εικ. 23: Εργοστάσιο Φωτόπουλου επί της Τεμπελόραχης, όπου γυρίστηκε η ταινία «θίασος» του Θ. Αγγελόπουλου, (πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ. 24: Παραλία Αιγίου ,(πηγή: <http://photoaigio.blogspot.gr/>, Τάκης Κουτσαντώνης)

Εικ. 25: Αγορά, Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου (πηγή: προσωπικό αρχείο)

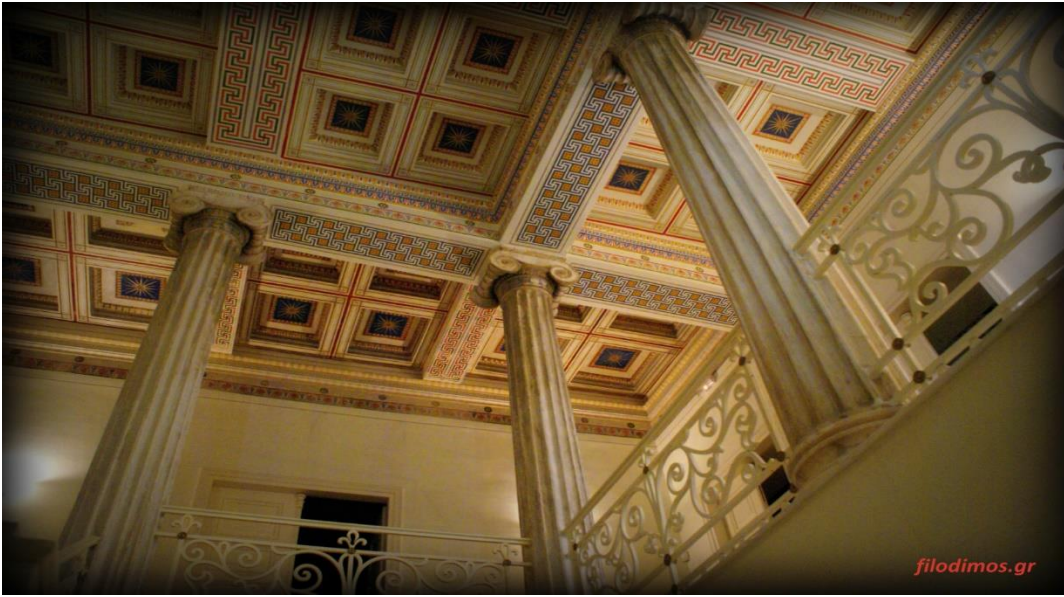

Εικ. 26: Οι σκάλες Φιλοποίμενος, κτίστηκαν το 1901.(πηγή: <http://magicnews.gr/>)

Μέγαρο Παναγιωτόπουλου: 1857 αρχιτέκτων Παναγιώτης Κάλκος, πέρασε στην ιδιοκτησία του Δήμου, περάτωση αποκατάστασης 2006. Γ'ΚΠΣ, προϋπολογισμός 2 δις δραχμές.
Σήμερα λειτουργεί ως χώρος εκθέσεων και εκδηλώσεων. Παραχωρείται από το Δήμο για δεξιώσεις πολιτικών γάμων.

Εικ. 27: (πηγή: εφημερίδα filodimos)

Εικ.28: Παναγιωτοπουλείκο, άποψη εσωτερικού χώρου (πηγή: εφημερίδα filodimos)

Εικ. 29: Μητρόπολη, Ιερός ναός Παναγίας Φανερωμένης, Ε. Τσίλλερ, (πηγή:<https://el.wikipedia.org/>)

Εικ.30: Πλατεία Υψηλών Αλωνίων με τον Ενετικό Πύργο, η παλαιότερη ονομασία της πλατείας ήταν «Αγνάντιο», λόγω της θέας στον Κορινθιακό. (πηγή: προσωπικό αρχείο)

1. 4. Κοινωνική σύνθεση, Οικονομικοί, Πολιτιστικοί φορείς

Ο Δήμος Αιγιάλειας έχει συνολική έκταση 723,60 τ.χλμ., πεδινές περιοχές 14,74%, ημιορεινές 14,62%, ορεινές 70,64% και με οικιστική χρήση 1,02%.

Η Δημοτική Ενότητα Αιγίου καλύπτει συνολική έκταση 151.100 στρ. με συνολικό πληθυσμό (απογραφή 2011) 26.523 κατοίκους. Ειδικότερα, το 37,5% των εκμεταλλεύσεων του Δήμου βρίσκονται στη Δημοτική Ενότητα Αιγίου, η έκταση των οποίων ανέρχεται στα 44.841,4 στρ. ή 33,4% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης του Δήμου.²³ Η κύρια οικονομική δραστηριότητα της περιοχής είναι η γεωργία και τα περισσότερα μεταποιητικά εργοστάσια έχουν αντικείμενο τη μεταποίηση και εξαγωγή αγροτικών κύρια προϊόντων.

Οι βιομηχανικές μονάδες που λειτουργούν είναι: Στη μεταποίηση-συσκευασία-εμπορία σταφίδας, ελαιόλαδου η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, στον τομέα των κρασιών ΟΙΝΟΦΟΡΟΣ Α.Ε. και CAVINO Α.Ε., στην ποτοποιία-εμφιάλωση η ΚΡΙΝΟΣ Α.Ε και η COCA COLA ΤΡΙΑ ΕΨΙΛΟΝ, στην τυποποίηση κατεψυγμένων προϊόντων ΚΑΛΛΙΜΑΝΗΣ Α.Ε.. Λειτουργεί επίσης η δημόσια επιχείρηση Ελληνική Βιομηχανία Όπλων (ΕΒΟ). Η μεταποίηση έχει δεχθεί ισχυρό πλήγμα, ήδη από το 1970 και αυτά είναι σήμερα τα λίγα εναπομείναντα εργοστάσια. Το κενό της αποβιομηχάνισης κάλυψε η τουριστική ανάπτυξη της παραλιακής ζώνης με μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, ενοικιαζόμενα δωμάτια, πολλές ταβέρνες και καφετέριες που συντηρούνται από τον εσωτερικό κύρια τουρισμό. Μετά το σεισμό του 1995 η Αιγιάλεια είχε μεγάλη οικοδομική ανάπτυξη, έγιναν πολλά εμπορικά καταστήματα και αναπτύχθηκε μια μικρομεσαία εμπορική τάξη. Σε αυτούς μπορούμε να προσθέσουμε ένα πλήθος δημοσίων υπαλλήλων, καθότι λειτουργούν σχεδόν όλες οι δημόσιες υπηρεσίες. Η πόλη βρίσκεται σε προνομιούχο θέση, γιατί συνδέεται με οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο με την Πάτρα και την Αθήνα, είναι κοντά στους σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους Δελφών, Ολυμπίας, Μυκηνών και τους ιστορικούς τόπους Ναυπλίου και Καλαβρύτων, καθώς και στα νησιά του Ιονίου. Το μικροκλίμα της περιοχής συμβάλλει στη παραγωγή εξαιρετικών αγροτικών προϊόντων κατοχυρωμένα, ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π): σταφίδα Π.Ο.Π. Βοστίτσα, οίνος Π.Ο.Π. Ροδίτης, έχτρα παρθένο ελαιόλαδο και το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού ασχολείται στον αγροτικό τομέα. Το λιμάνι παρουσιάζει μικρή εμπορική κίνηση, παρά τη μεγάλη του ιστορία με τα πριμαρόλια, καταγεγραμμένα στις αναμνήσεις των παλιών. Πιθανόν η ολοκλήρωση των έργων του σιδηροδρόμου, της Ολυμπίας Οδού και τα έργα του νέου λιμανιού να δώσουν ευκαιρίες ανάπτυξης. Στο χώρο του αθλητισμού, διαθέτει στάδιο, κλειστό γυμναστήριο, κολυμβητήριο, γήπεδα τένις, ως δημοτικές επιχειρήσεις και λειτουργούν πολλά ιδιωτικά γυμναστήρια. Υπάρχει ορειβατικός σύλλογος, που οργανώνει πεζοπορίες (διάβαση Βουραϊκού) και σκι στα Καλάβρυτα και ο ναυταθλητικός όμιλος, όπου παραδίδονται μαθήματα ιστιοπλοΐας.

Στο χώρο του πολιτισμού λειτουργούν: Το Αρχαιολογικό Μουσείο, υπό τη Διεύθυνση της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αχαΐας, το Δημοτικό Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, το Ιστορικό Αρχείο, ως περιφερειακή υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους, εποπτευόμενη από το υπουργείο Παιδείας. Ακόμα υπάρχουν Δημοτική Πινακοθήκη στην Ακράτα, Δημοτική Βιβλιοθήκη στο Αίγιο και η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Αιγιάλειας (ΔΗ.Κ.ΕΠ.Α.) η οποία πραγματοποιεί δράσεις κοινωφελούς χαρακτήρα στον κοινωνικό τομέα και παραγωγή πολιτισμού, μέσω θεσμοθετημένων πολιτιστικών και εκπαιδευτικών εκδηλώσεων. Στους βασικούς σκοπούς της επιχείρησης είναι η προστασία και αναβάθμιση του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

²³Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Πληθυσμιακά-Οικονομικά στοιχεία κατά περιοχή (2011) στο <http://www.statistics.gr/>

Οι διαθέσιμες εγκαταστάσεις της ΔΗ.Κ.ΕΠ.Α. είναι: ο Δημοτικός Κινηματογράφος «Απόλλων», το Πολιτιστικό Κέντρο, που στεγάζεται στο διατηρητέο κτήριο του παλιού νοσοκομείου, το «Πολύκεντρο», Συνεδριακό Κέντρο και το Υπαίθριο Θέατρο «Γιώργος Παππάς». Στα πλαίσια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, το 1995 ο σκηνοθέτης Θ. Θεολόγης θα μετατρέψει ένα διατηρητέο κτήριο σε θεατρική σκηνή, που λειτουργεί ως πολυχώρος, φιλοξενώντας θεατρικές ομάδες της Αιγιάλειας, και άλλα δρώμενα, που εκφράζονται μέσα από πολλούς πολιτιστικούς συλλόγους με πλούσια δράση σε διάφορους τομείς. Λειτουργεί ακόμα η σκηνή της Φιλαρμονικής, που συστάθηκε το 1892, με ορχήστρα, χορωδία παιδική και ενηλίκων. Μαθήματα βυζαντινής αγιογραφίας και βυζαντινής μουσικής παραδίδονται από το κέντρο νεότητας της Μητρόπολης. Αξιοσημείωτο είναι το έργο της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Αιγιάλειας (ΙΛΕΑ) και με ενέργειές της καθιερώθηκε, ως επίσημη αργία, ο εορτασμός της μυστικής συνέλευσης της Βοστίτσας στις 26 Ιανουαρίου, συμβάλλοντας στην αναγνώριση της εθνικής προσφοράς της πόλης στην επανάσταση του 1821. Σημαντική είναι ακόμα η προσφορά και η δραστηριότητα της Εταιρείας Επιστήμης και Πολιτισμού Αιγιάλειας (ΕΤ.Ε.Π.Α.), καθώς και η καλλιτεχνική παραγωγή καλλιτεχνικών σωματείων και συλλόγων σε όλη την Αιγιάλεια.

Συλλογές:

Το Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζεται στο κτήριο της παλιάς δημοτικής Αγοράς του 1890, που αποκαταστάθηκε το 1983. Παραχωρήθηκε στο ΥΠΠΟ και το μουσείο άρχισε να λειτουργεί το 1992. Έχει έξι αίθουσες και στεγασμένο αίθριο χώρο. Φιλοξενεί τα ευρήματα των ανασκαφών, που γίνονται στην περιοχή της Αιγιάλειας. Τα αντικείμενα που εκτίθενται χρονολογούνται από την 6^η χιλιετία μέχρι την ρωμαϊκή περίοδο, είναι τοποθετημένα σε προθήκες, ακολουθούν χρονολογική ταξινόμηση και αναφορά του τόπου στον οποίο βρέθηκαν. Στην έκτη αίθουσα εκτίθεται σε τέλεια κατάσταση άγαλμα νέου άνδρα με αιγίδα της ύστερης ελληνιστικής περιόδου (1ου αιώνα μ. Χ.), που βρέθηκε στο Αίγιο κατά τη διάρκεια εκσκαφικών οικοδομικών εργασιών. Πιθανόν να πρόκειται για τον Αιγίοχο ή λόγω του υπερφυσικού του μεγέθους για το Δία. Μέλη από αγάλματα, αρχιτεκτονικά μέλη κτιρίων, ταφικοί πίθοι και επιγραφές εκτίθενται στο χώρο του αίθριου.

Δημοτικό Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο. Στεγάζεται σε παραδοσιακό πέτρινο κτίριο, που ανήκε στην οικογένεια Λόντου και άρχισε να λειτουργεί το 1998. Το λαογραφικό υλικό είναι κατανομημένο κατά ενότητες από την τουρκοκρατία έως το 1950 και περιλαμβάνει οικιακά σκεύη, έπιπλα, ενδυμασίες, οικομηχανές υπαίθρου, όπλα, κοσμήματα, φωτογραφίες και πολλά άλλα είδη, όλα προερχόμενα αποκλειστικά από προσφορές των Αιγιωτών. Διαθέτει επίσης βιβλιοθήκη και στεγάζει τα γραφεία της (ΙΛΕΑ), η οποία συνέβαλε στην υλοποίηση της όλης προσπάθειας. Ανήκει στο δήμο Αιγίου και διοικείται από 7μελή επιτροπή με πρόεδρο τον εκάστοτε δήμαρχο.

Το εκθετήριο: «Μουσείο Σταφίδας Κουνινιώτης». Πρόκειται για ιδιωτική συλλογή στεγασμένη σε ειδικό χώρο στο εργοστάσιο της εταιρείας Κουνινιώτη. Η συλλογή είναι θεματική με αντικείμενα του 19ου και 20ου αιώνα, που σχετίζονται τόσο με την καλλιέργεια της σταφίδας και τη ζωή στην αγροτική ύπαιθρο, όσο και με την παραγωγική διαδικασία του προϊόντος. Κούκλες με στολές εργατριών απεικονίζονται μπροστά σε προπολεμικές μηχανές διαλογής και συσκευασίας σταφίδας, παρέχοντας στον επισκέπτη την εικόνα της επιχειρηματικής διαδρομής της οικογένειας Κουνινιώτη, μιας από τις σημαντικότερες οικογένειες βιομηχάνων. Το υλικό δεν περιορίζεται μόνο σε μηχανήματα, εργαλεία και μικροαντικείμενα, αλλά διασώζει έγγραφα και πλούσιο φωτογραφικό υλικό με βασιλείς και σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα της χώρας.

Το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Ι. Μ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, φιλοξενεί αυτούσιο το τέμπλο της Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου Βούρων, εικόνες, χειρόγραφα, Ιερά Σκεύη, Άμφια, Καλύμματα, Σφραγίδες, Μολυβδόβουλα και άλλα εκκλησιαστικά αντικείμενα.

Εικ. 31: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου, ευρήματα νεολιθικής περιόδου (πηγή: <http://odysseus.culture.gr/>)

Εικ. 32: Δημοτικό Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, προθήκη με εσώρουχα 19ου αιώνα (πηγή: <http://www.laohistorymuseum.gr/>)

Εικ. 33: εκθετήριο «Μουσείο Σταφίδας Κουνινιώτης» (πηγή: <http://couniniotis.gr/history/currants-museum/>)

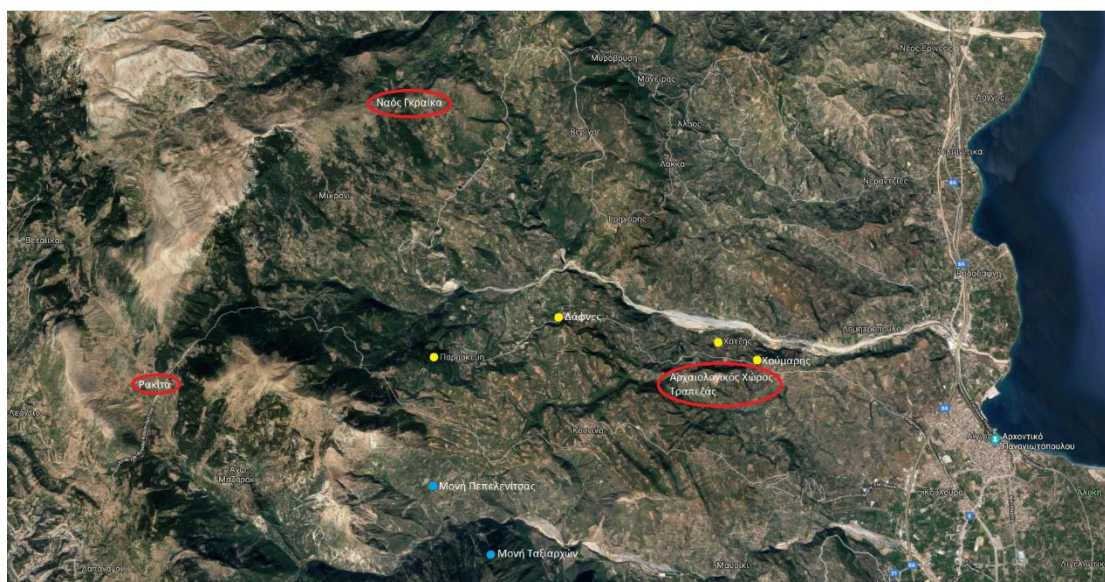
ΜΕΡΟΣ Β: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Κεφάλαιο Ι

Οι Ανασκαφές: Άνω Μαζαράκι-Τραπεζιά-Γκκραίκας

Στην περιοχή της δυτικής Αιγιαλείας ήρθαν στο φως τρεις εκατόμπεδοι δωρικοί ναοί²⁴ (Χάρτης 2):

- 1) Νοτιοδυτικά του Αιγίου, στο Παναχαϊκό όρος, στο οροπέδιο της Ρακίτας, σε σωστική ανασκαφή το 1979 ήρθε στο φως ο πρωιμότερος ναός της Αχαΐας, που χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 8ου αιώνα π.Χ..
- 2) Το Νοέμβριο του 1995, ξεκίνησε επιφανειακή έρευνα του χώρου της Τραπεζάς στο χωριό Κούμαρι, ανατολικά του ποταμού Μεγανίτη, και οι συστηματικές ανασκαφές έφεραν στο φως τα κατάλοιπα μιας αρχαίας πόλης, στο κέντρο της οποίας δεσπόζει ένας εκατόμπεδος υστεροαρχαϊκός ναός.
- 3) Σε υψόμετρο 1.130 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας, κάτω από το Παναχαϊκό όρος, στη θέση Άγιος Σώστης του Δ.Δ. Γκραϊκά, εντοπίστηκε το 2000 ένας ακόμα μεγάλος αρχαίος ναός.

Χάρτης 2: Η περιοχή έρευνας.

Οι ναοί με κόκκινο περίγραμμα, τα χωριά με κίτρινη κουκίδα.

²⁴Πετρόπουλος 2012

1.1. Ο ναός στη Ρακίτα Παναχαϊκού (Άνω Μαζαράκι)

Πρόκειται για έναν περίπτερο αψιδωτό ναό με ημικυκλικό προστώ²⁵, ώστε να ισορροπεί η πρόσοψη με την πίσω αψιδωτή απόληξη, όπως απέδειξαν οι συστηματικές ανασκαφές που έγιναν τη δεκαετία του 1990 από τον αρχαιολόγο Μιχάλη Πετρόπουλο της ΣΤ΄ Εφορείας Κλασικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων. Το προστώ αποτελείται από πέντε πώρινες βάσεις, εκ των οποίων σώζονται οι τρεις, ενώ οι δύο ανατολικές καταστράφηκαν με τη διάνοιξη του δρόμου. Οι βάσεις αυτές είναι μεγαλύτερες εκείνων της περίπτωσης, αποτελούνται από δύο μέλη και σώζονται σε ύψος 0,40 μ. Τα κατώτερα μέλη είναι μεγάλες ασβεστολιθικές λιθόπλινθοι, ενώ το άνω μέλος είναι από πωρόλιθο σε σχήμα κολουρης πυραμίδας. Οι εξωτερικές διαστάσεις του ναού, μαζί με την περίπτωση και το προστώ, είναι 34,40X11 μ. περίπου, ενώ χωρίς τα στοιχεία αυτά είναι 27,90X7,50 μ. Ο ναός δηλαδή είναι εκατόμπεδος και το μήκος του είναι σχεδόν όμοιο με τον αψιδωτό ναό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα στην Ερέτρια. Οι εσωτερικές διαστάσεις αντίστοιχα είναι 27X5,90 μ. περίπου, ή μήκους 30 μ. αν υπολογιστεί και το βάθος του προστώου. Οι διαστάσεις του προστώου, που προσεγγίζουν εκείνες του αδύτου, υποδηλώνουν ότι αυτό λειτουργούσε ως πρόδομος του ναού. Οι τοίχοι και οι βάσεις του ναού θεμελιώνονται μέσα σε στρώμα της υστερογεωμετρικής περιόδου και στο ίδιο βάθος, γι' αυτό η ανέγερση του ναού τοποθετείται στα τέλη του 8ου ή στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ. και, παρότι έχουμε ελλειψοειδή κτήρια αυτή την περίοδο, θεωρείται μοναδική η ημικυκλική διαμόρφωση του προστώου. Όπως προκύπτει από πηλίνο ομοίωμα που βρέθηκε, οι κίονες της περίπτωσης έφεραν ξύλινα δωρικά κιονόκρανα, ενώ δεν διαπιστώθηκε εσωτερική κιονοστοιχία. Για τη στέγαση του ναού φαίνονται πιθανές δύο περιπτώσεις με παραλλαγές: α) Το κεντρικό κτήριο να είχε δίκλινη ενιαία στέγη, η οποία θα έφθανε έως τις δύο αψίδες, ενώ η στέγη της περίπτωσης θα ήταν ανεξάρτητη και σε χαμηλότερο επίπεδο, ή β) η στέγη να κάλυπτε ενιαία το κυρίως κτήριο με το προστώ και την περίπτωση (Εικ. 34). Η στέγη αποτελούνταν αρχικά από καλάμια και πηλό με άχυρο και σε κάποια φάση αντικαταστάθηκε από κεραμίδες κορινθιακού τύπου, που δεν φαίνονται παλαιότερες του 5ου αιώνα π.Χ. Ένα εκτεταμένο στρώμα καταστροφής δείχνει ότι το κτήριο καταστρέφεται από σεισμό και πυρκαγιά στο α΄ μισό του 4ου αιώνα π.Χ. Οι κίονες και τα κιονόκρανα της περίπτωσης, που ήταν ξύλινα, δεν σώθηκαν και η ανασκαφή έδειξε ότι ο ναός είχε ιδρυθεί επάνω σε προϋπάρχοντα υπαίθριο βωμό τέφρας και ήταν δωρικός. Τα ευρήματα του αποθέτη και της επίχωσης του ναού χρονολογούνται έως τον 4ο αιώνα μ.Χ., οπότε και σταματά να λειτουργεί ως χώρος λατρείας.²⁶

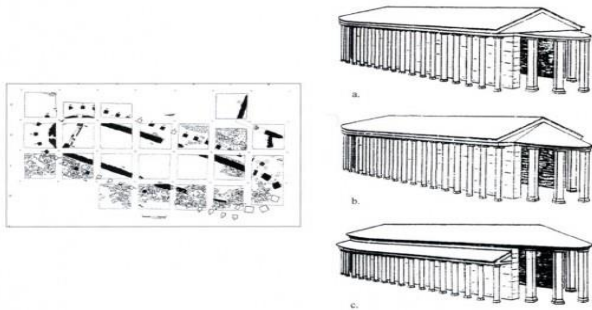
Ο ναός ήταν αφιερωμένος στην Άρτεμη Αοντία,²⁷ δηλαδή την Άρτεμη που προκαλεί ανέμους. Πιστοποιείται από χάλκινο καθρέπτη που φέρει το όνομα της λατρεύμενης θεότητας και από άλλα κινητά ευρήματα. Ένας μεγάλος αριθμός χάλκινων γεωμετρικών αναθημάτων προς τη θεά, γυναικεία κοσμήματα τα περισσότερα ή αντικείμενα που έχουν σχέση με τη γυναικεία αμφίεση, ήρθαν στο φως. Αντιπροσωπεύονται πολλοί τύποι κοσμημάτων, όπως περόνες, δακτυλίδια, ψέλλια, σφηκωτήρες, πόρπες, χάντρες, κλπ. Από τα άλλα αναθήματα χαρακτηριστικά είναι τα όπλα και τα μικρά ομοιώματα διαφόρων αντικειμένων, όπως καθρεπτών, τριπόδων και τρία μικρά ομοιώματα σιταποθηκών. Τα ομοιώματα σιταποθηκών όπως και οι πηλίνοι τρίποδες (Εικ. 35) φέρουν εμπίεστη διακόσμηση.

²⁵Πετρόπουλος 1997, σ. 165-168.

²⁶Πετρόπουλος 2006β, σ.31-36.

²⁷Πετρόπουλος 2001, σ.42-45.

Η διακόσμηση αυτή εντάσσει τα ευρήματα στο τοπικό εργαστήριο της εμπίεστης κεραμικής. Πρόκειται για πρωτότυπη δημιουργία των Αχαιών κεραμέων του τελευταίου τετάρτου της ΥΓ περιόδου και δεν συναντώνται σε κανένα άλλο εργαστήριο του ελλαδικού χώρου²⁸.

Εικ.34: Κάτοψη και πιθανές αναπαραστάσεις του ναού της Ρακίτας. (πηγή: Πετρόπουλος 2006β, σ. 33, 35)

Εικ. 35: Πήλινα ομοιώματα σιταποθηκών και πήλινοι τρίποδες. (πηγή:Γκαδόλου 2008, σ.306).

²⁸Γκαδόλου 2008, σ.305.

1.2. Το ιστορικό της αρχαιολογικής έρευνας στην Τραπεζιά

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν δημοσιευθεί από τον υπεύθυνο αρχαιολόγο της ανασκαφής, Ανδρέα Βόρδο, μαθαίνουμε ότι το ενδιαφέρον και οι πληροφορίες που έχουμε για τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζιάς αρχίζουν το 19ο αιώνα, με πρώτο το Γάλλο J.A. Lebeque, που επισκέπτεται το χώρο και περιγράφει ερείπια αρχαίου ναού, δωρικούς κίονες, θεμέλια οικοδομημάτων, τάφους και δίπλα από τα ερείπια μικρής εκκλησίας τμήμα ενός πελασγικού τείχους. Λίγα χρόνια αργότερα τον ακολουθεί ο F. Von Duhn, που κάνει αναφορά στην ύπαρξη πολλών ερειπίων και περισσότερων λειψάνων του τείχους και είναι ο πρώτος που ταυτίζει τα οικοδομικά κατάλοιπα με τη θέση της αρχαίας πόλης των Ρυπών.²⁹ Στη δεκαετία του 1930, ο Π. Νεραντζούλης αναφέρει στο περιοδικό *Αχαϊκή Εστία*: «ανεύρα ακατάστρεπτα μεγαλοπρεπή ερείπια ισχυροτάτων κυκλωπείων τειχών... ερεύνησα συστάδα μεγάλων σπηλαιωδών τάφων, απέσπασα διά μαχαϊριδίων ένα προς ένα κομψότατα και λεπτότατα φοινικικά περιδέραια εκ βαθέως κυανής υαλομάζης, τυφλοστόμους αμφορείς, πιθάρια, λεβήτια, χαλκά, ξίφη, εγχειρίδια και αιχμές δοράτων». Ο έφορος Ν. Κυπαρίσσης γράφει στα *ΠΑΕ* του 1939, ότι εντόπισε θέση μυκηναϊκού νεκροταφείου, κατεστραμμένου από την καλλιέργεια των αμπέλων. Στα αρχεία της ΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, δεν βρέθηκαν σχετικά στοιχεία και κάποια μυκηναϊκά αγγεία, που βρίσκονται στο Μουσείο Αιγίου, άγνωστης προέλευσης, πιθανολογείται ότι προέρχονται από τις έρευνες του Νεραντζούλη. Η μελέτη του E. Meyer, *Peloponnesische Wanderungen*, που δημοσιεύεται το 1939, θέτει το ζήτημα της θέσης των αρχαίων Ρυπών και ο Meyer υποστηρίζει την άποψη πως η αρχαία πόλη βρίσκεται πάνω στο οροπέδιο της Τραπεζιάς. Κάνει το πρώτο τοπογραφικό διάγραμμα του χώρου, πάνω στο οποίο σημειώνει σημαντικά κατάλοιπα της αρχαίας πόλης και τμήμα τείχους, κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Δημητρίου, στο νοτιοδυτικό άκρο που απολήγει το οροπέδιο της Τραπεζιάς. Τελευταία αναφορά γίνεται το 1972, όταν ο τότε έφορος Ι. Παπαποστόλου, μετά από περιοδεία του στην Αιγιάλεια, αναφέρει ότι στο κτήμα Ι. Ανδρουτσόπουλου είδε κορμό μονολιθικού κίονα, διαμέτρου 0,70 μ. και ορατού μήκους 1,62 μ., καθώς και τμήμα κίονα, μόλις διακρινόμενου στην επιφάνεια του εδάφους.³⁰

Στις αρχές Νοεμβρίου του 1995 ξεκινά επιφανειακή έρευνα του χώρου, από την ΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, όταν ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια βαθιάς άροσης δύο τάφοι ημικατεστραμμένοι. Η ανασκαφή των δύο αυτών τάφων, συλημένων από την αρχαιότητα, απέδωσε όστρακα αγγείων κλασικών χρόνων και πρόκειται για σαρκοφάγους από κογχυλιάτη λίθο³¹. Ο εντοπισμός και η συστηματική αποτύπωση όλων των ορατών αρχαίων που βρίσκονται στην Τραπεζιά ξεκινά από το σημείο που βρέθηκαν οι σαρκοφάγοι, τη βορειοδυτική πλευρά της Τραπεζιάς και τα επιφανειακά λείψανα που βρίσκονται στις ιδιοκτησίες των αμπελοκαλλιεργητών και τα ευρήματα σημειώνονται στον κτηματολογικό πίνακα ιδιοκτησιών της τοπογραφικής υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας (Εικ. 36).

Μας δίνεται συνεπώς πλήρης και σαφής εικόνα των αρχαιολογικών καταλοίπων στην Τραπεζιά από τον αρχαιολόγο Ανδρέα Βόρδο, την οποία και ακολουθούμε για την κατανόηση του χώρου και των μνημείων του.

²⁹Βόρδος 2001, σ. 48

³⁰Βόρδος 2006, σ. 62-64

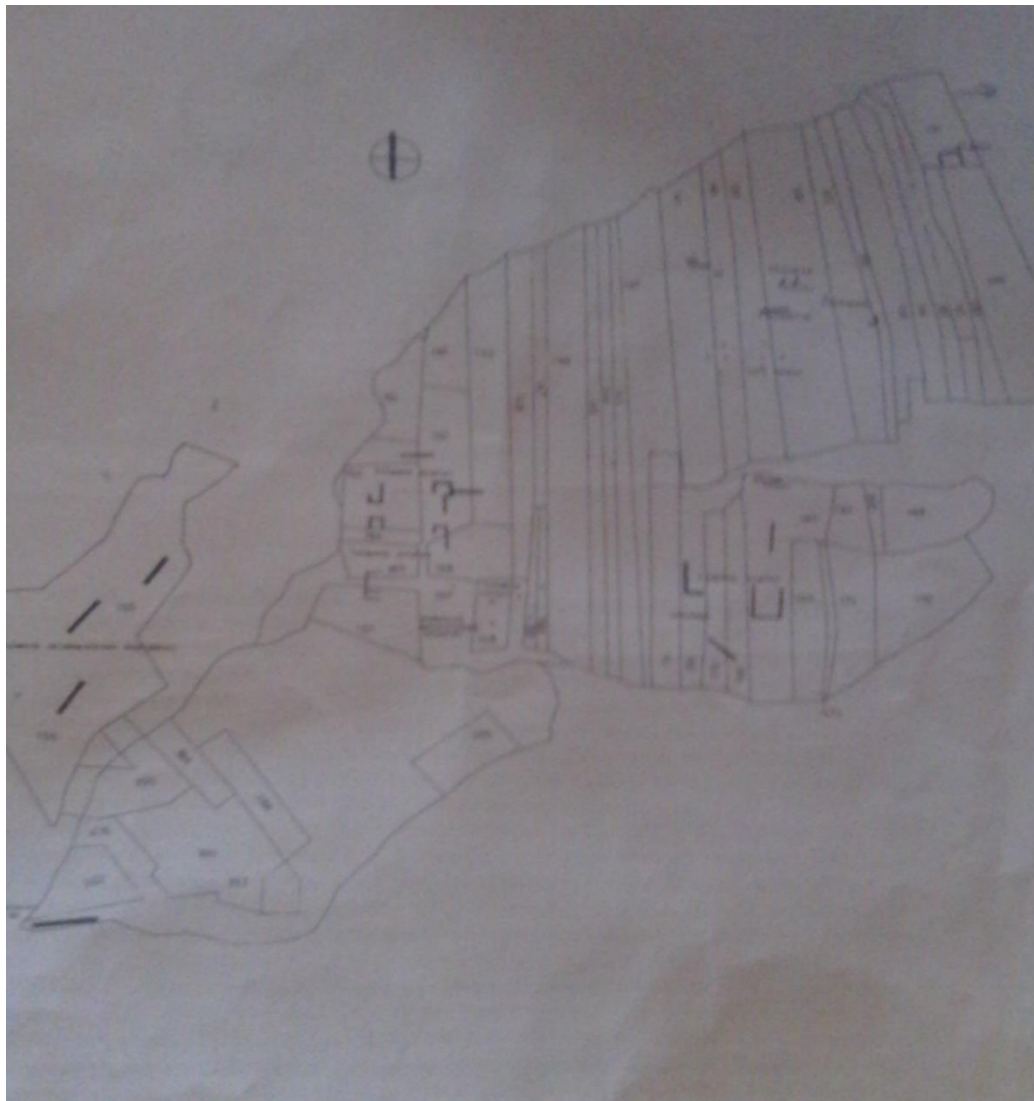
³¹Βόρδος 2001, σ. 49

[Στην ιδιοκτησία με αριθμό 131 εντοπίζονται οι τρεις πλευρές ενός μνημείου, που έχουν κατασκευαστεί από ανισομεγέθεις ορθογώνιες κροκαλοπαγείς λιθοπλίνθους και διασώζεται το μήκος της βόρειας πλευράς (7,10 μ.). Στις επιφάνειες των τοίχων διακρίνονται οι εντομές των ζητάμορφων συνδέσμων, ενώ προέκυψαν από την έρευνα μελαμβαφή όστρακα και πλήθος κονιαμάτων με ερυθρόχρωμο επίχρισμα. Δεν γνωρίζουμε τη χρήση του κτηρίου και η απουσία καθαρού αρχαιολογικού στρώματος δεν επέτρεψε τη χρονολόγηση του μνημείου (Εικ. 37). Στις θέσεις 161 έως 165 του κτηματολογίου εντοπίστηκαν επίσης λείψανα κτηρίων. Σε ένα από αυτά είναι ορατός τοίχος ύψους 1,25 μ., που διασώζει δύο σειρές μεγάλων ορθογώνιων κροκαλοπαγών λίθων, τοποθετημένων κατά το ακανόνιστο ισόδομο σύστημα. Φαίνεται να ακολουθεί πορεία μήκους 40 μ. και πιθανόν, λόγω του μεγέθους των λίθων, του τρόπου κατασκευής και της θέσης στην οποία βρίσκεται, σε εσωτερική κλιτύ της Τραπεζάς, να αποτελεί τμήμα ενός εσωτερικού οχυρωματικού περιβόλου (Εικ. 38).

Στη νοτιοδυτική ομαλή απόληξη της Τραπεζάς και νότια από το εκκλησάκι του Αγίου Δημητρίου σώζεται τμήμα τείχους μήκους 26 μ., που φαίνεται να εκτείνεται ανατολικά μέσα σε ιδιοκτησίες και οι τρεις σειρές της σωζόμενης λιθοδομής του φτάνουν τα 2 μ. Κατασκευάστηκε από τον ντόπιο κροκαλοπαγή βράχο, πάνω στον οποίο εδράζεται και θεωρείται ότι είναι το τείχος που περιέγραψε ο Meyer ως πολυγωνικό, κάτι που διαπιστώνεται και σήμερα παρά τη φθορά των λίθων, αλλά δεν επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη πύργου, που επαναλαμβάνει ο Ν. Παπαχατζής στον τόμο των *Αχαϊκών*. Φαίνεται να είναι το ίδιο τείχος που ο Lebeque (1871) αναφέρει ως πελασγικό και ο Π. Νεραντζούλης (1933) ως κυκλώπειο (Εικ. 39). Στην προσπάθεια να παρακολουθηθεί η πορεία του τείχους εντοπίστηκαν κατάλοιπα σε τρία σημεία στις ιδιοκτησίες με αριθ. 155 και 156 του κτηματολογικού πίνακα. Το μεγαλύτερο από τα τρία αυτά τμήματα του τείχους έχει μήκος 25 μ., ενώ το μέγιστο ορατό σήμερα ύψος σε γωνία ίσως πύργου, ξεπερνά τα 3 μ.. Είναι κατασκευασμένο από το ίδιο κροκαλοπαγές υλικό, αλλά σε ακανόνιστο ισόδομο. Επί της ιδιοκτησίας με αριθμό 138 του κτηματολογικού πίνακα βρέθηκαν τα κατάλοιπα ενός ναού.

Το χρονικό της ανασκαφής του ναού της Τραπεζάς ξεκινά με τις ερευνητικές τομές, που έγιναν τα καλοκαίρια του 1999 και 2000.]³²

³²Βόρδος 2006, σ. 65-67

Εικ. 36: Κτηματολογικός πίνακας ιδιοκτησιών. (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 64).

Εικ. 37: Τρεις πλευρές μνημείου στο κτήμα αριθ. 131 του πίνακα Εικ. 36. (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 65).

Εικ. 38: Οχυρωματικός περίβολος (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 66).

Εικ. 39: Τείχος, εκκλησιάκι Άγιος Δημήτριος. (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 67)

1.2.1. Ο αρχαϊκός ναός

[Η πρώτη συστηματική ανασκαφική περίοδος πραγματοποιήθηκε το 2007 και η ανασκαφική προσπάθεια συνεχίστηκε τα επόμενα έτη. Οι εργασίες χρηματοδοτήθηκαν από το Δήμο Αιγίου, την Εταιρεία Επιστήμης και Πολιτισμού Αιγιάλειας, την Εταιρεία Έρευνας Αρχαίας Ρυπικής και ιδιώτες. Οι αποτυπώσεις έγιναν από τον αρχιτέκτονα Nils Hellner, του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου.

Οι συστηματικές ανασκαφές έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, ώστε να προσδιοριστούν με ακρίβεια οι διαστάσεις και η μορφολογία του ναού. Στη βόρεια πλευρά διατηρούνται οι περισσότεροι λίθοι του στυλοβάτη, διατηρείται μικρός αριθμός λίθων της ευθυνηρίας και στον άξονα του ναού, εκτός από τη λίθινη βάση με λαξευμένη κυκλική κοιλότητα, αποκαλύφθηκε η ύπαρξη λίθινης αναβάθρας, πλάτους 2,31μ. σωζόμενου μήκους 3,35 μ. (Εικ. 40). Από τους τοίχους του σηκού ο πληρέστερα σωζόμενος είναι ο βόρειος και ο σηκοπρόναος τοίχος (Εικ. 41). Ο νότιος έχει σχεδόν ολοσχερώς καταστραφεί (Εικ. 43). Στον πρόναο, κάτω από ένα στρώμα καταστροφής, αποκαλύφθηκε το δάπεδό του. Το δάπεδο αποτελείται από ασβεστοκονίαμα, χωρίς να αποτελεί το ίδιο υπόστρωμα δαπέδου, δεν βρέθηκαν ίχνη πλακών ή κομμάτια από πλάκες δαπέδου. Οι διαστάσεις του προνάου είναι 7,48 μ. πλάτος και 3,92 μ. βάθος. Ο σηκός του ναού χωριζόταν σε τρία κλίτη με δύο σειρές κιονοστοιχίες κατά μήκος των μακρών του πλευρών, οι διαστάσεις του κεντρικού κλίτους είναι 3,91 μ., ενώ τα ακριανά είναι ιδιαίτερα μικρά 0,60 μ. (Εικ. 41). Εσωτερικά και κατά μήκος σώζονται η θεμελίωση και πέντε λίθοι του στυλοβάτη της νότιας κιονοστοιχίας, θραύσματα από τα κιονόκρανα και τους σφονδύλους της. Αναγνωρίστηκαν οι εναπομείναντες υποβατήρες στο στυλοβάτη και προσδιορίστηκε με ακρίβεια η ακτίνα των κατώτατων σφονδύλων σε αντιστοιχία με τις ραβδώσεις. Το δάπεδο στα ακριανά κλίτη είναι όπως και στον πρόναο, ασβεστοκονίαμα χωρίς υπόστρωμα, ενώ το κεντρικό κλίτος ήταν στρωμένο με καλοδολεμένες πλάκες από πωρόλιθο, πάχους 0,14 μ., όπως διαπιστώθηκε από τρεις σωζόμενες στη θέση τους (Εικ. 42). Ο σηκός φαίνεται πως είχε δύο κίονες εν παραστάσει και ο σφόνδυλος που ήταν ορατός στην επιφάνεια του εδάφους ανήκει σε έναν από αυτούς. Η έρευνα σε «λιθωσφόρο» της βορειοδυτικής γωνίας που δημιουργήθηκε από την κατάρρευση του κτηρίου, έδωσε όλα τα στοιχεία του θριγκού: λίθους του επιστυλίου, μετόπες, τρίγλυφα, γείσα, στοιχεία της αρχικής κεράμωσης, αλλά και στοιχεία της επισκευής που είχε υποστεί η στέγη έως τη στιγμή της κατάρρευσης (Εικ. 44). Το γεγονός ότι όλα τα γείσα ήταν λιθόπλινθοι σε β' χρήση, οδήγησε στο συμπέρασμα της ύπαρξης αρχαιότερου ναού πιθανόν κάτω από αυτόν. Βρέθηκαν η λιθόπλινθος της γωνιαίας τριγλύφου και ακέραια λιθόπλινθος του γωνιαίου γείσου, διαστάσεων 1,55X1,05 μ. συμφυής με τη γένεση του καταέτιου και έξι αρχιτεκτονικά μέλη μήκους 4,60 μ., τα οποία αναγνωρίστηκαν ως καταέτια, αγελαία γείσα. Από τα σημαντικότερα κινητά ευρήματα είναι: η κεράμωση κορινθιακού τύπου, ακέραιοι καλυπτήρες, γραπτός πλοχμός στα μέτωπα των κεραμίδων και σίμες μεγαρικού τύπου με γραπτή διακόσμηση ανθεμίων και ανθών λωτού εναλλάξ που διασώζονται σε εξαιρετική κατάσταση οι περισσότερες και διατηρούν τα αρχικά τους χρώματα. Τα ευρήματα αυτά δίνουν σαφή ένδειξη της χρονολόγησης του ναού στο τελευταίο τέταρτο του 6ου αιώνα. Ο ναός της Τραπεζάς Αιγίου έχει διαστάσεις 16,84 μ. (στενές) 31,56 μ. (μακρές) στο επίπεδο της ευθυνηρίας, και πρόκειται για έναν εκατόμπεδο υστεροαρχαϊκό ναό δωρικού ρυθμού με δύο αναβαθμούς κρηπίδα (Εικ. 45) και προσανατολισμό Α.-Δ., στον οποίο αποδίδονται 6X12 κίονες. Οι αναλογίες του παραπέμπουν σε ναούς της Ύστερης Αρχαϊκής περιόδου. Η έντονη στρέψη, που έχει υποστεί το μνημείο στη νότια κρηπίδα, είναι αποτέλεσμα σεισμικού γεγονότος, αιτία της κατάρρευσής του.]³³

³³Βόρδος 2007, σ.506-510.

Εικ. 40: Το εσωτερικό του ναού (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 41: Ο βόρειος τοίχος (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 42: Το δάπεδο του κεντρικού κλίτους (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 43: Δυτική πλευρά, ΝΔ. γωνία (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 44: Αρχιτεκτονικά μέλη θριγκού και σπόνδυλοι (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 45: Η κρηπίδα με δύο αναβαθμούς και η ευθυντηρία (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Εικ. 46: ΝΔ. γωνία, όπου οι επιμήκεις λιθόπλινθοι συνδέονται με τους γειτονικούς με συνδέσμους σχήματος διπλού T, μολυβδοχοημένους (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού

Ο ναός έφερε γλυπτό διάκοσμο στα αετώματά του και βρέθηκαν αποτμήματα από γλυπτά αλόγων, σκέλη, οπλές, και μέλη από ανθρώπινα γλυπτά. Μεταξύ των γλυπτών ξεχωρίζουν δύο κεφαλές, μία ακέραιη και μία θραυσμένη, κρανοφόροι με ψηλό συμφυές λοφίο, σπασμένο σε πολλά συνανήκοντα κομμάτια. Η μια κεφαλή δηλώνει στροφή προς τα αριστερά, έχει ανοικτό το στόμα και ελαφρά εξοφθαλμία.³⁴ Η δεύτερη διατηρεί το αρχαϊκό μειδίαμα, καθώς και μέρος της κόμης της στη δεξιά παρειά (Εικ. 48). Στην ανατολική πλευρά, όπου και το ανατολικό αέτωμα του ναού, βρέθηκαν σκέλη αλόγων, οπλές, μεγάλα τμήματα από χαίτες και κεφαλές αλόγων με τόρμους για την προσαρμογή τους στον κορμό. Μεταξύ των γλυπτών αυτών ξεχωρίζουν μεγάλα τμήματα κεφαλής δύο διαφορετικών αλόγων. Αυτά τα τμήματα, λόγω του μεγέθους τους, λαξεύτηκαν σε ξεχωριστούς λίθους και συνδέονταν με ισχυρούς σιδερένιους μολυβδοχοημένους συνδέσμους, οι οποίοι βρέθηκαν στην ανασκαφή (Εικ. 47). Από τα θραύσματα αυτά γίνεται απόπειρα αναγνώρισης του θέματος που εξιστορούν. Από τον αρχαιολόγο της ανασκαφής προτείνεται να αναγνωριστούν σκηνές μάχης. Στο δυτικό αέτωμα, απ' όπου προέρχονται και τα περισσότερα γλυπτά, πιθανολογείται η σκηνή της Γιγαντομαχίας. Προκύπτει από το ύφος στα μοτίβα των μορφών, τα όπλα που κρατούν, στο στιλιζάρισμα των αλόγων και παραπέμπουν σε γνωστούς εικονογραφικούς τύπους της ίδιας περιόδου που συναντάμε στην Ελλάδα και στην κάτω Ιταλία. Στο ανατολικό αέτωμα το αξονικό τέθριππο του επιφαινόμενου Δία, παραπέμπει σε θέμα μάχης και πιθανόν να έχει υπόβαθρο την ντόπια παράδοση, προσδίδοντας προφανώς θρησκευτική και πολιτική σημασία στα αετώματα του ναού. Η αρχαιολογική έρευνα μέχρι στιγμής δεν έφερε στο φως τα τεκμήρια εκείνα που είναι απαραίτητα, για να μάθουμε τη θεότητα στην οποία ήταν αφιερωμένος ο ναός. Ωστόσο, από το σηκό του ναού προέρχεται μικρός κορμός της θεάς Αθηνάς (Εικ.49). Βρέθηκε μέσα στο στρώμα καταστροφής του δυτικού τοίχου του σηκού. Η θεά εικονίζεται κατ' ενώπιον, φοράει χιτώνα, ιμάτιο και μακριά αιγίδα, που καλύπτει όλο το πίσω μέρος του κορμού της. Κάτω από το στήθος διακρίνεται ρηχή κυκλική εγχάραξη για την ένθεση του πρόσθετου γοργόνειου. Το κεφάλι και τα άκρα ήταν ένθετα και δεν βρέθηκαν. Δύο τόρμοι στους ώμους, όπως και μικρές οπές στις παρυφές της αιγίδας και του ιματίου για την ένθεση και εδώ πρόσθετων κοσμημάτων, καθιστούσαν το άγαλμα της θεάς καταστόλιστο. Οι μικρές διαστάσεις του γλυπτού της θεάς, η κατ' ενώπιον στάση της, η ξεχωριστή λεπτομέρεια στην απόδοση της μορφής και τα ένθετα πολλά κοσμήματα υποδεικνύουν ως θέση του γλυπτού το σηκό του ναού και μάλιστα ως αντικειμένου απόδοσης λατρείας.³⁵

Η συνέχιση της ανασκαφικής έρευνας στο ναό απέδειξε, την ύπαρξη ναού κάτω από τον υστεροαρχαϊκό και την παρουσία ενός μεγαλύτερου προγενέστερου κτηρίου, που οι πλίνθινοι τοίχοι του βρέθηκαν επιμελώς καταχωμένοι κάτω από τα πτερά του υστεροαρχαϊκού ναού. Στο εσωτερικό αυτού του κτηρίου ερευνήθηκαν επάλληλα στρώματα πυρών με κατάλοιπα κοινών γευμάτων, αλλά και με προσφορές αφιερωμάτων, τα οποία προσιδιάζουν σε γυναικεία θεότητα. Το κτήριο αυτό θα διαδεχθούν οι δύο λίθινοι ναοί κατά τον 6ο αιώνα.

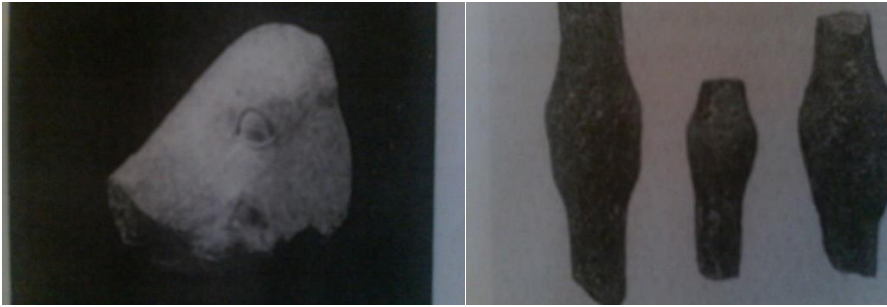
Σε απόσταση 50 μ. από το ναό ερευνήθηκαν δύο κτήρια, το ένα ναόσχημο που η πρώτη οικοδομική φάση του ανάγεται στο τέλος των γεωμετρικών χρόνων, όπου τοποθετούνται τα πρώτα σπέρματα της πόλης-κράτους. Τα κτήρια αυτά μεταξύ τους δημιουργούν έναν ακάλυπτο χώρο, που δίνει την αίσθηση αγοράς. Οι ανασκαφές επιβεβαίωσαν την ύπαρξη στην Τραπεζά ενός λατρευτικού κέντρου, οι απαρχές του οποίου χρονολογούνται στην ΠΓ περίοδο.³⁶

³⁴Βόρδος 2009,σ. 443.

³⁵Βόρδος 2008,σ. 517-518.

³⁶Βόρδος 2016.

Κατά την άποψη του ανασκαφέα, το άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου, που βρέθηκε στο σηκό του τελευταίου ναού, φωτίζει την εξέλιξη της λατρείας και το χαρακτήρα της θεάς, σαν προστάτιδα των πόλεων. Επιπλέον καταθέτει την άποψη ότι «η πιθανότητα αγοράς αναδεικνύει την ύπαρξη μιας ακμαίας και πρώιμα αστικοποιημένης κοινωνίας και πιθανόν να πρόκειται για την πρωιμότερη προβολή της πολιτικής και συλλογικής συνείδησης των Αχαιών».³⁷

Εικ. 47: Μέλη γλυπτών (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 517).

Εικ. 48: Κρανοφόρος κεφαλή, όπως βρέθηκε στην ανασκαφή (πηγή: Βόρδος 2008, σ. 517).

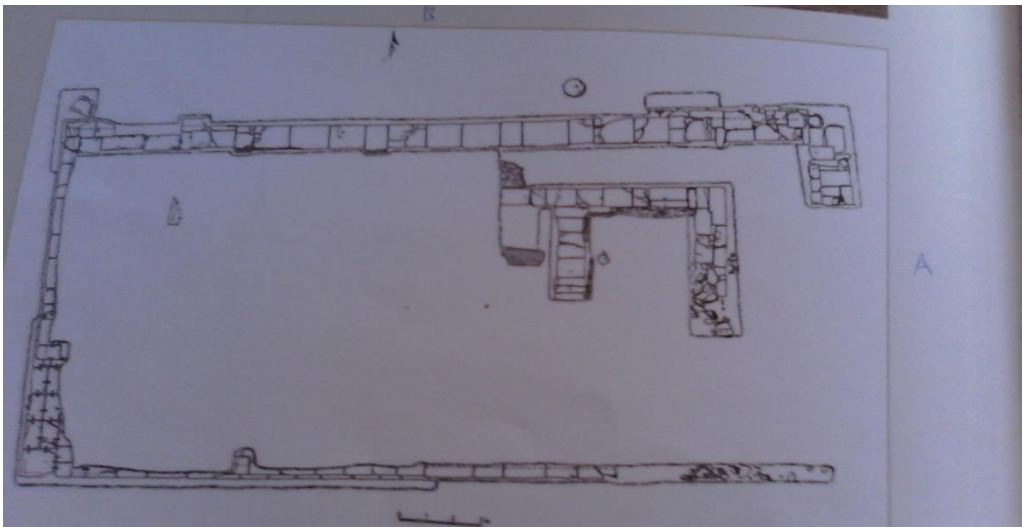

Εικ. 49: Κορμός της θεάς Αθηνάς (πηγή: Βόρδος 2008, σ. 518).

³⁷ Βόρδος 2016.

Εικ. 50: Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα άλλων κτισμάτων επί του αρχαιολογικού χώρου του οροπεδίου.
(πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 51: Κάτοψη του ναού (πηγή: Πετρόπουλος 2006, σ. 68).

1.2.2. Διάσπαρτα μνημεία και νεκροταφεία

Εκτός του οχυρωμένου χώρου της αρχαίας πόλης, σε πλατώματα και σε άνδηρα, που περιβάλλουν την Τραπεζά, εντοπίστηκαν λείψανα κτηρίων, τα οποία πιστοποιούν την ύπαρξη «κάτω πόλης» που απλώνεται σε μεγάλη έκταση. Στη θέση Γούβες της κοινότητας Χατζή, εντοπίστηκε συγκρότημα κτηρίων, που καλύπτει έκταση 15 στρεμμάτων περίπου. Αποτυπώθηκαν τοίχοι και κατόψεις πέντε διαφορετικών κτιρίων.³⁸ Στους ανατολικούς πρόποδες της Τραπεζάς, στη θέση Ορθάρια της κοινότητας Κούμαρη, ήρθαν στο φως δύο αναλημματικοί τοίχοι και σε απόσταση 12 μ. από αυτούς, σε επικλινές έδαφος, διαπιστώθηκαν κατάλοιπα κτηρίων και ένας τοίχος που καθαρίστηκε σε μήκος 17 μ., κατασκευασμένος από διπλή σειρά ογκόλιθων πάχους 0,72 μ. Από τις τομές και τους καθαρισμούς στη θέση αυτή προέκυψε πλήθος πήλινων ειδωλίων πρώιμων ελληνιστικών χρόνων και ένα μαρμάρινο δεξί χέρι αγαλματιδίου. Η πιθανότητα της ύπαρξης ενός στωικού κτηρίου και τα κινητά ευρήματα οδηγούν στην υπόθεση ότι βρισκόμαστε σε ένα ιερό της «κάτω πόλης».³⁹

Κατά μήκος του αρχαίου δρόμου, στη θέση Ντούσα, εντοπίστηκαν δύο υπαίθρια λατομεία. Το είδος του εξορυχθέντος υλικού είναι κροκαλοπαγής λίθος. Ίχνη λατόμευσης: περιμετρικές αύλακες, μέτωπα λιθοτομίας⁴⁰. Διευκρινίστηκε η πορεία του δρόμου αυτού προς τις θέσεις, Ντούσα, Σπανού, Μελίσσι, Σύκαλες, Καρούτα, Ανάληψη και βρέθηκαν κατά μήκος του ερείπια και κατόψεις αρχαίων κτηρίων. Ο αρχαίος αυτός δρόμος ξεκινά από το Αίγιο, ακολουθεί το λαγκάδι, οδηγεί στο ιερό της Αρτέμιδος Αοντίας της Ρακίτας και συνεχίζει προς τις ορεινές πόλεις της Αρκαδίας.⁴¹

Συστάδα τάφων πρώιμων κλασικών χρόνων εντοπίστηκαν προς νότο, ενώ το γεωμετρικό νεκροταφείο βρίσκεται στη θέση Κάτω Τραπεζά και περιλαμβάνει κυρίως εγχυτρισμούς, οι οποίοι χρονολογούνται στο τελευταίο μισό του 8ου αιώνα π.Χ. Το μυκηναϊκό νεκροταφείο βρίσκεται στους νοτιοδυτικούς πρόποδες της Τραπεζάς, ενώ νοτιότερα έχει εντοπιστεί οικισμός της περιόδου του χαλκού (Χάρτης 5). Οι ανασκαφές στο Μυκηναϊκό νεκροταφείο διεξάγονται σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Udine της Ιταλίας, από την Ellisabetta Borgna, Δρ. Προϊστορικής Αρχαιολογίας του τμήματος Ιστορίας και Διατήρησης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Πανεπιστημίου. Παρότι το μυκηναϊκό νεκροταφείο ήταν γνωστό για τρεις θαλαμοειδείς τάφους από το 1930, οι ανασκαφές σήμερα δείχνουν ότι αυτό εξαπλώνεται σε ακτινωτή διάταξη στην πλαγιά νότια του ναού και πρόκειται για ένα μεγαλύτερο του αναμενόμενου νεκροταφείο. Η διάνοιξη δύο τάφων έδωσε αγγεία οικιακής αγγειοπλαστικής, γυναικεία νεκρικά ταφικά ευρήματα, πλήθος οστράκων και από τα αντικείμενα που έχουν ανασυρθεί έως τώρα, σύμφωνα με τους Ε. Borgna και Α. Βόρδο «φαίνεται η ανάδειξη ενός σημαντικού γυναικείου ρόλου στην Τραπεζά»⁴². Κοσμήματα χάλκινα, χάντρες από κορναλίνη και υαλόμαζα, και ένας σκελετός είναι μερικά από τα ευρήματα που απέδωσε η ανασκαφή το καλοκαίρι του 2017.

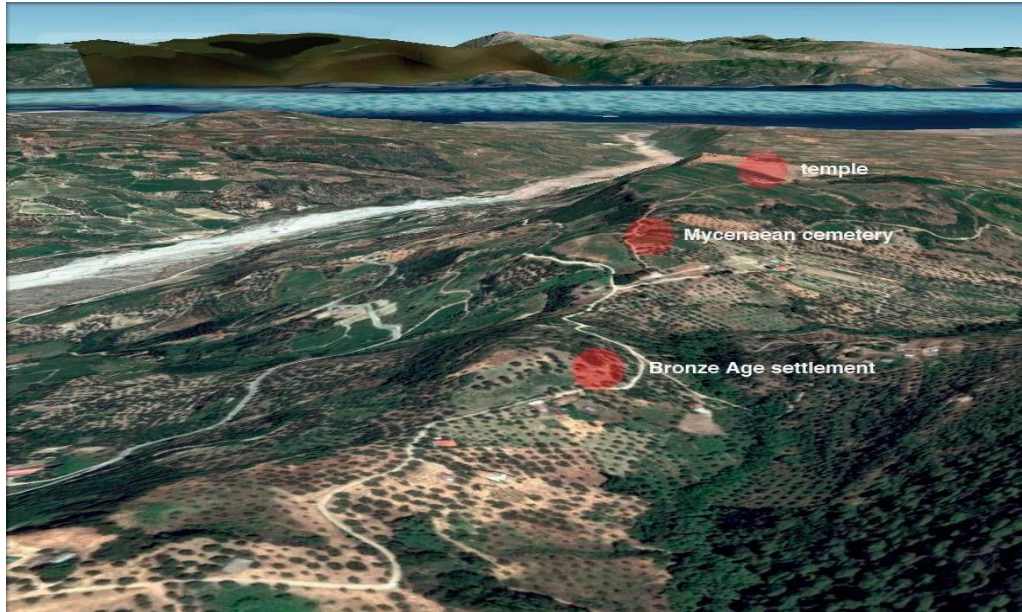
³⁸ Βόρδος 2002, σ. 223-225

³⁹ Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 77.

⁴⁰ Κοκκοτού κ.ά. 2014, σ. 167.

⁴¹ Βόρδος 2001, σ. 54.

⁴² Borgna και Vordos 2016.

Χάρτης 5, με τις θέσεις των μνημείων (πηγή: Borgna και Vordos 2016, σ.458).

Εικ. 52: Ταφικά αγγεία (πηγή: Borgna και Vordos 2016, σ.461).

1.3. Ο ναός στο Γκραίκα

[Στα όρια της δυτικής Αιγιάλειας, στη θέση Άγιος Σώστης του Δ.Δ. Γκραίκα, σε υψόμετρο 1.130 μ. στο Παναχαϊκό, εντοπίστηκαν το 2000, μετά από επιφανειακή έρευνα των αρχαιολόγων της ΣΤ' ΕΠΚΑ Μ. Πετρόπουλου και Α. Βόρδου, τα ερείπια ναού. Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσαν οι ανασκαφείς, πληροφορούμαστε ότι διαγραφόταν η κάτοψη και διακρίνονταν οι λιθόπλινθοι της περίστασης και των τεσσάρων πλευρών της κρηπίδας και ένας ορθοστάτης του προνάου, ανάμεσα σε θάμνους και σε σωρούς από αργούς λίθους (Εικ. 53, 54). Από το καλοκαίρι του 2001, μετά την αποψίλωση, ξεκίνησαν ερευνητικές τομές και αποκαλύφθηκε ένας μεγάλος ναός με προσανατολισμό Α.-Δ. Η ανατολική πλευρά της περίστασης σώζεται στο επίπεδο της ευθυντηρίας στις δύο γωνίες ΒΑ. και ΝΑ., ενώ οι ενδιάμεσοι λίθοι έχουν μετακινηθεί εξαιτίας της καλλιέργειας. Πρόκειται για διπλή σειρά λιθοπλίνθων από ντόπιο γκρίζο ασβεστόλιθο, αδρά λαξευμένες στις εσωτερικές επιφάνειες χωρίς ίχνη συνδέσμων. Στη δυτική περίσταση, εκτός της στρώσης της ευθυντηρίας, σώζονται και αρκετοί λίθοι του πρώτου αναβαθμού της κρηπίδας. Η ευθυντηρία εξέχει κατά 0,10 μ., ενώ το ύψος του πρώτου αναβαθμού, και αυτός από διπλή σειρά ασβεστολιθικών πλακών με επεξεργασμένη την όψη μόνο της εξωτερικής σειράς, μετρήθηκε και είναι μόλις 0,21 μ. Η πλευρά αυτή απέδωσε το πλάτος του ναού, το οποίο στο επίπεδο της ευθυντηρίας είναι 14,60 μ.. Η στάθμη του αρχαίου εδάφους δηλώνεται στην όψη των λιθοπλίνθων της ευθυντηρίας, η οποία είναι και μοναδική στρώση της θεμελίωσης. Οι λιθόπλινθοι της είναι επιμελώς λαξευμένοι στο ανώτερο τμήμα τους και σε ύψος 0,07 μ., βαθύτερα αφήνονται άπεργοι. Από τη βόρεια μακρά πλευρά του μνημείου σώζονται εκτός των λίθων της ευθυντηρίας και αυτοί του πρώτου αναβαθμού, με χάσματα και αποκρούσεις στις επιφάνειές τους. Διαπιστώθηκαν αρχιτεκτονικά στοιχεία για την έδραση δεύτερου αναβαθμού και ανιχνεύτηκαν εντομές συνδέσμων. Πρόκειται για ζητάμορφους συνδέσμους, μήκ. 0,11 μ. Στη νότια μακρά πλευρά σώζονται πλήρως η ευθυντηρία και ο πρώτος αναβαθμός. Ο δεύτερος αναβαθμός αποτελείται από μια σειρά λιθοπλίνθων επιμελώς κατεργασμένων, έχει ύψος 0,25 μ. και αποτελεί το στυλοβάτη του ναού. Το μήκος της περίστασης στο επίπεδο της ευθυντηρίας βρέθηκε 32,40 μ.. Εμφανίζεται επομένως η κάτοψη ενός περίπτερου ναού διαστάσεων στη θεμελίωσή του 14,60X32,40 μ., δηλαδή μιας αναλογίας 1:2,2 στην περίσταση του οποίου θα μπορούσαν να αποδοθούν 6X13 κίονες. Πιθανόν η περίσταση να ήταν ξύλινη, καθότι δεν βρέθηκαν ίχνη λίθινης ανωδομής. Το μεγαλύτερο μέρος του σηκού καταλαμβάνεται από έναν ερειπιώνα, ο οποίος εν μέρει μόνο μπορεί να αποδοθεί στον αρχαίο ναό, γιατί μεγάλο μέρος του είναι τα ερείπια ενός μονόχωρου χριστιανικού ναυδρίου.

Ο ναός, σύμφωνα με τους αρχαιολόγους, πρέπει να καταστράφηκε από ανθρώπινο μένος, όπως διαπίστωσαν από τους μετακινούμενους λιθόπλινθους. Από τα κινητά ευρήματα βρέθηκαν όστρακα με εμπίεστη διακόσμηση ύστερων γεωμετρικών χρόνων του γνωστού εγχώριου εργαστηρίου, που συναντάμε στο Αίγιο και στην ευρύτερη περιοχή του, στην Τραπεζά, στη Ρακίτα και στους Λουσούς. Ελάχιστα αποτμήματα ειδωλίων, κάποια του 6ου αιώνα, αλλά και κατάλοιπα από τη σύγχρονη χρήση του χώρου ως χριστιανικού ναού. Η κεράμωση του ναού ήταν κορινθιακού τύπου και χρονολογείται από παράλληλά του στον 4ο αιώνα π.Χ.. Στα ανάγλυφα ανθήμια δε, σώζεται γραπτή διακόσμηση. Δεν προέκυψε κανένα στοιχείο για τη θεότητα, στην οποία ήταν αφιερωμένος ο ναός. Η χρονολόγησή του στα αρχαϊκά χρόνια, πιθανόν στα μέσα του 6ου αιώνα υποστηρίχτηκε με βάση τα επιμέρους χαρακτηριστικά της κατασκευής του, τη δίβαθμη κρηπίδα, την αμελή λάξευση των λίθων της, όπως και τη χρήση ζητάμορφων συνδέσμων.

Ο ναός του Γκραίκα αποτελεί μια ενδιάμεση βαθμίδα στην εξέλιξη του δωρικού ναού στην περιοχή της βόρειας Πελοποννήσου, ανάμεσα στο γεωμετρικό ναό της Ρακίτας και τον υστεροαρχαϊκό της Τραπεζάς. Η σχέση των ναών αυτών μεταξύ τους θέτει ερωτήματα για τη χώρα της αρχαίας Ρυπικής. Οι ανασκαφείς αναφέρουν ότι, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η αρχαία Ρυπική κατελάμβανε μια εκτεταμένη περιοχή από τα δυτικά όρια του Αιγίου έως το ακρωτήριο Δρέπανο.

Τη χώρα των Ρυπών κατέλαβε το Αίγιο, μετά την αναγκαστική μετοίκηση των κατοίκων της στην Πάτρα, την οποία επέβαλε το 30 π.Χ. ο Οκτάβιος. Η παρουσία του ναού του Γκραίκα επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός επιπλέον αρχαίου δρόμου, στη δυτική πλευρά του Μεγανίτη με κατεύθυνση την Αρκαδία. Ο άλλος δρόμος είναι αυτός που έχει εντοπιστεί στην ανατολική πλευρά του ποταμού, ο οποίος συνέδεε την παραλιακή λεωφόρο, που αναφέρει ο Πausanias, με το εσωτερικό και ορεινό τμήμα της Αχαΐας μέσω της Τραπεζάς και της Ρακίτας, όπως προαναφέραμε.]⁴³

Εικ. 53: Ο ναός στο Γκραίκα (πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ. 54: Ο αρχαϊκός ναός στο Γκραίκα (πηγή: Βόρδος και Πετρόπουλος 2007, σ. 510)

⁴³Βόρδος και Πετρόπουλος 2007, σ. 510-513.

Κεφάλαιο II

2.1. Τοπογραφία

Η Τραπεζά είναι στα όρια των κοινοτήτων Κούμαρη και Χατζή, πρόκειται για οροπέδιο, σε υψόμετρο περίπου 450 μ. και οφείλει το όνομά της στο τραπεζοειδές σχήμα της. Αποτελείται από δύο λόφους συνολικού μήκους 700 μ. και μέγιστου πλάτους στην κορυφή τους 400 μ. Στην κορυφή του ενός λόφου, που έχει βόρειο προσανατολισμό, βρίσκεται το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, ενώ στο δεύτερο λόφο με διεύθυνση ΝΔ. εδράζεται ο αρχαιολογικός χώρος με τον υστεροαρχαϊκό του ναό. Ο λόφος αυτός παρουσιάζει πλατώματα, εξάρματα και κλιτύες και καταλήγει σε «στενομήκη γλώσσα» με ομαλή σχετικά κλίση, κάνοντας εύκολη την πρόσβαση στο ναό. Από τις υπόλοιπες πλευρές η πρόσβαση είναι δύσκολη έως απρόσιτη, ιδιαίτερα κρημνώδης στη δυτική πλευρά, περιβαλλόμενη από δάσος και επίσης δύσκολη στη νοτιοανατολική, που είναι επικλινή και θαμνώδης. Τους πρόποδες του οροπεδίου νοτιοανατολικά διατρέχει ο χείμαρρος της Μηλιαγγούς με το πλατανόφυτο φαράγγι, ενώ δυτικά μετά τις εκτάσεις των σταφιδαμπέλων της κοινότητας Χατζή, ρέει ο ποταμός Μεγανίτης. Η περιοχή χαρακτηρίζεται αγροτική, με βασικές καλλιέργειες τη σταφίδα, τις ελιές και ορεινότερα τα αμπέλια. Οι καλλιέργειες απλώνονται στις λοφώδεις πλαγιές ενιαία, δεν υπάρχουν περιφράξεις στις ιδιοκτησίες, διακόπτονται μόνον από τους οικιστικούς όγκους των χωριών και τις συστάδες δένδρων, που έχουν αναπτυχθεί σε δύσκολα ακαλλιέργητα σημεία. Τα δημόσια δασύλλια των παραποτάμιων εκτάσεων του Μεγανίτη, της Μηλιαγγούς και του απόκρημνου βράχου της Τραπεζάς πλουτίζουν το τοπίο. Προχωρώντας νοτιότερα το τοπίο αλλάζει, λόγω του ορεινού όγκου που καλύπτεται από δάσος ελάτης, μέχρι να φτάσουμε στο οροπέδιο της Ρακίτας.

Η Ρακίτα βρίσκεται σε υψόμετρο 1030 μ., στο όρος Μπαρμπάς του Παναχαϊκού. Δεν αποτελεί κοινότητα ούτε θεσμοθετημένο οικισμό, τα διάσπαρτα σπίτια εξυπηρετούσαν τους κτηνοτρόφους στο παρελθόν, ενώ σήμερα θεωρείται περισσότερο θέρετρο. Η περιοχή εντάσσεται στην κοινότητα Άνω Μαζαράκι, που ανήκει στο Δήμο Ερυμάνθου. Πρόκειται για οροπέδιο, όπου καλλιεργούνται μεγάλες εκτάσεις κηπευτικών, γιατί ευνοούνται από το εύφορο έδαφος και τα νερά των φυσικών πηγών. Τη Ρακίτα διατρέχει το ρέμα Τσίκιζα και δυο μικρές λίμνες πλουτίζουν το υδάτινο στοιχείο. Ο ναός της Αρτέμιδος Αοντίας βρίσκεται στις παρυφές λόφου στην είσοδο του οικισμού. Μέχρι εδώ η περιοχή είναι εύκολη στην πρόσβασή της, γιατί το δάσος είναι βατό και υπάρχει οδικό δίκτυο, που διευκολύνει την επικοινωνία των χωριών στο εσωτερικό της ορεινής δυτικής Αιγιαλείας.

Ακολουθώντας πορεία δυτικά, μέσα από τον ορεινό όγκο, για να φτάσουμε στο ναό του Γκράικα, τα βουνά γίνονται απόκρημνα και ο δρόμος δύσβατος. Καθ' οδόν, στα ξέφωτα του ελατόδασους, συναντάμε καλλιέργειες σταφιδαμπέλων και πρόχειρες κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις. Στους πρόποδες του Παναχαϊκού στα 1150 μ. υψόμετρο, σε υψίπεδο, διακρίνεται ο αρχαίος ναός. Από το ναό η θέα προς τα ανατολικά βλέπει την κοίτη του ποταμού Μεγανίτη, το οροπέδιο της Τραπεζάς και τον Κορινθιακό κόλπο. Η δυτική κρημνώδης πλευρά συνορεύει με την τοποθεσία Μπότισκες του ΔΔ Βερίνου και έχει θέα στο Σαλμενικό και τον ποταμό Φοίνικα.

Εικ 55: Αεροφωτογραφία του οροπεδίου της Τραπεζιάς, ο στεγασμένος ναός (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνης).

Εικ. 56: Ο ποταμός Μεγαρίτης (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 57: Ο αρχαιολογικός χώρος της Ρακίτας, περιφραγμένος και κλειστός (πηγή: προσωπικό αρχείο).

2.2. Οικιστικά-δημογραφικά δεδομένα

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια να δοθεί η οικιστική εικόνα των χωριών που προαναφέραμε. Τα κτίσματά τους είτε αποτελούν συγκροτημένα σύνολα είτε μεμονωμένα κτίσματα, μνημειακού ή όχι χαρακτήρα, ιδιωτικά ή δημόσια, κρίνεται ότι έχουν σημαντική αρχιτεκτονική αξία, που δεν πρέπει να παραβλέψουμε.

Και τα τέσσερα χωριά βρίσκονται στην ίδια γραμμική πορεία, στη δεξιά όχθη του ποταμού Μεγανίτη. Ο αστικός ιστός του Αιγίου τελειώνει στο Γενικό Νοσοκομείο της πόλης. Από το σημείο αυτό με κατεύθυνση νότια, συναντάμε σε απόσταση 5 χλμ. τα χωριά Κούμαρης και Χατζής, μετά τα 3 χλμ. τις Δάφνες και σε απόσταση 4 χλμ. από τις Δάφνες, το ορεινό χωριό της Παρασκευής. Από τα χωριά αυτά η Παρασκευή και ο Χατζής μετεγκαταστάθηκαν το 1970 σε περιοχή του Αιγίου ως κατολισθήσιμες περιοχές, εξυπηρετώντας παράλληλα το πρόγραμμα αστικοποίησης της χούντας. Στα δυο άλλα χωριά οι πληθυσμιακές μετακινήσεις σχετίζονταν με την επιλογή του τόπου εργασίας, την ανάγκη για μόρφωση και γενικότερα ακολούθησαν τις εξελίξεις των εποχών. Τα κτήριά τους, σε σχέση με τις λειτουργικές ανάγκες που καλύπτουν, παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά όσον αφορά τον τύπο, τη μορφή και τα υλικά κατασκευής τους. Τα χωριά διατηρούν ακόμα τον κεντρικό πυρήνα του οικισμού τους: σχολείο-εκκλησία-πλατεία και οι οικίες που βρίσκονται γύρω απ' αυτό το κέντρο στέκονται γενικά σε καλή κατάσταση, διατηρώντας πολλά από τα παραδοσιακά τους στοιχεία. Τα σπίτια είναι πλίνθινα ή πέτρινα, εγγράφουν ορθογώνια κάτοψη, αρθρώνουν λιτές επιφάνειες, ανώγεια ή διώροφα, φέρουν χαγιάτια και τετράριχτες σκεπές. Διατηρούν σημαντικά στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, όπως ξυλοδεσιές στ' ανώφλια, ποδιές στα παραθυρόφυλλα, θύρες με βαριές αμπάρες, μαντρότοιχους με στεγασμένες ξύλινες με χειροποίητα καρφιά αυλόπορτες. Συνοδεύονται από βοηθητικά κτίσματα, συνήθως φούρνους ή αποθήκες και χρονολογούνται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Από τα δημόσια κτίρια ξεχωρίζουν τα δημοτικά σχολεία, που σήμερα δεν λειτουργούν και έχουν περιέλθει στη δικαιοδοσία του Δήμου. Πρόκειται για πετρόκτιστα κτίσματα, που κατασκευάστηκαν τις δεκαετίες 1920-1930, ισχυρής κατασκευής, με υπόγεια και με μεγάλα ανοίγματα, παρουσιάζοντας διαδοχικότητα κενού-πλήρους. Συνήθως φέρουν μεγάλους ορθογωνισμένους λίθους στις ακμές των τοίχων, στα πλαίσια των ανοιγμάτων και στις τοξωτές ταινίες πάνω από αυτά, ή κεραμικό διάκοσμο στα ανοίγματα, τα γείσα και περιμετρικά.

Τέλος μια κατηγορία κτισμάτων, η οποία δεν διαφοροποιείται τόσο για τον τρόπο κατασκευής, όσο για τις λειτουργικές ανάγκες που κάλυπταν, είναι τα ληνά. Βρίσκονται περιφερειακά από τους συγκροτημένους οικισμούς, διάσπαρτα, μέσα σε κτηματικές ιδιοκτησίες και αποτελούσαν δεύτερη κατοικία την περίοδο του τρύγου. Η λέξη ληνό παραπέμπει στην αρχαία ελληνική «ληνός», το πατητήρι, που συνδέεται με τον τρύγο της αμπέλου και τις διονυσιακές τελετές, όπως η εικονογραφία αρχαίων αγγείων καταδεικνύει. Τα ληνά μαζί με τις ισκιάδες και τ' αλώνια, που είναι ειδικοί χώροι τοποθέτησης της σταφίδας για αποξήρανση, αποτελούν υλικά κατάλοιπα, σχετιζόμενα με την καλλιέργεια της σταφίδας και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου (Εικ. 58,59). Εκτός από τα γενικά αρχιτεκτονικά στοιχεία που είναι κοινά, κάθε χωριό έχει να επιδείξει και ιδιαίτερα κτίσματα, τα οποία και επισημαίνουμε, κάνοντας παράλληλα μια μικρή αναφορά στην ιδρυτική τους ιστορία:

Ο Κούμαρης ιδρύθηκε το 1880, και σύμφωνα με την απογραφή του 2011 έχει 175 κατοίκους. Οι αρχικοί του κάτοικοι κατέβηκαν από τους Λαπαναγούς Καλαβρύτων, αγόρασαν μεγάλες εκτάσεις από τον τσιφλικά Διομήδη Πολυχρονιάδη, πληρώνοντας αντίτιμο αρκετά χρόνια, μέχρι να

έρθει στην κυριότητά τους η γη. Έχει διάσπαρτα παραδοσιακά πέτρινα σπίτια και πολλά νεόδμητα, γιατί απέχει λίγα χιλιόμετρα από το Αίγιο και επιλέχτηκε για μόνιμη κατοικία από τον αστικό πληθυσμό μετά το σεισμό του 1995. Στις γωνίες παλαιών κατοικιών και στην εκκλησία του χωριού, διακρίνονται σπόλια από το ναό της Τραπεζιάς.

Ο Χατζής εγκαταλείφθηκε μετά τη μετοίκηση των κατοίκων του το 1970 και αυτό συνέβαλε, ώστε τα σπίτια του χωριού να διατηρήσουν στοιχεία της παραδοσιακής τους αρχιτεκτονικής, γιατί δεν είχαν γίνει επεμβάσεις. Σχεδόν όλα αγοράστηκαν και αποκαταστάθηκαν από τους νέους ιδιοκτήτες, Ελβετούς, Γερμανούς και Αυστριακούς. Οι μόνιμοι κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή είναι 51. Στα γεωγραφικά του όρια ανήκει ένας παλιός νερόμυλος με λιοτρίβι στη δυτική όχθη του Μεγανίτη, το οποίο επισκευάστηκε και διαμόρφωσε χώρους φιλοξενίας. Διασώζει τον προβιομηχανικό του εξοπλισμό και λειτουργήσε ως «μουσείο υδροκίνησης», με εκπαιδευτικά προγράμματα. Σήμερα, με την υποβάθμιση του ποταμού λόγω της αμμοληψίας για την Ολυμπία οδό, η προσπάθεια αυτή εγκαταλείφθηκε. Στο κέντρο του χωριού, απέναντι από το δημοτικό σχολείο, διατηρούνται οι κοινοτικές βρύσες, σε χώρο στεγασμένο, κοινά πλυσταριά με εστίες και λέβητες για θέρμανση του νερού, έργο του 1923, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πρωτοποριακό για την εποχή του, όχι μόνο για τη διευκόλυνση των γυναικών, αλλά γιατί, λόγω της θέσης του, δίνει κεντρικό ρόλο στη γυναίκα και την κοινωνικοποίησή της.

Οι Δάφνες, παλιά ονομασία Κακοχώρι, μαζί με την Παρασκευή και την Κουνινά, αποτέλεσαν το 1833 το δήμο Μεγανίτιδος. Είναι από τα πιο ζωντανά χωριά, με εμπορικά καταστήματα, για να εξυπηρετούνται οι 300 μόνιμοι κάτοικοι. Διασώζονται αρκετά μονώροφα και διώροφα παραδοσιακά πετρόκτιστα και κάποια νεοκλασικά κτίρια. Λόγω της συνεχούς κατοίκησης του οικισμού, οι επεμβάσεις που έγιναν σε κατοικίες και δρόμους, για να καλυφθούν οι νέες ανάγκες των κατοίκων, επέφεραν σημαντικές αλλαγές στην εικόνα του οικισμού, αλλοιώνοντας το παραδοσιακό τοπίο.

Η Παρασκευή, ένα ορεινό χωριό (650 μ. υψόμετρο), με 251 μόνιμους κατοίκους είναι από τα παλαιότερα χωριά της Αιγιαλείας. Εμφανίζεται στο βενετικό κτηματολόγιο του 1700 (Catastico ordinario dell Territorio di Vostitsa) και αποτέλεσε πρωτεύουσα του δήμου Μεγανίτιδος, ενός από τους τρεις δήμους που ιδρύθηκαν με το βασιλικό διάταγμα «περί Δήμων» του Όθωνος. Έδωσε πολλούς οπλαρχηγούς στον αγώνα κατά των Τούρκων και τα ονόματα του Ορεινού, Φεϋζόπουλου, Μελετόπουλου ως πολεμιστών στα Δερβενάκια, στη Καυκαριά. κ.α. είναι χαραγμένα σε πλάκα εντοιχισμένη στον πύργο των Ορεινών. Ο πύργος είναι ένα από τα λίγα διασωθέντα προεπαναστατικά κτίσματα της περιοχής, έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο με την υπ. αρ. Υ.Α. 115372/5835-13.01.1956, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 27/ΤΒ/56 και αποκαταστάθηκε από τους ιδιοκτήτες του, σύμφωνα με τις υποδείξεις της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού. Η Παρασκευή βρίσκεται σχεδόν στο κέντρο των αρχαιολογικών χώρων, που προαναφέραμε και γειτονεύει με σημαντικά βυζαντινά μνημεία, όπως η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Πεπελενίτσης) και η Μονή των Παμμεγίστων Ταξιαρχών.

Εικ. 58: Ληνό (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 59: Ιστιάδα, αλώνια (για την αποξήρανση της σταφίδας), φαράγγι Μηλιαγγούς (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 60: Μουσείο Υδροκίνησης, θέση Εφταπίτα, Μεγανίτης, Χατζής (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 61: Χωριό Χατζής, ποταμός Μεγανίτης, (πηγή: αρχείο Τάκης Κουτσαντώνης).

Εικ. 62: Δημοτικό σχολείο Κούμαρη, (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 63: Παρασκευή , ο πύργος των Ορεινών, (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Η Μονή Πεπελενίτσας

Γυναικεία Μονή, που έφερε και το όνομα «Ελπίς των Απελπισμένων», το μοναστήρι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή αλλιώς Πεπελενίτσας απέχει 2 χιλιόμετρα από την Παρασκευή και είναι κτισμένο στη δυτική όχθη του ποταμού Σελινούντα, κάτω από ένα βραχώδη όγκο. Κατά την παράδοση ιδρύτρια της μονής πιθανόν να ήταν η κόρη του Θωμά Παλαιολόγου Ελένη, ή, κατ' άλλη εκδοχή, η ομώνυμη αδελφή του οσίου Λεοντίου. Η μονή ήταν Σταυροπηγιακή και το 1772 κάηκε μαζί με τις μοναχές από τους Τουρκαλβανούς.⁴⁴ Σταμάτησε να λειτουργεί μετά την καταστροφή της από την πυρκαγιά του 2007. Στο οστεοφυλάκιό της διέσωζε μερικά σιγγίλια, αλλά και πολλά σχέδια παραδοσιακών υφαντών και κεντημάτων, λόγω του εργαστηρίου που λειτουργούσαν εκεί οι μοναχές για τη διαβίωσή τους και τη συντήρηση της Μονής.

Η Μονή Ταξιαρχών

Στην ανατολική όχθη του ποταμού Σελινούντα, απέναντι από τη Μονή Πεπελενίτσας βρίσκεται η Μονή Ταξιαρχών. Το μοναστήρι κτίστηκε στις αρχές του 17^{ου} αιώνα στη θέση που βρίσκεται σήμερα, σε αντικατάσταση της παλιάς μονής του οσίου Λεοντίου, γνωστής ως Παλαιομονάστηρο. Το Παλαιομονάστηρο ιδρύθηκε στα τέλη του 14^{ου} αιώνα από τον όσιο Λεόντιο, που καταγόταν από τη Μονεμβασία, γόνου πιθανόν του Διοικητή Πελοποννήσου, που ήρθε και ασκήτευε στην περιοχή μετά από σπουδές στην Πόλη και στο Άγιο Όρος. Στην περιοχή υπήρχαν πολλά ασκητήρια από τη Μεσοβυζαντινή περίοδο, ωστόσο η φίλια του Λεοντίου με τους Δεσπότες του Μυστρά Θωμά και Δημήτριο Παλαιολόγο, συνέβαλε στην οικονομική του ενίσχυση για την ίδρυση ενός μοναστηριακού συγκροτήματος φρουριακού χαρακτήρα.⁴⁵ Για το Παλαιομονάστηρο μαθαίνουμε από σχετικό έντυπο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αχαΐας (ΕΑΑ), που διανέμεται στη Μονή Ταξιαρχών. Η ανασκαφική έρευνα απέδειξε, ότι πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της Παλαιολόγειας περιόδου στη ΒΔ. Πελοπόννησο, το οποίο διασώζει τέσσερις ναούς, μέρος του οχυρωματικού τείχους με τον κεντρικό πυλώνα με καταχύστρες, ημιυπόγεια ορθογώνια θολοσκέπαστη κινστέρνα και τα κελιά των μοναχών στη χαμηλότερη στάθμη, που είναι επιχωματωμένα. Στο ψηλότερο επίπεδο και σε διαφορετικές στάθμες βρίσκονται το ασκητήριο του

⁴⁴Παπαγεωργίου 1975, σ. 54-61.

⁴⁵Παπαγεωργίου 1975, σ. 41-53.

οσίου Λεοντίου, ο τάφος του και ο καμαροσκέπαστος ναός της Ανάστασης, όλα προστατευμένα από οχυρό τοίχο με τυφεκιοθυρίδες και καταχύστρα και επικοινωνούν με τα κύρια οικοδομήματα της Μονής με μεγάλη λίθινη κλίμακα, κατασκευασμένη το 1810. Το Καθολικό είναι αφιερωμένο στον Ταξιάρχη Μιχαήλ και είναι τρίκλιτος θολοσκεπής ναός σήμερα, η ανασκαφική έρευνα του οποίου απέδειξε ότι η αρχική μορφή του κτίσματος ανήκε στον τύπο του σύνθετου σταυροειδή εγγεγραμμένου ναού με τρούλο, που το ανατολικό του τμήμα αναπτύσσεται μέσα στο βράχο. Στο νότο, εφαπτόμενο στο Καθολικό, βρίσκεται το Νότιο παρεκκλήσι, μονόχωρος ναός με τρούλο, ενώ το Βόρειο παρεκκλήσι βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο, σε κοιλότητα του βράχου. Οι ναοί του συγκροτήματος και πολλά ασκηταριά φέρουν πλούσιο ζωγραφικό διάκοσμο, που χρονολογείται από τον 14ο αιώνα και μετά. Το ύφος των τοιχογραφιών δείχνει την εξάρτηση από τις καλλιτεχνικές παραδόσεις της Βασιλεύουσας και η πρώτη εικονογράφηση φαίνεται να έγινε την εποχή που ζούσε ο όσιος Λεόντιος στη Μονή και μπορούσε να είναι χορηγός. Επάλληλα στρώματα τοιχογραφιών φτάνουν μέχρι τον 17ο αιώνα με αντιγραφή θεμάτων της αρχικής εικονογράφησης. Το 2015 η Εφορεία Αρχαιοτήτων Αχαΐας προχώρησε στη Στερέωση-Ανάδειξη του Μνημείου και τη συντήρηση των τοιχογραφιών της Μονής. Το έργο εντάχτηκε στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, με στόχο τη στατική και αισθητική αποκατάσταση του μνημείου, ώστε να γίνει ο χώρος επισκέψιμος και να αποτελέσει πόλο έλξης επισκεπτών.

Το νέο μοναστήρι του 17ου αιώνα βρίσκεται χαμηλότερα, σε ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, ανάμεσα σε ρεματιές με πανύψηλα πλατάνια, πεύκα, έλατα και κατεβαίνοντας ανοίγονται κήποι με ροδώνες, μέχρι να συναντήσουμε τα νερά του ποταμού Σελινούντα. Και αυτό το μοναστήρι, παρότι κάηκε το 1772 από τους Τουρκαλβανούς, διασώζει στοιχεία της αρχικής αρχιτεκτονικής του μορφής, ενώ τα διασωθέντα κειμήλιά του μεταφέρθηκαν στο Εκκλησιαστικό Μουσείο του Αιγίου. Διάσπαρτα μνημεία της Μεσοβυζαντινής περιόδου βρίσκονται σε κοντινή απόσταση, όπως το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου, απέναντι από τη νέα Μονή Ταξιάρχων και το εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννη, πριν φτάσουμε σ' αυτή. Οι μονές Ταξιάρχων και Πεπελενίτσας κατείχαν μεγάλη περιουσία έξω από την περιφέρεια της κυρίως Μονής, τα γνωστά Μετόχια. Πρόκειται για ένα οργανωτικό σύστημα φεουδαλικών σχέσεων, που έρχεται από τη μεσαιωνική περίοδο και εξυπηρετούσε τη διαχείριση τεράστιων εκτάσεων εύφορης γης, χέρσων και δασικών, δημιουργώντας μετόχια - χωριά στο πλαίσιο άσκησης θρησκευτικής και πολιτιστικής επίδρασης σε ευρύτερους χώρους.⁴⁶

⁴⁶Καλαφάτης 1990, τόμ. Β', σ. 60.

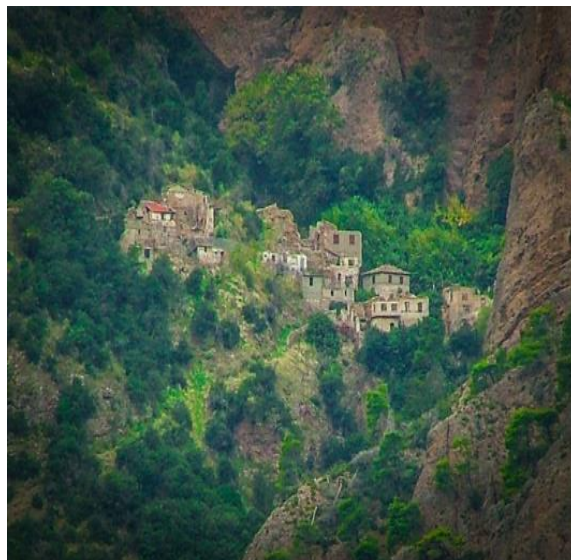
Εικ. 64: Το εκκλησάκι του Αγ. Νικολάου, Σελινούντας Αιγίου (πηγή: Αρχείο Γ. Δρουγούτη).

Εικ. 65: Η μονή Ταξιαρχών (πηγή: <http://www.monastiria.gr>).

Εικ. 66: Η σκήτη του Οσίου Λεοντίου
(πηγή: <http://www.monastiria.gr>).

Εικ. 67: Η μονή της Πεπελενίτσας

2.3. Η νεότερη ιστορία της περιοχής

Η ιστορία της πόλεως του Αιγίου και των χωριών της Αιγιαλείας συνδέεται άμεσα με το σταφιδικό ζήτημα της χώρας. Η νέα τάξη εμπόρων, που θα δημιουργηθεί στα τέλη του 19ου αιώνα, θα επιβάλει στους καλλιεργητές τους συναλλακτικούς της κανόνες. Οι υποθηκεύσεις των περιουσιών, η άνευ τιμής παράδοση, η τεχνητή έλλειψη προϊόντος, οι πλειστηριασμοί, αλλά και η πρακτική των κατασχέσεων και της προσωποκράτησης, που θα επιβάλλει η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, σε συνδυασμό με τη γενική οικονομική κρίση θα έχουν σαν αποτέλεσμα μια σειρά αλλαγών σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Ο κρατικός παρεμβατισμός, που επιβάλλει τον προσδιορισμό τιμής στον παραγωγό πριν τη φόρτωση, (κοπή τιμής) δε θα βελτιώσει την κατάσταση των μικροπαραγωγών που αδυνατούν να εξοφλήσουν τα χρέη τους, ούτε θα αποτρέψει την πτώχευση άλλοτε ακμαζουσών εμπορικών εταιρειών. Η έλλειψη της εξωτερικής ζήτησης προϊόντος θα οδηγήσει στην απαγόρευση της φύτευσης νέων σταφιδαμπέλων και ένα κύμα βίαιων επιθέσεων και μαζικών συγκεντρώσεων και διαδηλώσεων θα εκδηλωθεί στο Αίγιο και στον Πύργο. Η Εθνική Τράπεζα και οι Διευθυντές της καταγγέλλονται για διαφθορά, μεγάλοι έμποροι πτωχεύουν και θα διαφανεί η ανάγκη αυτοδιαχείρισης του προϊόντος. Το 1903 θα γίνουν τα πρώτα οργανωτικά σχήματα συνεταιριστικής αντίληψης, από γαιοκτήμονες, για να λύσουν ζητήματα χρηματοδότησης και επιβίωσης. Η πτώση μεγάλων εμπορικών οικογενειών θα οδηγήσει στην ανέλιξη κοινωνικών ομάδων χαμηλότερων τάξεων και η εξαθλίωση στην υπερπόντια έξοδο του εργατικού δυναμικού της περιοχής. Αποτέλεσμα της διαμορφωμένης κατάστασης είναι η παραμονή μόνο ενός μέλους από την οικογένεια στο χωριό, ενώ τα υπόλοιπα μέλη προσπαθούν να αποκατασταθούν σε εργασίες στην πόλη. Η κατάσταση γίνεται και πάλι εκρηκτική την περίοδο του μεσοπολέμου και η Αιγιαλεία θα πρωτοστατήσει σε μια σειρά αγωνιστικών διεκδικήσεων, με πρωταρχικό αίτημα την επέκταση των φυτειών. Στο συλλαλητήριο το καλοκαίρι του 1934, η Αιγιαλεία θα θρηνήσει το Σπύρο Ντρίνια από την Παρασκευή και το Στάθη Μπακόπουλο από τη γειτονική Κουνινά, γράφοντας το δικό της κομμάτι στην Αγροτική ιστορία της χώρας. Τα αγροτικά συλλαλητήρια, που θα γίνουν τον επόμενο χρόνο και στις άλλες σταφιδοπαραγωγές περιοχές, Καλαμάτα, Ηλεία και αλλού, θα οδηγήσουν σε σειρά νομοθετημάτων προστασίας των παραγωγών, επιτρέποντας και την επέκταση της σταφιδοκαλλιέργειας. Η εξυγίανση του εμπορίου και η ωρίμανση του συνεταιριστικού κινήματος θα ισορροπήσουν μεταπολεμικά την κατάσταση. Θα συμβάλλει επίσης σ' αυτό η εκρίζωση των σταφιδαμπέλων από την παραλιακή ζώνη, που θα αντικατασταθεί από την καλλιέργεια των εσπεριδοειδών και την τουριστική εκμετάλλευση της παράκτιας περιοχής.⁴⁷

Στα χωριά όμως που αναφερόμαστε, ο φόρος αίματος δεν τελειώνει στα σταφιδικά συλλαλητήρια. Αποτέλεσαν σημαντικά αντιστασιακά κέντρα την περίοδο της γερμανικής κατοχής και κατ' επέκταση στον εμφύλιο, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σπίτι χωρίς θύμα. Ο δάσκαλος Γεώργιος Αγγελόπουλος εκδίδει την εφημερίδα «Φλόγα», προ της ιδρύσεως του Ε.Α.Μ., μαζί με άλλους τρεις, καταδιωκόμενοι όλοι προπολεμικά από τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου. Στις 23 Μαρτίου 1943, στο λόφο «Μελίσσι» Παρασκευής θα γίνει η ορκωμοσία των πρώτων 17 ανταρτών για τη συνέχιση του αγώνα τους. Κουνινά-Παρασκευή- Αράχωβα, μια κορυφογραμμή βαμμένη στο αίμα. Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων ήταν ιδιαίτερα υψηλό για την εποχή. Προπολεμικά η

⁴⁷Καλαφάτης 1990, τόμ. Γ', σ. 44-121.

Παρασκευή απαριθμούσε 45 φοιτητές στο Πανεπιστήμιο. Η μετανάστευση, που ακολούθησε μετά τον πόλεμο, λόγω των καταστροφών και των διωγμών, διαμόρφωσε άλλα πολιτισμικά δεδομένα και οδήγησε στην υποβάθμιση και το μαρασμό ⁴⁸.

Λίγες γραμμές οφείλεται να αφιερωθούν στους ανθρώπους εκείνους, που έφυγαν απ' τα χωριά τους ως μετανάστες και δεν ξέχασαν τον τόπο τους. Οι ευεργέτες είναι γνωστό ότι αποτέλεσαν ένα μεγάλο κεφάλαιο για τη χώρα γενικότερα. Το Δημοτικό σχολείο του Χατζή έγινε με δωρεά του Πολυδώρου Ανδρέου, μηχανικού που μετανάστευσε στην Αμερική, σύμφωνα με εντοιχισμένη πλάκα, η οποία αναφέρει ακόμα το 1933 ως έτος κατασκευής του. Το σχολείο στην Παρασκευή κτίστηκε το 1883 με τις φροντίδες του Ανδρέα Κ. Σπηλιόπουλου. Πολλοί είναι οι δωρητές ναών και άλλων έργων υποδομής σε όλες τις κοινότητες, συμβάλλοντας στη βελτίωση της ζωής των συγχωριανών τους. Μεγάλη ήταν και η προσφορά των γιατρών, όπως ο Πάνος Μπερούκας από τις Δάφνες, που πρόσφερε τις υπηρεσίες του δωρεάν, ομοίως και ο γιατρός Αρίστος Δημητρίου από την Παρασκευή που εκτελέστηκε στην κατοχή ⁴⁹. Η ιστορία όπως καταγράφηκε, πέρα από τη σχετική βιβλιογραφία, διασώζεται στις μνήμες των νεότερων από τις αφηγήσεις των ανθρώπων που έζησαν αυτή τη σκληρή και ταραχώδη περίοδο του ελληνισμού.

Εικ. 68: Σπύρος Ντρίνιας, (πηγή: προσωπικό αρχείο).

⁴⁸ Αγγελόπουλος 1998.

⁴⁹ Παπαγεωργίου 1990.

2.4. Παραγωγικές - πολιτιστικές δραστηριότητες

Στο χώρο της αγροτικής οικονομίας από τη δεκαετία του 1990 νέοι αγρότες εντάσσονται σε επιδοτούμενα προγράμματα και δημιουργούν μικρές κάθετες επιχειρήσεις, όπως τυποποιητήρια λαδιού, οινοποιεία, μια μικρή μονάδα τυποποίησης γλυκού τριαντάφυλλο και εκσυγχρονίζονται τα υπάρχοντα ελαιοτριβεία.

Μετά το σεισμό του 1995 έχουμε πρωτοφανή οικοδομική ανάπτυξη με νέες κατασκευές σε οικόπεδα των οικισμών και μετεγκατάσταση Αιγιωτών στην περιοχή, γιατί αναζητούσαν την ποιότητα της ζωής της υπαίθρου, αντί του άναρχου αστικού ιστού. Τότε αποκαταστάθηκαν και τα ήδη υπάρχοντα κτήρια και αναδείχθηκαν και άλλες δυνατότητες της περιοχής. Γερμανικά τουριστικά γραφεία άρχισαν να εκμισθώνουν σπίτια και ένα ιδιαίτερο πελατειακό κοινό ήρθε να απολαύσει τη θάλασσα, ζώντας μακριά από το θόρυβο της παραλίας, να γευτεί την ελληνική κουζίνα, να κάνει μονοήμερα ταξίδια στους γνωστούς αρχαιολογικούς χώρους, Δελφούς, Ολυμπία, Επίδαυρο, Αθήνα, να χαράξει διαδρομές, οργανώνοντας πεζοπορίες και φεύγοντας να πάρει μαζί του ελληνικά αγροτικά προϊόντα. Η αύξηση των επισκεπτών οδήγησε στη δημιουργία επιχειρήσεων εστίασης σε όλα τα χωριά. Ο αέρας της ανάπτυξης έφερε αισιοδοξία και εξωστρέφεια, επαναλειτούργησαν οι πολιτιστικοί σύλλογοι των χωριών και καθιερώθηκε η γιορτή σταφίδας, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, από πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής. Επίσης οι σύλλογοι των χωριών δραστηριοποιήθηκαν σε εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος και στη συγκέντρωση αγροτικών μηχανημάτων, οικιακών σκευών, υφαντών, φωτογραφιών και λοιπών αντικειμένων παρελθόντων χρόνων. Οι παραπάνω προσπάθειες ανήκουν αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τα εγχειρήματα αυτά δείχνουν τα σημεία υπεροχής και τις παραγωγικές δυνατότητες της περιοχής.

Εικ. 69: Παρασκευή, οινοποιείο (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 70: Τυποποιημένα προϊόντα, (πηγή: <http://www.eleofillo.gr/ladi.htm> <http://www.andreouoil.gr/>).

Εικ. 71: Εκτάσεις καλλιέργειας σταφιδαμπέλου (πηγή: προσωπικό αρχείο).

2.5. Φυσικό περιβάλλον

Κλίμα-έδαφος: Το κλίμα είναι γενικά Μεσογειακό: θερμό με παρατεταμένη ξηρασία το καλοκαίρι και ήπιο βροχερό χειμώνα. Στα ορεινότερα διαφοροποιείται σε ψυχρό χειμώνα με χιόνια και παγετούς. Το υψόμετρο της περιοχής διακυμαίνεται από τα 50 μ. στο επίπεδο του ποταμού Μεγανίτη και το φαράγγι της Μηλιαγγούς και φτάνει τα 622 μ. από τη θάλασσα στην Παρασκευή.

Τα κυριότερα πετρώματα της περιοχής είναι ασβεστόλιθοι, μάρμες, κροκαλοπαγείς σχηματισμοί, άργιλος κ.ά.⁵⁰

Χλωρίδα - πανίδα: Η μεγάλη ποικιλία βιοτόπων και οικοσυστημάτων φιλοξενεί σημαντικό αριθμό χλωρίδας και πανίδας και είναι πολλά τα αυτοφυή ελληνικά ενδημικά είδη, που φύονται λόγω του γεωμορφολογικού ανάγλυφου της περιοχής και συνήθη βότανα είναι ρίγανη, μάραθος, θυμάρι, χαμομήλι, καλέντουλα. Στα δάση, ανάλογα του υψόμετρου, συναντάμε έλατα, πεύκα, δρύες, χαρουπιές, πλατάνια, πουρνάρια και θαμνότοπους από σχίνα, κουμαριές, λαδανιές, ασπάλαθους, σπάρτα.

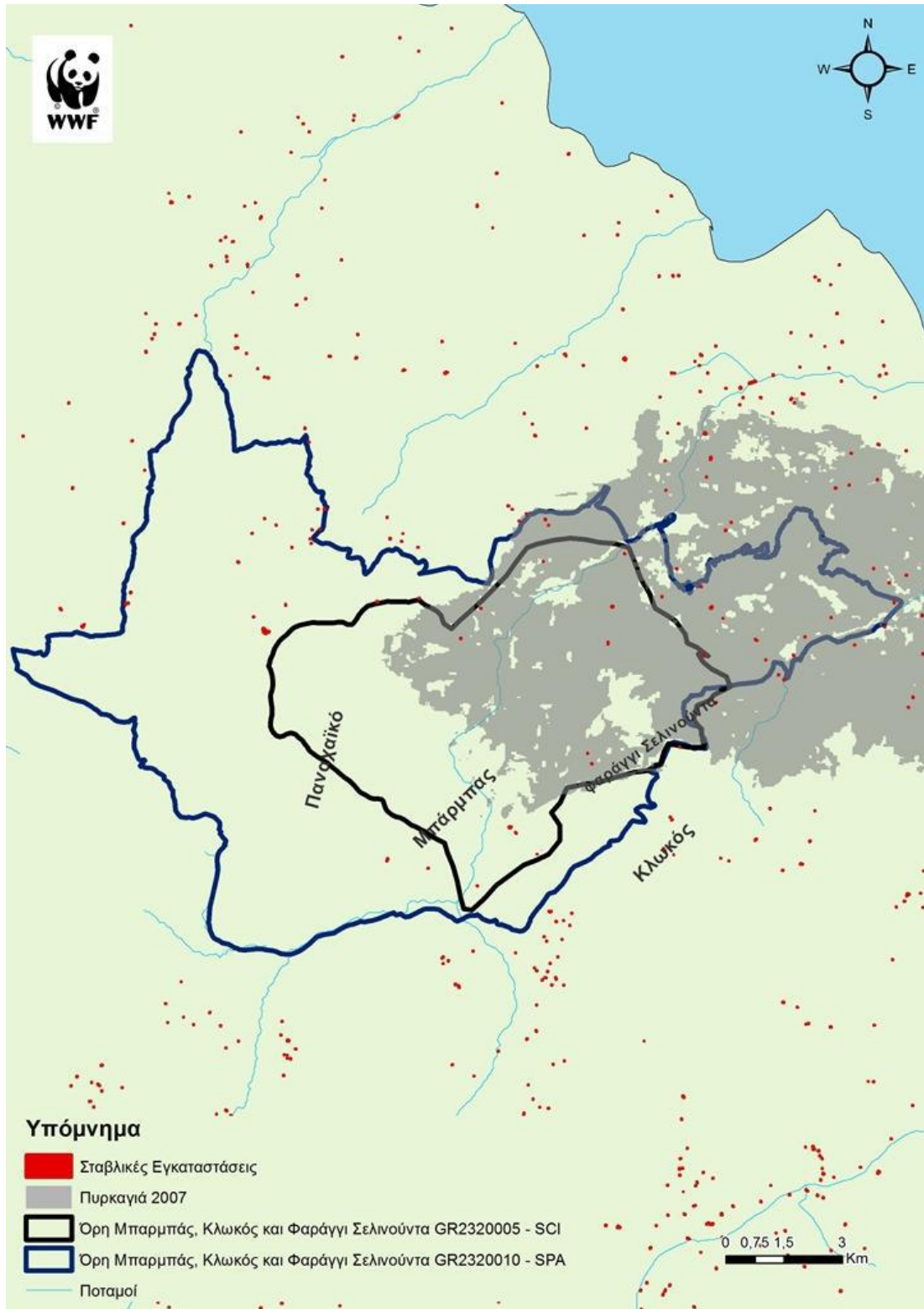
Άγρια ζώα που φιλοξενούνται στις δασικές περιοχές είναι τσακάλια, κουνάβια, νυφίτσες, ασβοί, αλεπούδες, αγριογούρουνα, σκαντζόχοιροι, λαγοί και διάφορα είδη φιδιών, σαύρες κ.λ.π. στην κατηγορία των ερπετών. Τα κυριότερα είδη πτηνών που παρατηρούνται είναι πέρδικες, αετοί, γεράκια, κουκουβάγιες, μπούφοι, όρνια, κούκοι, φάσες, φασοπερίστερα, αηδόνια, σπίνιοι, κοτσίφια, γαρδέλια, καρδερίνες. Η διατάραξη των φυσικών οικοσυστημάτων λόγω των ανθρώπινων επεμβάσεων είναι μεγάλη. Η μεγαλύτερη οικολογική καταστροφή προκλήθηκε από την πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στις 24 Ιουλίου 2007, αφού έκαψε 43.060 στρέμματα με κόστος τρεις ανθρώπινες ζωές. Η πυρκαγιά αυτή, σύμφωνα με έρευνες της WWF (2007/2015) έκαψε το 29,2% της προστατευόμενης περιοχής του φαραγγιού του Βουραϊκού και το 50,4% (30.476 στρ.) της προστατευόμενης περιοχής των ορέων Μπαρμπά, Κλωκού και του φαραγγιού του Σελινούντα, (Εικ. 73). Η ζημιά ήταν πολύ μεγάλη και αφορά στην καταστροφή δάσους χαλεπίου πεύκης, δάσους κεφαλληνιακής ελάτης, θαμνώνων αειφύλλων-σληροφύλλων, καθώς και θαμνολίβαδων και βραχωδών «στεπόμορφων» που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για βοσκή.⁵¹

Εικ. 72: Χλωρίδα-πανίδα (πηγή: προσωπικό αρχείο).

⁵⁰Τρικόλας 2008.

⁵¹<http://www.filotis.itia.ntua.gr>

Εικ. 73: Στοιχεία: ΟΠΕΚΕΠΕ 2015, επεξεργασία: WWF Ελλάς.

Κεφάλαιο III

3.1. Υπάρχουσες υποδομές στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς – ελλείψεις

Με το Γ' Πακέτο Στήριξης και στο πλαίσιο των ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας 2000-2006 υλοποιήθηκε το έργο «Ανάδειξη-Ανάπλαση Αρχαιολογικού χώρου Τραπεζάς (Κούμαρης) Ν. Αχαΐας» προϋπολογισμού 140.050 Ευρώ από την ΣΤ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και συγχρηματοδοτήθηκε κατά 80% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά 20% από το Ελληνικό Δημόσιο. Το 2006 συντελέστηκε η απαλλοτρίωση 35 στρεμμάτων του πλατώματος, με το ιερό και την αγορά της αρχαίας πόλης, κυρίως όμως κατασκευάστηκε το μεταλλικό στέγαστρο, εμβαδού 800 τ.μ., απαραίτητο για την προστασία του ναού. Έγιναν αποψιλώσεις, καθαρισμοί και αφαιρέθηκαν τα υπολείμματα των «λιθοσωρών» που είχαν συσσωρευτεί, όχι μόνον από τους καλλιεργητές αλλά και από τους σύγχρονους λατόμους. Ακόμα κατασκευάστηκε και ηλεκτροδοτήθηκε το κτίσμα του φυλακίου, έγινε περίφραξη του χώρου για προστασία του μνημείου από λαθραίες ανασκαφές και τοποθετήθηκαν ενημερωτικές πινακίδες. Τα έργα αυτά ήταν απαραίτητα για τη διαφύλαξη των μνημείων και την εξυπηρέτηση των ανασκαφικών εργασιών.⁵²

Ένα από τα σημαντικότερα όμως προβλήματα, που παρουσιάζει ο αρχαιολογικός χώρος της Τραπεζάς, είναι η πρόσβαση. Παρότι υπάρχουν δύο κοινοτικοί δρόμοι που κυκλώνουν το βράχο και οδηγούν στο ναό, η κακή κατάσταση στην οποία βρίσκονται από τα νεροφαγώματα, δυσκολεύει την έλευση στον αρχαιολογικό χώρο. Η μία ανάβαση γίνεται μέσω του χωριού Κούμαρης και η σχετική πινακίδα τοποθετημένη επί της επαρχιακής οδού Δαφνών δεν προσανατολίζει τον επισκέπτη, γιατί δύσκολα διακρίνεται η βασική διαδρομή από τους παράδρομους, που οδηγούν στα κτήματα. Μια πιο εύκολη πρόσβαση είναι από την αντίθετη κατεύθυνση, από τη δυτική πλευρά του λόφου της Τραπεζάς, αλλά δεν υπάρχουν καθόλου πινακίδες από αυτή την κατεύθυνση. Αυτός ο δρόμος είναι σχετικά καλός μέχρι το εκκλησάκι του Αϊ Δημήτρη, σημείο που βρίσκονται κατάλοιπα του «πελασγικού τείχους», που αναφέρει ο Νεραντζούλης, στη συνέχεια γίνεται ανηφορικός, δύσκολος και το χειμώνα επικίνδυνος. Οι δυσκολίες αυτές παραβλέπονται από τον επισκέπτη, γιατί ανταμείβεται από το χώρο και τη θέα, που προσφέρεται απλόχερα προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Λόφοι διαδέχονται βουνά δασώδη, για να καταλήξουν σε γυμνές κορυφές, ενώ τα νερά των ποταμών, που κινούνται προς τη θάλασσα, οδηγούν το μάτι σε όλη την έκταση του Κορινθιακού και Πατραϊκού κόλπου, δίνοντας την αίσθηση ενός ατέρμονου πεδίου, που δε φαίνεται να εμποδίζεται από τα βουνά της Ρούμελης.

Ο αρχαιολογικός χώρος δεν είναι ανοιχτός στο κοινό, πιθανόν γιατί οι ανασκαφές είναι σε εξέλιξη, αλλά και γιατί απουσιάζουν οι στοιχειώδεις υποδομές, που θα λύσουν ζητήματα πρόσβασης και ασφάλειας. Λόγω έλλειψης προσωπικού οι επισκέψεις γίνονται προγραμματισμένα, μετά από συνεννόηση με το Μουσείο Αιγίου και πληροφορίες για τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς δίνονται στην ιστοσελίδα <http://monuments.hpclab.ceid.upatras.gr/places.php?place=179>.

⁵²Βόρδος 2007, σ. 507

Εικ. 74: Ο αρχαιολογικός χώρος, περίφραξη, στέγαστρο υστεροαρχαϊκού ναού (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 75: Θέα στον Κορινθιακό κόλπο και τον ποταμό Μεγανίτη (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 76: Κατάλοιπα αρχαίων κτηρίων και θέα ανατολικά (πηγή: αρχείο Τ. Μαστραντώνη).

3.2. Φυσικοί και ανθρωπογενείς κίνδυνοι

Οι κίνδυνοι καταστροφής των μνημείων από την ανθρώπινη δραστηριότητα ή την αμέλεια είναι πολλοί. Παρότι η Αιγιάλεια πλήγηκε από μεγάλη πυρκαγιά το 2007, στην περιοχή της Τραπεζάς δεν είχαμε προβλήματα. Γενικά δεν έχουν παρουσιαστεί πυρκαγιές στο χώρο αυτό, ένεκα της εκτεταμένης καλλιέργειας της σταφιδαμπέλου που λειτουργεί πυροπροστατευτικά⁵³. Το μεγάλο ποσοστό νερού που κρατά το φυτό στα φύλλα, στους βλαστούς, στους καρπούς (75%) και λόγω του ότι οι καλλιεργητικές φροντίδες κρατούν το έδαφος καθαρό από τα ξερά χόρτα, έχουν σαν αποτέλεσμα να αποτρέπεται η επέκταση της φωτιάς. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τα μνημεία προέρχεται από την κατασκευή έργων και παρότι δεν έχουμε εδώ ζητήματα αυθαίρετων κατασκευών, οι οικοδομικές δραστηριότητες αλλά και η βαθιά άρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι καταστροφικές. Κάθε δράση που διαταράσσει και αναμοχλεύει τη γη προκαλεί ζημιά σε αρχαιότητες, που δεν έχει φέρει ακόμα στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη⁵⁴. Οι συνέπειες από τους κινδύνους αυτούς περιορίστηκαν με μια σειρά Υπουργικών Αποφάσεων: {ΥΑ/ΥΠΠΕ/Α/Φ31/49348/4209/9-11-1976 (ΦΕΚ 1431/Β/29-11-1976), ΥΑ/ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/7255/340/15-3-1996 (ΦΕΚ 212/Β/2-4-1996) και ΥΑ/ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/47148/2972/23-12-1999 (ΦΕΚ 2299/Β/31-12-1999)}, με τις οποίες χαρακτηρίστηκαν οι χώροι ως αρχαιολογικοί και κηρύχθηκαν Ζώνες προστασίας.

Τη μεγαλύτερη βέβαια καταστροφή τα μνημεία την έχουν υποστεί από τις λαθραίες ανασκαφές και τη λιθαρπαγή. Μέχρι και αργά στον 20^ο αιώνα, ο ναός κυρίως, αλλά και τα άλλα μνημεία της Τραπεζάς, υπέστησαν τραγικές λεηλασίες και σύμφωνα με τον κ. Βόρδο χρησιμοποιήθηκαν ως «εν ενεργεία λατομεία». Ο Ν. 3038/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», επιβάλλει βαρύτατες ποινές στα αδικήματα της αρχαιοκαπηλίας και σε κάθε είδους πράξεις βανδαλισμού.

Σημαντική είναι η φθορά των μνημείων από το χρόνο και από κάθε περιβαλλοντική καταστροφή. Η ρύπανση δεν αποτελεί κίνδυνο για τα μνημεία της περιοχής που εξετάζουμε, αφού πρόκειται για περιαστικό χώρο, που απουσιάζουν ρυπογόνες δραστηριότητες. Σύμφωνα όμως με καταγγελία της Ομοσπονδίας οικολογικών οργανώσεων Κορινθιακού κόλπου «Η ΑΛΚΥΩΝ», που δημοσιεύτηκε στην τοπική εφημερίδα «Φιλόδημος» στις 23/4/2015, η Αιγιάλεια βρίσκεται ανάμεσα στις περιοχές που το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο καταδίκασε για ρύπανση υπόγειων υδάτων. Στις μάζες υπόγειων υδάτων η περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα βρέθηκε μεγαλύτερη από την επιτρεπόμενη (50mg/l), παραβιάζοντας την κοινοτική οδηγία 91/676. Τα νιτρικά ιόντα είναι συνέπεια των φυτοφαρμάκων λόγω της εκτεταμένης καλλιέργειας και ευθύνονται για το φαινόμενο του ευτροφισμού. Λόγω απουσίας βιομηχανιών δεν είναι υψηλά τα ποσοστά «βαρέων μετάλλων», υφίσταται όμως κάποιος κίνδυνος, γιατί τα νερά απορροής από τις καλλιεργούμενες εκτάσεις μεταφέρουν υπολείμματα από γεωργικά φάρμακα, που περιέχουν ενώσεις του χαλκού, του αρσενικού κ.ά.

Μια ακόμα οικολογική καταστροφή, που συντελείται στην περιοχή, παρότι δεν αποτελεί άμεσο κίνδυνο για τα μνημεία, έμμεσα όμως έχει σοβαρές συνέπειες, λόγω της υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος, είναι η αμμοληψία, που γίνεται στον ποταμό Μεγανίτη για την κάλυψη των αναγκών σε υλικά του έργου της κατασκευής του αυτοκινητόδρομου Κορίνθου-Πατρών, που αποτελεί τμήμα της Ολυμπίας Οδού. Σοβαρό για τα μνημεία είναι το πρόβλημα με τα περιττώματα των πτηνών, αλλά και οι καιρικές συνθήκες, που επικρατούν στο οροπέδιο. Ισχυροί νοτιοδυτικοί άνεμοι πνέουν στην περιοχή (μαΐστρος), δημιουργούν δυσκολίες και θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Ένας ακόμα φυσικός κίνδυνος είναι η σεισμικότητα της περιοχής. Η Αιγιάλεια είναι ιδιαίτερα σεισμογενής και από τους ιστορικούς σεισμούς, αυτός του 373 π.Χ., όπου καταποντίστηκαν οι

⁵³Σταυρακάκης 2009, σ. 26.

⁵⁴Μαστραντώνης 2016.

αρχαίες πόλεις Ελίκη και Βούρα, ήταν και η αιτία κατάρρευσης των μνημείων της Τραπεζάς Επιπλέον τα προβλήματα από τις κατολισθήσεις σε περιόδους ισχυρών βροχοπτώσεων είναι έντονα και σε πολλά σημεία έχουμε καθίζηση του εδάφους, με αποτέλεσμα να προκαλούνται μεγάλες ζημιές στο οδικό δίκτυο και στα κτίσματα.

3.3. Αξίες

Η σημασία των καταλοίπων του παρελθόντος είναι έννοια μεταβαλλόμενη στο χρόνο και κατά συνέπεια και η αντιμετώπισή τους διαφέρει από εποχή σε εποχή.⁵⁵ Οι υφιστάμενες αξίες του αρχαιολογικού χώρου που ερευνάμε, αφού προσδιοριστούν, θα αποτελέσουν κεντρικό πυρήνα στη διαχείρισή του.

- Ιστορική - Αρχαιολογική - Επιστημονική αξία

Σύμφωνα με τις απόψεις των αρχαιολόγων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αχαΐας, οι αρχαίες πηγές είναι λιγοστές για την περιοχή και τα ευρήματα των ιστορικών χρόνων ήταν πενιχρά, αφού ανασκαφές μεγάλης κλίμακας ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Η περιοχή ήταν κυρίως γνωστή για τη μυκηναϊκή περίοδο και είχε υιοθετηθεί η άποψη, ότι επρόκειτο για μια χώρα περιφερειακή της αρχαίας Ελλάδας, που δεν έπαιξε σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα έως τον 4^ο αιώνα και χωρίς δική της καλλιτεχνική παραγωγή στην αρχιτεκτονική ή στην πλαστική και την κεραμική. Η ανοικοδόμηση και τα μεγάλα δημόσια έργα στην Αιγιάλεια αποκάλυψαν σημαντικά αρχαιολογικά κατάλοιπα όλων των περιόδων και η ανασκαφική δραστηριότητα γίνεται εντονότερη μετά τη δεκαετία του '90.⁵⁶ Τα ευρήματα έρχονται να καλύψουν το κενό των αρχαίων πηγών και να συμπληρώσουν ιστορικά κενά, ενώ παράλληλα ανοίγει ένας διάλογος επιστημονικών θεμάτων και προβληματισμών. Ενδεικτικά θα αναφερθούμε σε μερικά από αυτά.

Ο Μ. Πετρόπουλος, λαμβάνοντας υπόψη του το σύνολο των ναών που βρέθηκαν στην Αιγιάλεια, θέτει το ζήτημα του τόπου καταγωγής του δωρικού ναού στο *Archaiology & arts* (11/06/2012), με θέμα «η συμβολή της Αχαΐας στη πρώιμη ναϊκή αρχιτεκτονική». Κάνει αναφορά στις θέσεις των αρχαιολόγων R. M. Cook και A. Mallwitz, που βλέπουν τη βόρεια Πελοπόννησο ως τόπο καταγωγής του. Ο ίδιος προσδιορίζει τη γέννηση του δωρικού ρυθμού στην Ανατολική Αιγιάλεια. Εκτός από τους ναούς που εξετάσαμε, οι ανασκαφές έφεραν στο φως λατρευτικά ιερά και σε άλλες αρχαίες πόλεις. Σύγχρονος και σχεδόν όμοιος του ναού της Αρτέμιδος Αοντίας είχε ανεγερθεί στα Νικολέικα, στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Ελίκης. Στην αρχαία Αίγεια, το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο έχει αποκαλύψει δύο πρώιμα κτήρια. Το πρώτο (Α), είναι ορθογώνιο, χρονολογείται από τον 10ο έως τον 8ο αιώνα π.Χ. και χαρακτηρίζεται από τους ανασκαφείς λατρευτικό. Γύρω στο 650 π.Χ. το ναό αυτό αντικατέστησε ο ναός Β, ορθογώνιο κτήριο χωρίς περίσταση αφιερωμένο στην Άρτεμη και την Ιφιγένεια και ακολουθεί τα οικοδομικά πρότυπα της Κορίνθου. Ένας ακόμη περίπτερος δωρικός ναός εντοπίστηκε στη Μامουσιά, στη θέση Προφήτης Ηλίας⁵⁷.

⁵⁵Κορρές 2015.

⁵⁶Ασλαματζίδου 2008, σ.13.,

⁵⁷Πετρόπουλος 2012.

Ένας διάλογος που αναπτύσσεται επίσης, είναι η ταύτιση των αρχαίων πόλεων και στην προκειμένη περίπτωση η θέση των αρχαίων Ρυπών με τα κατάλοιπα στην Τραπεζά⁵⁸. Ο αντίλογος τοποθετεί την κυρίως χώρα των Ρυπών δυτικότερα, στην λεκάνη του ποταμού Σαλμενίκου, η οποία στη συνέχεια ενσωματώνεται στη χώρα των Αιγιάων⁵⁹.

Με το χώρο που εξετάζουμε συνδέεται και η ίδρυση των αποικιών της Κάτω Ιταλίας από τους Αχαιούς, δεύτερο μισό 8ου και 7ου αιώνα π.Χ., αφού μια από τις πόλεις της Αχαϊκής Δωδεκάπολης που ίδρυσε αποικίες είναι και η χώρα των Ρυπών. Αυτή η έρευνα έδωσε την ευκαιρία συνεργασίας της ΣΤ'ΕΠΚΑ με την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών και το Πανεπιστήμιο του Σαλέρνο. Τα νέα ευρήματα παρουσιάστηκαν από κοινού στο Αρχαιολογικό Συνέδριο που έγινε στο Αίγιο στις 12-13/12/2016, με θέμα, «Οι Αχαιοί στην Ελλάδα και στη Μεγάλη Ελλάδα: νέα ευρήματα και προοπτικές».

Διαπιστώνεται από τα παραπάνω ότι εμπεριέχεται η ιστορική, αρχαιολογική και επιστημονική αξία, γιατί ο χώρος απασχολεί έντονα την επιστημονική κοινότητα. Καλύπτονται ιστορικά κενά, δημιουργείται αντίλογος στους προβληματισμούς και μόνο η συνέχιση της αρχαιολογικής έρευνας θα μπορέσει να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα.

- Αρχιτεκτονική - Αισθητική αξία - Αξία παλαιότητας

Τα εκτεταμένα αρχαιολογικά λείψανα του οροπεδίου της Τραπεζάς, οι ναοί, τα σωζόμενα τμήματα της οχύρωσης, μυκηναϊκοί και γεωμετρικοί τάφοι, ιδιωτικά και δημόσια κτήρια των αρχαϊκών και μεταγενέστερων χρόνων, αναλημματικοί τοίχοι, δίνουν στοιχεία της αρχαίας αρχιτεκτονικής στην περιοχή της Αιγιάλειας και ευρύτερα του νομού Αχαΐας. Ιδιαίτερη είναι η σημασία στη ναοδομία και κατά συνέπεια έχουν μεγάλη αρχιτεκτονική αξία. Επιπλέον η κατοίκηση μέχρι σήμερα του ευρύτερου χώρου, δίνει αρχιτεκτονήματα νεότερων περιόδων, γι' αυτό η αρχιτεκτονική αξία δεν πρέπει να περιοριστεί στην αρχαιότητα, αλλά καλό θα είναι να συμπεριλάβει και κτίσματα με στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Όσον αφορά την αισθητική αξία, αυτή ενυπάρχει σε κάθε αρχαιολογικό χώρο ανεξάρτητα από το βαθμό διάσωσης των λειψάνων του, δημιουργώντας μια αισθητική απόλαυση, όταν τον βιώνουμε.⁶⁰ Δεν μπορούμε επίσης να παραβλέψουμε το τοπίο που πλαισιώνει τα κτίσματα αυτά και έχει διαμορφωθεί από τη διαχρονική παρουσία της αμπέλου και της ελιάς, καλλιέργειες που η αξία τους δεν είναι μόνο οικονομική και πολιτισμική, αλλά κυρίως αισθητική, γιατί συμβάλουν στο «κάλλος» του αγροτικού τοπίου της περιοχής.⁶¹

Η αξία της παλαιότητας διαγράφει μια πορεία από τη Μέση εποχή του Χαλκού, όπως προσδιορίστηκε από τα όστρακα της αγγειοπλαστικής που βρέθηκαν, και ακολουθεί τις ιστορικές περιόδους σε κινητά ευρήματα και μνημεία.

⁵⁸Πετρόπουλος 2006α, σ.67.

⁵⁹Φαρακλάς 2001, σ. 55.

⁶⁰Λάββας 2010, σ. 113.

⁶¹Σταυρακάκης 2009, σ.25.

- Πολιτισμική – Περιβαλλοντική - Διδακτική αξία

Τα πολιτισμικά αγαθά είναι ενταγμένα σ' ένα περιβαλλοντικό σύστημα και ως τέτοιο θεωρείται τόσο το φυσικό τοπίο όσο και το χωροταξικό περιβάλλον⁶². Πολιτισμός και περιβάλλον ταυτίζονται στις προστατευτικές διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας κατ' εφαρμογή Διεθνών Συμβάσεων. Με βάση τα παραπάνω και την μέχρι τώρα ανάλυση, προκύπτει ότι στο χώρο που εξετάζουμε συνυπάρχουν αρχαιότητες και οικιστικά σύνολα με νεότερα μνημεία, σε ένα ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον με πλούσια χλωρίδα, στο οποίο οι αμπελότοποι συνδιαλέγονται με το δασώδες τοπίο. Η πολυμορφία του φυσικού τοπίου προκύπτει από το ανάγλυφο του εδάφους, το μικροκλίμα της περιοχής και τον προσανατολισμό του προς τη θάλασσα του Κορινθιακού. Γνωρίζουμε ότι φυσική και πολιτιστική κληρονομιά συνδέονται με τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και την παγίωση ταυτοτήτων, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο και έτσι το άτομο αντιλαμβάνεται τη θέση του και το ρόλο του στην πολιτεία.⁶³ Οι κοινωνικές ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρου, όπως η συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικών εθνοτήτων και κοινωνικών πλαισίων, έχει αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος και αυτό αίρει τις ανισότητες και δημιουργεί νέες δυναμικές. Κάθε πολιτιστικό αγαθό εμπεριέχει αξίες πολιτισμικές, περιβαλλοντικές και διδακτικές. Εδώ υπάρχουν οι προϋποθέσεις, ώστε με μικρές παρεμβάσεις να οργανωθούν εκπαιδευτικά διαδραστικά προγράμματα, για περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση για εκμάθηση της ιστορίας του τόπου, για συζήτηση σύγχρονων θεμάτων.

- Αξία που προκύπτει από το βαθμό διατήρησης και την αυθεντικότητα του υλικού - Αξία σπανιότητας

Οι πληροφορίες που έχουμε από τον ανασκαφέα Ανδρέα Βόρδο είναι ότι ο ναός της Τραπεζάς, παρά τη μεγάλη καταστροφή που έχει υποστεί, είναι ο καλύτερα σωζόμενος στην Αιγιάλεια. Η κρηπίδα του, δύο αναβαθμών από ψαμμίτη σταχτόχρωμο και συμπαγή, παραπέμπει σε άλλους εκατόμπεδους ναούς της αρχαϊκής περιόδου, όπως της Γοργούς στην Κέρκυρα, του Εκατόμπεδου της Ακρόπολης των Αθηνών, της Αθηνάς Προναίας στους Δελφούς, της Αθηνάς στην Αλίφειρα της Αρκαδίας και του Ποσειδώνα στην Ερμιόνη, με τον οποίο ο ναός της Τραπεζάς φαίνεται να έχει πολλές ομοιότητες.⁶⁴ Συνεπώς αποτελεί μοναδικό δείγμα αρχαϊκού ναού στην Αχαΐα και διατηρεί την αυθεντικότητα του υλικού του. Επίσης από τα κινητά ευρήματα, η παρουσία μιας ιδιαίτερης κεραμικής, που έχει βρεθεί μόνον στις ανασκαφές της Αιγιάλειας⁶⁵ και αναφερόμαστε στη γεωμετρική κεραμική με την εμπίεστη διακόσμηση, έχει παραχθεί σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, άρα επιδεικνύει αυθεντικότητα, όπως άλλωστε και ο γλυπτικός διάκοσμος του ναού. Τόσο η κεραμική όσο και τα γλυπτά αποτελούν καλλιτεχνήματα και ως τέτοια χαρακτηρίζονται από μοναδικότητα.

- Αξία από τις δυνατότητες νέας χρήσης- Οικονομική/Τουριστική αξία

Οι δυνατότητες είναι πολλές και λαμβάνονται υπόψη στην πρόταση ανάδειξης, γιατί μέσα από νέες χρήσεις χώροι ξεχασμένοι ξαναζωντανεύουν από το κοινό που θα φιλοξενήσουν.

⁶²Βαλαβάνης 2014.

⁶³Μαλλούχου-Tufano 2010, σ. 306.

⁶⁴Βόρδος 2007, σ.509.

⁶⁵Πετρόπουλος 2006α, σ. 64.

Η επανάχρηση «είναι η πιο προχωρημένη μορφή απόδοσης του μνημείου στην κοινωνία» και παρότι θεωρείται περιοριστική στους αρχαίους χώρους,⁶⁶ εκτιμάται ότι κάτω από όρους, βοηθά στη συντήρηση και προστασία των μνημείων, στην κάλυψη αναγκών της κοινότητας, συμβάλει στην εμπειρία του βιώματος του χώρου και δημιουργεί υψηλές αισθητικές αξίες, που ανεβάζουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς σε σημεία που έχουμε μια αμφιθεατρικότητα λόγω των κλίσεων, θα μπορούσαμε με ήπιες παρεμβάσεις λόγω των αρχαίων, να εξετάσουμε τη δημιουργία ενός υπαίθριου θεάτρου. Η θέα από το οροπέδιο της Τραπεζάς, τα ερείπια του αρχαϊκού ναού, η αστροφεγγιά δημιουργούν το κατάλληλο σκηνικό φιλοξενίας της συμφωνικής ορχήστρας νέων της Ευρώπης που κάθε χρόνο επισκέπτεται την περιοχή. Νέα χρήση μπορεί να γίνει και σε άλλα δημόσια κτήρια, όπως τα σχολεία που είναι εγκαταλελειμμένα εδώ και πολλά χρόνια και κινδυνεύουν να καταρρεύσουν.

Στον τομέα του τουρισμού θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι ο πολιτιστικός τουρισμός δεν αντιμετωπίζεται σήμερα σαν αυτόνομο προϊόν, όπως στο παρελθόν που περιοριζόταν μόνο στα Μουσεία ή τα Μνημεία, αλλά έχει εξελιχθεί σε πιο σύνθετη εμπειρία και περιλαμβάνει εκτός από την πολιτιστική κληρονομιά μιας περιοχής, τη φύση, το φαγητό, τα σπορ, τις σύγχρονες πολιτιστικές παραγωγές. Η διαμόρφωση ενός τέτοιου πλαισίου δίνει την ευκαιρία αξιοποίησης όλων των δυνατοτήτων μιας περιοχής και σ' αυτό βασίζεται και ο αγροτικός τουρισμός, μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού και έχει νομοθετηθεί {Ν. 4276/2014 (ΦΕΚ Α'155/30-7-2014)} η παροχή οικονομικών κινήτρων στους αγρότες της υπαίθρου, ώστε να δραστηριοποιηθούν και σε άλλους παραγωγικούς τομείς πέρα από τον πρωτογενή. Δίνεται επίσης η δυνατότητα ένταξης και των φυσικών οικοσυστημάτων που, αν προστατευθούν και αξιοποιηθούν σωστά, μπορούν ν' αποτελέσουν έναν άλλο πόλο έλξης για ανάπτυξη δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Θα πρέπει επίσης να προσθέσουμε τα εξαιρετικής ποιότητας προϊόντα που έχει η περιοχή και κάποιες πολιτιστικές δράσεις που διεξάγονται τους καλοκαιρινούς μήνες. Ο χώρος ενδείκνυται για υψηλό επίπεδο τουριστών και όχι για μαζικό τουρισμό. Η ποιότητα των τουριστών μειώνει τις αρνητικές επιδράσεις⁶⁷ του τουρισμού στα μνημεία και ο πολιτιστικός τουρισμός, εξ ορισμού συμβάλει θετικά στη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Από μια τουριστική εκμετάλλευση, παρότι ήπιας μορφής, θα δημιουργηθούν θέσεις εργασίες και θα προκύψουν οικονομικά οφέλη.

- Τοπική αξία-Θρησκευτική αξία

Η τοπική αξία εκτιμάται ότι συνίσταται στη δυναμική που έχει το σύνολο των αξιών στις οποίες αναφερθήκαμε, ώστε να αλλάξουν πρακτικές και αντιλήψεις. Μια κοινωνία που στην πλειονότητά της τα ενδιαφέροντά της περιορίζονται στην οικονομική επιβίωσή της θα έχει την ευκαιρία νέων προοπτικών τόσο σε επίπεδο γνώσης και αντίληψης, όσο και σε οικονομικό, βελτιώνοντας το επίπεδο διαβίωσής της.

Σχετικά με τη θρησκευτική αξία, επιβεβαιώνεται και εδώ η διαπίστωση ότι επιλέγονται οι ίδιοι χώροι λατρείας από τις κοινωνίες κάθε εποχής, ανεξάρτητα από τις κοσμοθεωρίες που πρεσβεύουν. Στο βορειοανατολικό λόφο της Τραπεζάς υπάρχει το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, στο νοτιοδυτικό λόφο οι αρχαϊκοί ναοί και νοτιότερα το εκκλησάκι του Άη Δημήτρη, το οποίο αντικατέστησε παλαιότερο χριστιανικό ναό⁶⁸. Άρα ο χώρος αποτελεί διαχρονικά σημείο λατρείας.

⁶⁶Λαμπρινουδάκης 2010, σ. 276.

⁶⁷Μαλλούχου-Tufano 2010, σ. 310-311.

⁶⁸Βόρδος 2001, σ.48.

3.4. Ανάλυση Swot

Για την καλύτερη θεώρηση του θέματος παρατίθεται ανάλυση Swot προς εντοπισμό των ισχυρών σημείων, των δυνατοτήτων του χώρου, αλλά και των ασθενών σημείων και των περιορισμών, στοιχεία τα οποία θα ληφθούν υπόψη στην πρόταση ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς.

Α. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
Ανασκαφική Έρευνα	- Η ανασκαφική έρευνα από την ΕΑΑ, διεξάγεται στον απαλλοτριωμένο χώρο με επικέντρωση στο ναό, λόγω της παρουσίας και του δεύτερου παλαιότερου ναού και κτηρίων που έχουν εντοπιστεί, κάτω από τον υστεροαρχαϊκό ναό καθώς και στο μυκηναϊκό νεκροταφείο -Από τις έρευνες, έχουν εξαχθεί συμπεράσματα για κατοίκηση της περιοχής από τη Μέση εποχή του Χαλκού.	- Το σύνολο του χώρου δεν έχει ανασκαφεί συστηματικά, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει ελλιπή εικόνα. -Τα κατάλοιπα των κτηρίων είναι διάσπαρτα μέσα σε καλλιεργούμενες εκτάσεις και δεν έχει απαλλοτριωθεί όλος ο χώρος	- Η συμμετοχή της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής και του Πανεπιστημίου στις ανασκαφές θα βοηθήσει στην ανασκαφική έρευνα και στην προβολή του χώρου εκτός Ελλάδας -Βρίσκονται κάποιοι ιδιώτες και χρηματοδοτούν την ανασκαφή	- Οι ανασκαφές διεξάγονται περιορισμένο χρονικό διάστημα λόγω έλλειψης πόρων - Η έλλειψη των πόρων έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία υλοποίησης των απαραίτητων εργασιών για τη μετέπειτα ανάδειξη των αρχαιοτήτων - Η ευρύτερη περιοχή δεν είναι απαλλοτριωμένη -Μη εύρεση του συνόλου του αυθεντικού αρχαίου υλικού, λόγω της λιθαρπαγής

Δημοσιεύσεις – Προβολή	-Έχουν δημοσιευθεί άρθρα για το ναό της Τραπεζάς στα ΑΔ μέχρι 2009 και σε ξένα αρχαιολογικά περιοδικά	-Οι δημοσιεύσεις για το κοινό είναι περιορισμένες και δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός ο χώρος	Υπάρχει ενδιαφέρον για την ταυτοποίηση του χώρου, αν πρόκειται για τις Ρύπες ή όχι.	Δεν έχουν βρεθεί στοιχεία ταυτοποίησης του χώρου
Έκταση χώρου (φυσικό και επιστημονικό αντικείμενο)	Η ανασκαφή του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς διεξάγεται στην απαλλοτριωμένη έκταση των 35 στρεμμάτων και σε	-Είναι δύσκολη η ανασκαφή, γιατί η αρχαία πόλη φαίνεται να καλύπτει έκταση 150 στρεμμάτων	-Άσκηση κοινωνικών πιέσεων για τη συνεχή ανασκαφική έρευνα.	-Ένα ερευνητικό πρόγραμμα σε ένα χώρο, κύρια αγροτικό, πιθανόν να αντιμετωπίσει προσκόμματα και να ασκηθούν

	προσφερόμενο κτήμα από ιδιώτη ανασκάπτεται το μυκηναϊκό νεκροταφείο -Υπάρχει ενδιαφέρον από την επιστημονική κοινότητα γιατί τα ευρήματα είναι σημαντικά για την περιοχή.	- Οι θέσεις είναι διάσπαρτες και μη αναγνώσιμες από τους επισκέπτες.		πιέσεις, ενώ απαιτεί την εξασφάλιση της πραγματοποίησης και της απρόσκοπτης συνέχισης του επιστημονικού έργου
--	--	--	--	---

Β. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

1. Θεσμικό και ιδιοκτησιακό καθεστώς

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤ ΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜ ΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
Κηρύξεις	Κηρύξεις: ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/49348/4209 π.ε./9-11-1976, ΦΕΚ 1431/Β/29-11-1976 ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/7255/340/15-3-1996, ΦΕΚ 212/Β/2-4-1996 ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/47148/2972/23-12-1999, ΦΕΚ 2299/Β/31-12-1999	-Η περιοχή παρουσιάζει σημαντική οικιστική εξάπλωση	-Επειδή πρόκειται για αγροτική περιοχή υπάρχουν ιδιοκτήτες που παραχωρούν το χώρο τους για ανασκαφή χωρίς καμία απαίτηση	-Δεν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα για απαλλοτρίωση εδαφικών εκτάσεων και την ένταξή τους στην Α Ζώνη προστασίας
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Η αξία γης για απαλλοτριώσεις είναι σήμερα σχετικά χαμηλή.	- Ο χώρος που ανήκει στο ελληνικό Δημόσιο είναι 35 στρέμματα και η αρχαία πόλη καλύπτει έκταση 150 στρέμματα. - Για περαιτέρω έρευνα απαιτούνται απαλλοτριώσεις γης.	Ενημέρωση των κατοίκων της περιοχής ώστε να υπάρξει ενδιαφέρον σχετικά με την ανάγκη προστασίας των αρχαίων που μπορεί να υπάρχουν στα κτήματά τους	- Είναι δύσκολο να βρεθούν οι αναγκαίοι οικονομικοί πόροι για απαλλοτριώσεις - Πιθανότητα διεκδίκησης υψηλών αποζημιώσεων σε περιπτώσεις απαλλοτριώσεων.

Χρήσεις γης	- Η ευρύτερη περιοχή του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζιάς έχει καλλιεργητική χρήση και σύμφωνα με την κατά προορισμό χρήση των εδαφικών εκτάσεων. - Οι υφιστάμενες καλλιέργειες σε μικρή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο χαρακτηρίζονται ήπιας μορφής. - Στην περιοχή δεν υπάρχει άσκηση κτηνοτροφίας. Επίσης, δεν παρατηρείται άναρχη οικιστική εκμετάλλευση.	Υπάρχουν διάσπαρτα κατάλοιπα μέσα στα κτήματα και κατά μήκος του κοινοτικού δρόμου	-Η προστασία των δασών και οι ήπιες μορφές καλλιέργειας θα συμβάλλουν στην προστασία του ευρύτερου χώρου της Τραπεζιάς	-Δυσκολία να πειστούν οι καλλιεργητές να αλλάξουν καλλιεργητικές πρακτικές.
--------------------	--	--	--	---

2. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Οικοδομική δραστηριότητα	-Έχουν οριστεί Ζώνες προστασίας και γιατί η οικοδομική ανάπτυξη της περιοχής είναι σε υψηλά επίπεδα.	-Οι καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας που σημειώθηκαν στο παρελθόν, είναι εμφανείς στον χώρο, λόγω της χρήσης του αρχαίου υλικού στην κατασκευή εκκλησιών και σπιτιών της περιοχής	-Η οικοδομική δραστηριότητα αναπτύσσεται εκτός του οριοθετημένου χώρου, υπό την επίβλεψη της αρχαιολογικής υπηρεσίας. Πιθανόν να προκύψουν σωστικές ανασκαφές, που να δώσουν στοιχεία.	-Δεν μπορεί να κηρυχθεί όλος ο χώρος αρχαιολογικός γιατί είναι κατοικήσιμος.
Παραγωγικές δραστηριότητες	-Δεν υπάρχουν βιομηχανικές/βιοτεχνικές δραστηριότητες στην περιοχή του αρχαιολογικού χώρου. -Δεν υπάρχει διέλευση ζώων για βόσκηση λόγω των σταφιδαμπέλων που περιβάλλουν τον αρχαιολογικό χώρο.	- Πιθανή ρύπανση από τα φυτοφάρμακα, λόγω της χρήσης τους στις καλλιέργειες	- Να υπάρξει η δυνατότητα θέσης φύλακα για τη φύλαξη και ενημέρωση των επισκεπτών -Να οργανωθούν εκδηλώσεις καλλιτεχνικές που να μην προσβάλουν το χώρο και τα μνημεία.	- Περίφραξη θα πρέπει να γίνει για την προστασία των επισκεπτών στα σημεία των κρημνών και με τρόπο συμβατό προς το φυσικό περιβάλλον -Έλλειψη πόρων για άλλες δραστηριότητες

Περίοικοι	-Είναι οι κάτοικοι των χωριών Κούμαρη και Χατζή και κατά	-Κίνδυνος λαθρανασκαφών στα ανεξερεύνητα μέρη του χώρου.	-Υπάρχουν καλές σχέσεις ανάμεσα στην ΕΑΑ και στους κατοίκους	-Η γνωστοποίηση για τη σπουδαιότητα του χώρου και η
------------------	--	--	--	---

	τους θερινούς μήνες ο πληθυσμός αυξάνεται, γιατί έρχονται και κατοικούν την περιοχή όσοι έχουν γύρω ληνά και εξοχικές κατοικίες για παραθερισμό -Μπορούν να λειτουργήσουν προστατευτικά στο χώρο		- Υπάρχει η δυνατότητα να προστατευθεί ο χώρος από τους περίοικους, γιατί εκεί είναι οι εργασιακές τους υποχρεώσεις και επισκέπτονται καθημερινά τον χώρο	διεξαγωγή εργασιών για την προστασία και ανάδειξη της περιοχής ενδέχεται να προκαλέσει κρούσματα αρχαιοκαπηλίας
Επισκέπτες του χώρου	-Ενδιαφέρον για επίσκεψη στο χώρο εκδηλώνουν οι ξένοι κάτοικοι της περιοχής -Δεν υπάρχει πρόβλημα στάθμευσης λόγω της χαμηλής επισκεψιμότητας στον αρχαιολογικό χώρο.	-Χαμηλή επισκεψιμότητα, γιατί ο χώρος δεν είναι γνωστός στην ευρύτερη περιοχή - Θέμα αναγνωσιμότητας, δεν υπάρχουν ενημερωτικές πινακίδες. - Έλλειψη πινακίδων σε διασταυρώσεις δυσκολεύουν την πρόσβαση στο ναό	- Η ανάδειξη του χώρου θα αυξήσει τον αριθμό των επισκεπτών, -Με την κατασκευή του θεάτρου θα γίνει γνωστός ο χώρος στον αστικό πληθυσμό που τον αγνοεί	-Δυσκολίες αναγνωσιμότητας του συνόλου του αρχαιολογικού χώρου γιατί δεν μπορεί να ενοποιηθεί

3. Φυσικό περιβάλλον

Σεισμικότητα	Τα μνημεία δε σώζονται σε τέτοιο ύψος που να απαιτούν τη λήψη ειδικών μέτρων για προστασία από το σεισμό.	Ο Αρχαιολογικός χώρος της Τραπεζάς βρίσκεται σε περιοχή υψηλής σεισμικότητας		
---------------------	---	--	--	--

Ρύπανση	-Η απομόνωση του χώρου από οικιστικές ή παραγωγικές δραστηριότητες εξασφαλίζει τη μη ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων ρύπανσης (όξινη βροχή κ.ά.).	-Σχετική ρύπανση στον χώρο λόγω των φυτοφαρμάκων που χρησιμοποιούν στην καλλιέργεια των γειτονικών αμπελοκαλλιιεργειών - Απουσία κάδων απορριμμάτων.	-Δίνεται η ευκαιρία με τις εργασίες ανάδειξης του χώρου να υπάρξει ενημέρωση των παραγωγών, για θέματα προστασίας του περιβάλλοντος	-Η απόθεση απορριμμάτων στο δάσος που περιβάλλει τον αρχαιολογικό χώρο
Όμβρια ύδατα	-Από τη θέση του και τη γεωμορφολογία της περιοχής, ο αρχαιολογικός χώρος δεν κινδυνεύει από όμβρια ύδατα (δεν υφίσταται κίνδυνος να πλημμυρίσει ο χώρος του ναού γιατί προφυλάσσεται από στέγαστρο).	Δημιουργείται λασπώδης έδαφος που δυσκολεύει την πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο	-Με τα έργα οδοποιίας και την επίστρωση του περιβάλλοντα χώρου θα λυθούν τα προβλήματα που δημιουργούν τα όμβρια ύδατα	

Πυρασφάλεια	-Η καλλιέργεια των σταφιδαμπέλων περιζώνει τον αρχαιολογικό χώρο και τον απομονώνει από τα γειτονικά δάση, λειτουργώντας πυροπροστατευτικά	- Ο κίνδυνος της πυρκαγιάς κατά τους θερινούς μήνες είναι υπαρκτός, λόγω της ύπαρξης χαμηλής βλάστησης στον αρχαιολογικό χώρο. - Η έλλειψη μόνιμου προσωπικού φύλαξης και φροντίδας του χώρου καθιστά υπό αμφισβήτηση την έγκαιρη αντίληψη μιας ενδεχόμενης πυρκαγιάς.	- Η πρόσληψη μόνιμου προσωπικού για την προστασία του χώρου θα ήταν αποτελεσματική και για την αντιμετώπιση ενδεχόμενης πυρκαγιάς. - Η κοπή των χόρτων θα αποκλείσει τον κίνδυνο πυρκαγιάς.	
--------------------	--	---	--	--

Χλωρίδα και Πανίδα	- Υπάρχει χαμηλή βλάστηση στον χώρο. Έγινε εκρίζωση σταφίδων, όπου υπήρχαν, στον αρχαιολογικό χώρο. -Τα δάση βρίσκονται σε απόσταση	- Το δάσος στη νοτιοδυτική πλευρά καθιστά δύσκολη την προσέγγιση στο σύνολο του αρχαιολογικού χώρου. - Απαιτείται ετήσια αποψίλωση του χώρου.	- Η πρόσληψη μόνιμου προσωπικού επιμέλειας και καθαριότητας για την προστασία ολόκληρου του χώρου. - Περιορισμός της βλάστησης με χορτοκοπή. -Δίχτυα για την αντιμετώπιση των	Ο αναπόφευκτος-απρόβλεπτος παράγοντας της παρουσίας των άγριων ζώων και ερπετών δεν μπορεί να ελεγχθεί ούτε και να περιοριστεί.
---------------------------	--	--	---	---

	-Υπάρχει πρόβλημα με τα περιττώματα των πτηνών.		πτηνών, ή κάποια κατασκευή	
Κλιματολογικές συνθήκες	-Υπάρχει απόσταση από τη θάλασσα και δεν έχουμε διάβρωση στα μάρμαρα Υπάρχει στέγαστρο που προφυλάσσει το ναό	-Οι καιρικές συνθήκες είναι δύσκολες, παρατηρείται παγετός και δυνατός νοτιάς)	- Απαιτούνται μέτρα προστασίας και συντήρησης των ευπαθών υλικών.	
Ασφάλεια χώρου (προσωπικό ασφαλείας και περίφραξη)	-Υπάρχει ασφάλεια στο χώρο του ναού λόγω της συνεχούς παρουσίας των αγροτών στον περιβάλλοντα χώρο -Υπάρχει μερική περίφραξη του χώρου -Ο αριθμός των επισκεπτών είναι πολύ μικρός και δεν κινδυνεύει ο χώρος	- Η υπάρχουσα περίφραξη δεν μπορεί να περιορίσει την ανεξέλεγκτη δράση επισκεπτών και μπορεί να προκληθούν ζημιές στα μνημεία -Μπορεί να προκληθούν ατυχήματα στα κρημνώδη σημεία - Η ελεύθερη πρόσβαση και δραστηριότητα στο χώρο των μη απαλλοτριωμένων εκτάσεων μπορεί να προκαλέσει εσκεμμένη ή μη φθορά των μνημείων	- Απαραίτητη κρίνεται η πρόσληψη μόνιμου και εποχικού προσωπικού φύλαξης για την καλύτερη εποπτεία του χώρου. - Απαιτείται περίφραξη σε κρημνώδη σημεία του χώρου για την προστασία των επισκεπτών	- Δεδομένης της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης καθίσταται δύσκολη η πρόσληψη του απαραίτητου προσωπικού - Η περίφραξη αλλοιώνει τη μορφή του μνημειακού χώρου και του τοπίου -Η περίφραξη εμποδίζει την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων με άλλους χώρους και το φυσικό τοπίο

Γ. ΑΝΑΔΕΙΞΗ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
Γενική εικόνα	- Τα μνημεία που σώζονται στο οροπέδιο της Τραπεζάς, είναι τα κατάλοιπα ενός Δωρικού, αρχαϊκού ναού, ένας ναῖσκος, μέρος τείχους, και εμφανή στην επιφάνεια του εδάφους κατάλοιπα κτηρίων. - Το φυσικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο είναι ενταγμένος ο αρχαιολογικός χώρος είναι σε απόλυτη αρμονία με τα μνημεία, λόγω απουσίας σύγχρονης δόμησης στον περιβάλλοντα χώρο του μνημείου -Υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή δύο ακόμα αρχαίοι ναοί, (Γκραίκα-Ρακίτας) δημιουργείται συνεπώς ναῖστικό σύνολο -Υπάρχουν συγκροτημένα οικιστικά σύνολα -Το τοπίο είναι εγγεγραμμένο στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς	- Τα μνημεία έχουν υποστεί μεγάλη φθορά λόγω της λιθαρπαγής. - Ο αρχαιολογικός χώρος δεν είναι πλήρως ανεσκαμμένος - Ο επισκέπτης δεν αντιλαμβάνεται τη δομή του χώρου στο σύνολό του. - Αν και υπάρχει πρόσβαση, απαιτείται σημαντική βελτίωση για την εύκολη πρόσβαση στο σύνολο του μνημειακού χώρου. - Έλλειψη χώρων εξυπηρέτησης κοινού και ανυπαρξία πληροφοριακού υλικού. -Είναι αδύνατη η ενοποίηση του χώρου με το γεωμετρικό και μυκηναϊκό νεκροταφείο, γιατί παρεμβάλλονται ιδιοκτησίες -Είναι δύσκολη η ενοποίηση με το δάσος που συνορεύει, λόγω της κρημνώδους κατάστασης -Η αρχαιολογική έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη	- Η αρχαιολογική έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη και το γενικότερο ενδιαφέρον θα συμβάλλει στο να συνεχιστεί η ανασκαφή όσο χρειάζεται - Είναι αναγκαία η παρουσία φύλακα με στόχο τη συνεχή φροντίδα του χώρου - Λιτή και προσαρμοσμένη στη γενικότερη φυσιογνωμία του χώρου επέμβαση ανάδειξής του - Σύνδεση του χώρου με τις κοινότητες μέσω δρόμων - Αξιοποίηση άλλων υπαρχουσών κτηριακών υποδομών σημαντικής αρχιτεκτονικής και τοπικής αξίας -Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. -Δυνατότητα διάσωσης και άλλων πολιτισμικών στοιχείων που συνδέονται με το περιβάλλον, όπως: λαογραφία, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, προβιομηχανικά αγροτικά αντικείμενα -Με το θέατρο που προτείνουμε θα γίνει γνωστός ο αρχαιολογικός χώρος στον αστικό πληθυσμό	- Έλλειψη οικονομικών πόρων -Προτεραιότητες του Δήμου: το αστικό κέντρο και η παραλιακή ζώνη -Θεωρείται αγροτική η περιοχή και όχι τουριστική -Έχει μικρό πληθυσμό και δεν μπορεί να ασκήσει πίεση στα κέντρα αποφάσεων

			-Αύξηση της επισκεψιμότητας, με δημιουργία δικτύου διαδρομών και ενδυνάμωση της επιχειρηματικότητας	
--	--	--	---	--

Προσβασιμότητα και Επισκεψιμότητα	-Υπάρχει διαδρομή πρόσβασης από δυο διαφορετικές κατευθύνσεις -Υπάρχει η δυνατότητα μεταφοράς των υλικών -Ο αρχαιολογικός χώρος της Τραπεζάς απέχει μόνον 5 χιλ. από την πόλη του Αιγίου, 35 χλμ. από Πάτρα, 180 χλμ. από Αθήνα	- Αδυναμία πρόσβασης από (AMEA) στο σύνολο του χώρου. - Δεν υπάρχει χώρος στάθμευσης, αν αυξηθεί ο αριθμός των επισκεπτών.	Προτείνεται η ασφαλτόστρωση των δρόμων που οδηγούν στον αρχαιολογικό χώρο του οροπεδίου και απαλλοτρίωση χώρου για τη δημιουργία χώρου στάθμευσης και δυνατότητα πρόσβασης σε AMEA.	- Έλλειψη οικονομικών πόρων.
Αναγνωσιμότητα μνημείων και κατανόηση του αρχαιολογικού χώρου Υ	Ο ναός είναι αναγνώσιμος, έχουν προσδιοριστεί οι διαστάσεις, τα μέρη του και ο ρυθμός του.	- Δεν υπάρχει οργανωμένη διαδρομή επίσκεψης ούτε και ενημερωτικό υλικό. - Μειωμένη αναγνωσιμότητα του χώρου, (ημιτελής ανασκαφή και βλάβιση). -Η τοποθέτηση των πινακίδων πρόσβασης δε βοηθάνε τον επισκέπτη	- Υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργηθούν πορείες επίσκεψης, να τοποθετηθούν ενημερωτικές πινακίδες, και σημεία στάσης θέασης. -Αφαίρεση περίφραξης, υιοθέτηση άλλων τρόπων προστασίας -Καθαρισμός του χώρου και κατασκευή των κατάλληλων υποδομών	- Έλλειψη οικονομικών πόρων. - Οι όποιες επεμβάσεις θα πρέπει να είναι ήπιες, ώστε να μην αλλοιωθεί η φυσιογνωμία του χώρου.
Υποδομές εξυπηρέτησης επισκεπτών	Υπάρχει φυλάκιο για εξυπηρέτηση βασικών αναγκών	Δεν υπάρχουν υποδομές στον χώρο (χώροι στάσης και θέασης, WC,	-Πρέπει να σχεδιαστούν πορείες, χώροι στάσης και θέασης, να τοποθετηθούν	- Έλλειψη οικονομικών πόρων. - Κίνδυνος αλλοίωσης του τοπίου αν δεν

		χώροι στάθμευσης).	κάδοι απορριμμάτων και ενημερωτικές πινακίδες -Χώροι πληροφόρησης και πολιτισμικής εκπαίδευσης τα υπάρχοντα κτήρια των δημοτικών σχολείων	υλοποιηθεί σωστά η μελέτη προστασίας και ανάδειξης
Σύγχρονες πολιτιστικές χρήσεις	-Υπάρχει ηλεκτροδότηση και υδροδότηση στο χώρο καθώς και κτίσμα για την κάλυψη των αναγκών της αρχαιολογικής υπηρεσίας	-Δεν υπάρχουν πολιτιστικές χρήσεις του χώρου. -Η πρόσβαση είναι δύσκολη λόγω προβλημάτων στο οδικό δίκτυο	-Μπορούν να διεξαχθούν υψηλής ποιότητας πολιτιστικές εκδηλώσεις -Εκπαιδευτικά προγράμματα για τους μαθητές -Δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών	

ΜΕΡΟΣ Γ: ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Κεφάλαιο Ι

1.1. Θεωρητικό - θεσμικό πλαίσιο της προστασίας και ανάδειξης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Τα θέματα προστασίας των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων δεν περιορίζονται σήμερα μόνο στις ανασκαφικές εργασίες, όπως στο παρελθόν, αλλά αφορούν μια σειρά πρακτικών που τηρούνται σε διεθνές επίπεδο. Ξεκινώντας από τον εντοπισμό, την καταγραφή, την τεκμηρίωση, προχωρούν σε έργα συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης, εργασίες που απαιτούν την συνεργασία διαφορετικών επιστημονικών κλάδων και ειδικοτήτων. Αναφερόμενοι αναλυτικότερα στις έννοιες αυτές, θα πρέπει να πούμε, ότι η συντήρηση και η στερέωση είναι από τις πλέον βασικές για τη διάσωση των μνημείων, ενώ η αποκατάσταση έπεται αυτών των εργασιών και αφορά την αντικατάσταση περιορισμένης κλίμακας δομικού υλικού. «Κορυφαία» πράξη αποκατάστασης είναι η αναστήλωση. Τόσο η αποκατάσταση, όσο και η αναστήλωση αποβλέπουν στην αναγνωσιμότητα του καταλοίπου και ακολουθούν πάντα την αρχή της αντιστρεψιμότητας. Η ανάδειξη περιλαμβάνει όλα όσα προαναφέρθηκαν και επιπλέον αφορά τις υποδομές, που απαιτούνται για την απόδοση του χώρου στην κοινωνία. Αναπτύσσεται επομένως μια πρακτική συνολικής διαχείρισης των μνημείων και ο υπεύθυνος διαχειριστής θα επιλέξει, αν θα συντηρήσει, ή θα αναδείξει, ή θα καταχώσει ένα μνημείο. Όποια και να είναι η επιλογή, σε κάθε περίπτωση επιβάλλεται η σωστή τεκμηρίωση και ερμηνεία του μνημειακού αντικειμένου.⁶⁹

Η προστασία των μνημείων και γενικότερα της πολιτισμικής κληρονομιάς, σε παγκόσμια κλίμακα διέπεται από Διεθνείς Συμβάσεις, μερικές από τις οποίες θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Η καταστροφή των μνημείων της Ευρώπης κατά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησε το 1954 στη *Διεθνή Σύμβαση της Χάγης*, για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών των χωρών, σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης. Το 1969 υπογράφεται στο Λονδίνο η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς* και δεσμεύονται τα συμβαλλόμενα μέλη να λάβουν μέτρα προστασίας αρχαιολογικών τόπων, να καθορίσουν ζώνες προστασίας, να οριστούν ζητήματα ανασκαφών, διατήρησης - προστασίας των ευρημάτων, ελεύθερης πληροφόρησης, απαγόρευσης λαθραίων ανασκαφών. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου θα κυρωθεί στην Ελλάδα με το Ν. 1127/1981, και με το Ν. 1126/1981 θα κυρωθεί η Σύμβαση της UNESCO που ψηφίζεται στο Παρίσι στις 14/11/1972, για την *Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς*. Η σύμβαση αυτή, εκτός των θεμάτων προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με μια σειρά επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών διαδικασιών, συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά με το φυσικό περιβάλλον και ορίζει τη διευκόλυνση της πρόσβασης του κοινού στα πολιτιστικά αγαθά.⁷⁰ Η *Διακήρυξη του Άμστερνταμ*, το 1975 υπογράφεται από 25 ευρωπαϊκές χώρες και αναφέρεται στην αρχιτεκτονική ευρωπαϊκή κληρονομιά, που την θεωρεί ανεκτίμητης αξίας, γιατί βοηθάει τους λαούς της Ευρώπης να κατανοήσουν την κοινή τους ιστορία. Η προστασία, δεν περιλαμβάνει μόνο μεμονωμένα εξαιρετικής ποιότητας κτήρια, αλλά και ταπεινά, ολόκληρες πόλεις, χωριά μαζί με το περιβάλλον τους. Δίνει επίσης μεγάλη βαρύτητα στην εκπαίδευση όλων των ηλικιών, γιατί θεωρεί, ότι η αρχιτεκτονική κληρονομιά θα διατηρηθεί, αν εκτιμηθεί από το κοινό. Το 1985 υπογράφεται η *Σύμβαση της Γρανάδας* για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης, η οποία ορίζει ως αρχιτεκτονική κληρονομιά επιπλέον των μνημείων και των αρχιτεκτονικών συνόλων, τους τόπους. Τόποι ορίζονται τα σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία

⁶⁹ Λαμπρινουδάκης 2010, σ. 273-282.

⁷⁰ Κόνσολα 1995, σ. 27.

αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά, λόγω του αρχιτεκτονικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού και τεχνικού τους ενδιαφέροντος⁷¹.

Η ελληνική νομοθεσία κρίνεται πρωτοποριακή στα θέματα προστασίας. Ισοτίμη αντιμετώπιση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος προβλέπεται στο Σύνταγμα του 1974, στο άρθρο 24, στην παράγραφο 1, όπως αυτή τροποποιήθηκε το 2001 (ΦΕΚ Α84/17-4-2001) και αναφέρει ότι: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας...» Στο ίδιο άρθρο στην παράγραφο 6 αναφέρει ρητά, «Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος...». Από τις διατάξεις αυτές διαπιστώνεται, όχι μόνο η υποχρέωση του κράτους, αλλά κατοχυρώνεται και το δικαίωμα του πολίτη στην προστασία φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, και μάλιστα στη βάση των αρχών της αειφορίας. Ο ορισμός της αειφόρου ανάπτυξης διατυπώνεται από την «Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη» για πρώτη φορά το 1987.⁷²

Ο ισχύων Ν. 3028/2002, «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»⁷³, αναφέρεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολό της, υλικής και άυλης, με σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης, χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος (άρθρο 1, παράγραφος 1). Με το άρθρο 3, κρίνεται απαραίτητη η ευαισθητοποίηση των πολιτών και η ένταξη των πολιτιστικών αγαθών, στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, την παιδεία, την αισθητική αγωγή, γιατί με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η προστασία τους.

Στο επίπεδο των υπηρεσιών η προστασία των αρχαιοτήτων, λόγω της σημασίας τους στην εδραίωση εθνικής ταυτότητας, ακολουθεί την πορεία της ιστορίας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Το 1833 ιδρύεται η Κρατική Αρχαιολογική Υπηρεσία υπεύθυνη για τη φροντίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέχρι το 1971 αρμόδιος κρατικός φορέας για τη διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών ήταν το Υπουργείο Παιδείας. Αυτόνομο Υπουργείο Πολιτισμού ιδρύεται με το Νομοθετικό Διάταγμα 957/1971 και σταδιακά εξελίσσεται στο φορέα που γνωρίζουμε σήμερα.

1.2. Στόχοι της πρότασης ανάδειξης του Αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς και της ευρύτερης περιοχής

Τα έργα που προτείνονται κινούνται σε 4 άξονες και αλληλένδετα αποβλέπουν: 1) Στην προστασία και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς. 2) Στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, την αναβάθμιση της ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου και των μεταξύ τους σχέσεων. 3) Στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. 4) Στην πληροφόρηση των κατοίκων της Αιγιάλειας και ιδιαίτερα στην πολιτισμική και περιβαλλοντική εκπαίδευση των νέων.

Η θεσμοθετημένη σχέση μνημείο – τοπική κοινωνία είναι καθοριστικής σημασίας για την προστασία του, γι' αυτό μια σειρά έργων που προτείνονται επί του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς, αποβλέπουν στο να αποκτήσει συνείδηση η κοινωνία, να καταλάβει τις αξίες του, γιατί μόνο η εμπειρία του βιώματος του χώρου κάνει κατανοητό το συμβολιστικό τους περιεχόμενο⁷⁴. Στοχεύουμε ένας χώρος κλειστός σήμερα να προσελκύσει επισκέπτες και ν' ανοίξει στο κοινό.

⁷¹ Μαλλούχου-Tufano 2010, σ. 304-316.

⁷² Μητούλα κ.α. 2005, σ. 31.

⁷³ Παπαπετρόπουλος 2006, σ. 32.

⁷⁴ Λάββας 2010, σ. 113.

Το γεγονός, ότι βρίσκεται πολύ κοντά στο Αίγιο και στην πόλη των Πατρών, με εύκολη πρόσβαση από την εθνική οδό Αθήνας-Πάτρας, αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα. Έργα υποδομής απαραίτητα για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων, θα δημιουργήσουν συνθήκες επανεγκατάστασης, προϋποθέσεις νέων δραστηριοτήτων και λειτουργιών, οδηγώντας στην οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση της περιοχής. Προς αυτή την κατεύθυνση και ο σχεδιασμός ενός πλέγματος πολιτιστικών διαδρομών, που θα λειτουργήσουν αναπτυξιακά προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, αλλά και προσφέροντας ευχαρίστηση στους επισκέπτες. Οι διαδρομές λειτουργούν προστατευτικά στο περιβάλλον, γιατί γίνεται αντιληπτή η αξία του δάσους και διατηρείται καθαρό. Μια σειρά δράσεων στοχεύει στη μετάδοση της πληροφορίας και στην εκπαίδευση ιδιαίτερα των νέων, αλλά και συνολικά η πρόταση οδηγεί στην αναμόρφωση της περιοχής και την κατασκευή ενός αναβαθμισμένου πλαισίου.

Για την υλοποίηση και τη βιωσιμότητα των έργων απαιτείται σχεδιασμός, προγραμματισμός και εμπλοκή όλων των φορέων, ώστε μέσα από ένα πλέγμα σχέσεων και υποχρεώσεων να λειτουργήσουν οι διαδικασίες εκείνες που είναι απαραίτητες.

1.3. Περιγραφή της πρότασης ανάδειξης

1.3.1. Έργα προστασίας και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου

Το πεδίο εργασιών περιορίζεται επί του οροπεδίου στην έκταση των 35 στρ. που βρίσκεται ο ναός και έχει απαλλοτριωθεί. Οι παρεμβάσεις είναι ήπιες και συμπληρωματικές στις ήδη υπάρχουσες. Οι εργασίες είναι επιφανειακές και οι κατασκευές ελαφρές για να μην προκληθούν φθορές στα υποκείμενα αρχαία. Ο μνημειακός αυτός χώρος αντιμετωπίζεται στην πρόταση ως οντότητα, μέλος ενός ευρύτερου πλαισίου αναφοράς και δεν μπορεί να είναι απομονωμένος από αυτό. Κάτω από αυτή την οπτική προτείνονται:

- α) Κατάργηση της υπάρχουσας περίφραξης για το άνοιγμα του χώρου και την ανάδειξη του περιβάλλοντος χώρου του ναού.
- β) Τοποθέτηση άθραυστων διάφανων υαλοπινάκων σε όλο το ύψος από το στέγαστρο του ναού μέχρι το έδαφος για την προστασία από τα περιττώματα των πτηνών και άλλες αιτίες φθοράς, κλοπής κ.λ.π. του ναού. Η διαφάνεια των πινάκων δεν εμποδίζει τη θέαση, θα είναι επάλληλα συρόμενοι για αερισμό του χώρου.
- γ) Αξιοποίηση της ανατολικής θέας και εκμετάλλευση των κλίσεων του εδάφους για δημιουργία υπαίθριου θεάτρου 200 θέσεων. Λιτό, όπως αρμόζει στο χώρο, υψηλής αισθητικής ως προς την κατασκευή και ως προς το περιεχόμενο.
- δ) Διαμόρφωση διαδρομών κατεύθυνσης των επισκεπτών εντός του χώρου. Οι επισκέπτες κινούνται γύρω από τον ναό, τα κατάλοιπα των κτηρίων, με κατεύθυνση το θέατρο και τα σημεία στάσης- θέασης.
- ε) Περίφραξη στα απόκρημνα σημεία για την προστασία των επισκεπτών.
- στ) Εκδοτήριο, Χημικές τουαλέτες με πρόσβαση ατόμων με κινητικά προβλήματα.
- ζ) Καθαρισμός και κοπή χόρτων.
- η) Πινακίδες σήμανσης και ενημερωτική πινακίδα.

(Σχέδιο 1)

1.3.2. Έργα οδοποιίας - χώροι στάθμευσης

α. Ασφαλτόστρωση των δύο δρόμων (ανατολικού & δυτικού) που οδηγούν στο οροπέδιο. Το έργο εκτός του ότι θα κάνει εύκολη την πρόσβαση στο ναό, παρέχοντας περισσότερες από μία προσβάσεις, θα εξυπηρετήσει τους παραγωγούς των γειτονικών κτημάτων που είναι καθημερινή η μετάβασή τους εκεί και θα δώσει τη δυνατότητα επίσκεψης στα άτομα με κινητικά προβλήματα (Σχέδιο 2).

β. Η αύξηση του αριθμού των επισκεπτών κάνει απαραίτητη την ύπαρξη χώρου στάθμευσης. Η ανάγκη αυτή θα καλυφτεί με τη χρήση του προαύλιου χώρου του Δημοτικού Σχολείου Κούμαρη έκτασης 3 στρεμμάτων με δυνατότητα πρόσβασης μεγάλων οχημάτων (πούλμαν). Απέχει 1.5 χλμ. από τον αρχαιολογικό χώρο. Δεύτερος χώρος στάθμευσης προβλέπεται σε έκταση 3 στρ., ανατολικά του ναού, για την πρόσβαση και ατόμων με κινητικά προβλήματα. Ο χώρος είναι ιδιωτικός και προβλέπεται η απαλλοτρίωση (Σχέδιο 1).

1.3.3. Πολιτιστικές Διαδρομές

Οι πολιτιστικές διαδρομές, είναι ένα δυναμικό εργαλείο, μπορούν να οδηγήσουν στην εξωστρέφεια, βασική προϋπόθεση της ανανέωσης, μια αναγκαιότητα ιδιαίτερα επιτακτική στις μέρες μας. Μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση του εισοδήματος της τοπικής κοινωνίας, γιατί πέρα από τις βασικές καλλιέργειες δίνεται η δυνατότητα υιοθέτησης νέων επιχειρησιακών αντιλήψεων και νέων μεθόδων προώθησης αγαθών και υπηρεσιών. Οι πολιτιστικές διαδρομές είναι παράλληλα και περιβαλλοντικές και μπορούν να βοηθήσουν στην εξασφάλιση πόρων για τη συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων και των διαδρομών.

Για να μπορέσουν οι διαδρομές να είναι λειτουργικές, επιλέγεται το χωριό Παρασκευή ως «πυρήνας – κέντρο» στη διαμόρφωση ενός τέτοιου δικτύου, γιατί κρίθηκε ότι έχει τις προϋποθέσεις διαχείρισης του πολυσύνθετου χαρακτήρα των πολιτιστικών διαδρομών. Έχουμε αναφερθεί στο φυσικό και πολιτιστικό του τοπίο, καθώς και στην πλούσια ιστορία του χωριού. Σημαντικό είναι ότι βρίσκεται στο κέντρο και των τριών αρχαιολογικών χώρων. Απέχει 7 χλμ από τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς, 9 χλμ. από το ναό της Αρτέμιδος Αοντίας της Ρακίτας και 17 χλμ. από τον ναό στον άγιο Σώστη Γκρέκα (Χάρτης 2). Διατηρεί επίσης μια παράδοση στη συλλογικότητα και στον τομέα της επιχειρηματικότητας κινούνται πρωτοποριακά. Αυτό που εδώ μας ενδιαφέρει είναι ότι πολλοί κάτοικοι έχουν στραφεί στην εκτροφή αλόγων ελληνικών φυλών και είναι θετικοί στη σύσταση δικτύου διαχείρισης των διαδρομών.

Η οργάνωση των προτεινόμενων διαδρομών ακολουθεί ένα θεματικό πλαίσιο, με αφετηρία ή τερματισμό τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μοναστήρια. Διευρύνονται με περιήγηση στα χωριά, στο δάσος, με ανάπαυλα στις βρύσες και στάσεις στις επιχειρήσεις εστίασης και τα εκθετήρια αγροτικών προϊόντων. Προτείνονται συνολικά τέσσερις διαδρομές και ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της κάθε διάβασης σχεδιάζονται ή ως πεζοπορία, ή με αυτοκίνητο ή με ζώο (άλογο). Ανεξάρτητα από το μέσο που θα χρησιμοποιηθεί, για την καλή οργάνωση και αποτελεσματική λειτουργία τους απαιτείται μια σειρά ενεργειών:

- Σύσταση δικτύου για τη διαχείριση των διαδρομών.
- Οι δρόμοι να είναι προσπελάσιμοι και να έχουν σύνδεση με το οδικό δίκτυο.
- Να υπάρχουν καθ' οδόν χημικές τουαλέτες και κάδοι απορριμμάτων.
- Να δίνεται ειδικό φυλλάδιο με οδηγίες όπου να καταγράφονται θέσεις με θέα, φυσικές πηγές, εκκλησιάκια και άλλα σημεία ενδιαφέροντος.

- Να υπάρχει σήμανση.
- Συνεργασία φορέων: Δημόσιο (Δασαρχείο), Τοπική Αυτοδιοίκηση, Σύλλογος.
- Προσπάθεια ένταξης υφιστάμενων δρόμων στο δίκτυο, για λόγους προστασίας της φύσης.
- Ενημέρωση του κοινού, προώθηση του τελικού προϊόντος

1) Διάνοιξη μονοπατιού στο φαράγγι της Μηλιαγγούς (6 χλμ.): Πρόκειται για μονοπάτι πεζοπορίας που ξεκινά από τον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς με κατεύθυνση νότια, προς το χωριό της Παρασκευής. Περνά από τα αρχαία λατομεία και ακολουθεί εν μέρει τον αρχαίο δρόμο που οδηγούσε στις αρχαίες πόλεις των Καλαβρύτων και της Αρκαδίας (Σχέδιο 3).

2) Διαδρομή Παρασκευή - Μονή Πεπελενίτσας - Μονή Ταξιαρχών (10 χλμ.): Πρόκειται για διαδρομή που έκαναν οι κυνηγημένοι από τη περίοδο της Τουρκοκρατίας μέχρι το τέλος του εμφυλίου. Από την Παρασκευή πήγαιναν στο μοναστήρι της Πεπελενίτσας και περνώντας το ποτάμι του Σελινούντα, ανέβαιναν στο ύψωμα που βρίσκεται το μοναστήρι των Ταξιαρχών. Η διαδρομή μπορεί να υποστηριχθεί από τον αυτοκινητόδρομο, από την Παρασκευή μέχρι το εγκαταλελειμμένο χωριό της παλιάς Κουνινάς (απόσταση 2 χλμ.), όπου υπάρχουν χώροι στάθμευσης και να συνεχιστεί με τα πόδια έως τη μονή Πεπελενίτσας (3 χλμ.). Μέχρι εδώ γίνεται χρήση κοινοτικού δρόμου. Η συνέχιση της πορείας για τη μονή Ταξιαρχών γίνεται με τη διάνοιξη μονοπατιού. Για να υπάρχει πρόσβαση τους χειμερινούς μήνες απαιτείται γεφύρωση. Η διαδρομή δίνει τη δυνατότητα επίσκεψης στα σημαντικότερα χριστιανικά μνημεία της Αιγιάλειας, μέσα από ένα τοπίο ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς (Σχέδιο 6).

3) Διαδρομή Παρασκευή – Ρακίτα (χλμ. 9): Η διαδρομή γίνεται με αυτοκίνητο, μέσω κοινοτικού και επαρχιακού δικτύου και ο δρόμος είναι γενικά καλός, μόνο σε ορισμένα σημεία χρήζει βελτιωτικών έργων. Περνά μέσα από το δάσος και το χωριό Λόπεσι, ενώ φυσικές πηγές με πόσιμο νερό και ελεύθερο χώρο στάσης κάνουν ξεκούραστη και ευχάριστη τη διαδρομή. Η Ρακίτα είναι επισκέψιμος χώρος από Πατρινούς και Αιγιώτες, όχι για τον αρχαϊκό ναό, αλλά για τα παραδοσιακά φαγητά που προσφέρουν οι επιχειρήσεις εστίασης. Ο αρχαιολογικός χώρος είναι περιφραγμένος και κλειστός. Υπάρχει πινακίδα σήμανσης, αλλά η ενημερωτική βρίσκεται εντός της περίφραξης και σε σημείο που είναι αδύνατον να αναγνωστεί. Προτείνεται η μεταφορά της εκτός της περίφραξης (Σχέδιο 4).

4) Διαδρομή Παρασκευή - Άγιος Σώστης (Γκραικά): Η διαδρομή ακολουθεί παλαιότερο χωματόδρομο που συνέδεε την Παρασκευή με τα χωριά Κρήνη και Γκραικά. Ο δρόμος έχει πλάτος 4μ., αλλά έμεινε ασυντήρητος και είναι δύσκολη έως αδύνατη η διέλευση με αυτοκίνητο. Επειδή η απόσταση είναι σχετικά μεγάλη (17 χλμ.) προτείνεται η μετάβαση να γίνει με άλογα. Με αυτό τον τρόπο κάνουμε αναφορά στο εγγύτερο παρελθόν, όταν οι μετακινήσεις γίνονταν με τα πόδια ή με ζώα προς τα γειτονικά χωριά, αλλά και στην Πάτρα διερχόμενοι τον ορεινό όγκο του Παναχαϊκού. Ο χώρος του ναού είναι περιφραγμένος, αλλά πουθενά δεν υπάρχουν πινακίδες σήμανσης. Προτείνεται η σηματοδότηση και η τοποθέτηση ενημερωτικής πινακίδας (Σχέδιο 5).

1.3.4. Νέες χρήσεις των σχολικών κτηρίων

Τα σχολεία σήμερα δεν λειτουργούν, βρίσκονται σε καλή κατάσταση, αλλά για να διασωθούν από την εγκατάλειψη και την ερείπωση, προτείνεται άμεσα η επανάχρηση των χώρων τους. Η αρχιτεκτονική τους αξία δεν είναι αμελητέα και επιπλέον συνδέονται άμεσα με τις αναμνήσεις των ανθρώπων της περιοχής, γιατί εκεί έμαθαν τα πρώτα τους γράμματα και αποκτήθηκαν οι πρώτες εμπειρίες. Οι επεμβάσεις συντήρησης που απαιτούνται είναι μικρής κλίμακας και οι εκθέσεις που προτείνονται στηρίζονται στη χρήση νέων τεχνολογιών.

Το σχολείο στο Κούμαρι, επειδή βρίσκεται κοντά στον αρχαιολογικό χώρο, κρίνεται κατάλληλο να προσφέρει βοηθητικές εργασίες, όπως: Ένα δεύτερο εκδοτήριο εισιτηρίων και διανομής πληροφοριακού υλικού για το χώρο της Τραπεζάς, αλλά και για τους ναούς Ρακίτας και Γκραίκα. Ακόμα ο περιβάλλον χώρος όπως προαναφέρθηκε, μπορεί να λειτουργήσει ως χώρος στάθμευσης για όσους επιθυμούν να μεταβούν στον αρχαιολογικό χώρο με τα πόδια, αφού εφοδιαστούν από εδώ το απαραίτητο υλικό. Με κατάλληλη διαμόρφωση των αιθουσών δύναται η προβολή ταινιών σχετικά με την ιστορία του τόπου, την αρχαία αρχιτεκτονική και ναοδομία. Το υπόγειο του σχολείου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διαδραστικά εκπαιδευτικά προγράμματα και να αποτελέσει σημείο επίσκεψης των μαθητών όλων των σχολείων του Αιγίου στο πλαίσιο των ημερήσιων εκδρομών.

Το Δημοτικό Σχολείο Χατζή λειτουργεί περιστασιακά καλύπτοντας ανάγκες συλλογικότητας. Θα μπορούσε αυτή η προσπάθεια να έχει μόνιμο χαρακτήρα και παράλληλα να αποτελέσει ένα χώρο γνώσης με ψηφιακό φωτογραφικό υλικό, για θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον, χλωρίδα-πανίδα της παραποτάμιας περιοχής του Μεγανίτη, του δάσους της Τραπεζάς καθώς και την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Στον υπόγειο χώρο προτείνεται η δημιουργία παραδοσιακού καφενείου για τη συνέντευξη και την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών εθνοτήτων κατοίκων του.

Στο Δημοτικό Σχολείο Δαφνών προτείνεται η δημιουργία ενός χώρου για θέματα που σχετίζονται με παραδοσιακές καλλιεργητικές πρακτικές, θέματα οικοτεχνίας (υφαντική, κέντημα), ήθη και έθιμα και γενικότερα για την οργάνωση της οικογενειακής ζωής της υπαίθρου το α' μισό του προηγούμενου αιώνα μέχρι σήμερα, ανοίγοντας ένα παράθυρο στην πολιτισμική ανθρωπολογία.

Το Δημοτικό Σχολείο Παρασκευής φιλοξενεί τις δραστηριότητες του Φιλοπροοδευτικού και Μορφωτικού Συλλόγου Παρασκευής. Στους βασικούς τους σκοπούς είναι η δημιουργία προϋποθέσεων για τουριστική ανάπτυξη. Προβαίνουν σε δράσεις συντήρησης αρχιτεκτονημάτων, καθαριότητας του δάσους, διοργανώνουν τη γιορτή του τσίπουρου, συγκεντρώνουν φωτογραφικό αρχειακό υλικό, εκδίδουν εφημερίδα και είναι ανοιχτοί και πρόθυμοι να εργαστούν σε κάθε κατεύθυνση που θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη του τόπου τους.

Εικ. 77: Πολιτιστικές εκδηλώσεις στην Παρασκευή (πηγή: προσωπικό αρχείο).

Εικ. 78: Δημοτικό Σχολείο τ. κοινότητας Χατζή (πηγή: προσωπικό αρχείο).

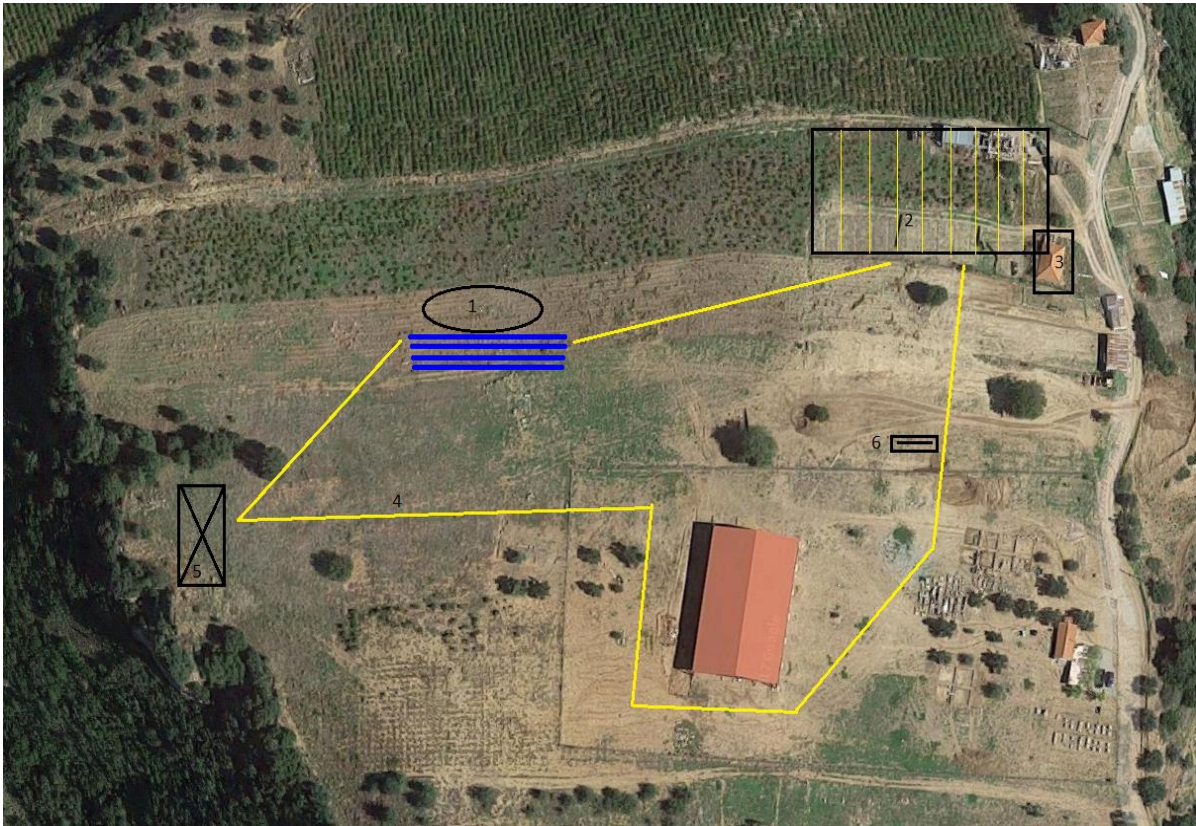
Εικ. 79: Δημοτικό Σχολείο Κούμαρη (πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ 80: Από Παρασκευή προς Ρακίτα. Πίσω το όρος Μπαρμπάς, υψόμ. 1.613μ.

1.4. Σχεδιαστική αποτύπωση των έργων

1.4.1. Στον αρχαιολογικό χώρο του οροπεδίου

Σχέδιο 1. Σχεδιαστικό υπόβαθρο χάρτης Google earth.

- Υπαίθριο θέατρο, (1)
- Χώρος στάθμευσης, (2)
- WC, (3)
- Διαβάσεις, (4)
- Σημεία στάσης θέασης:
 - στη θέση (5)
 - και η ορχήστρα του θεάτρου (1)
- Ενημερωτική πινακίδα (6)
- Περίφραξη στα απόκρημνα σημεία

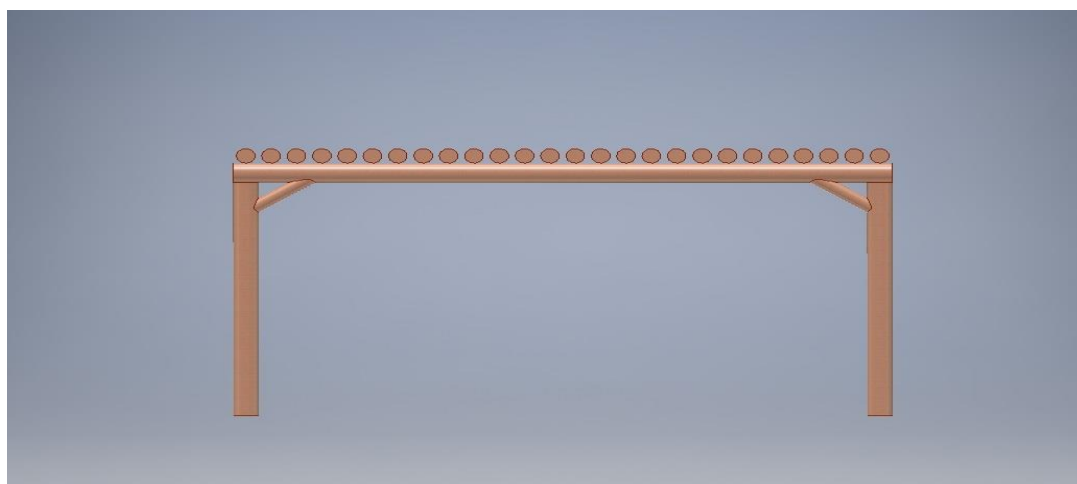
Τρόποι κατασκευής, υλικά:

(1), (5): Υπαίθριο θέατρο και σημεία στάσης-θέασης

Εικ. 81: Καθίσματα θεάτρου.

Πρόκειται για κατασκευή που στηρίζεται σε μεταλλική βάση και επικαλύπτεται από πλαστικοποιημένο ξύλο. Τα καθίσματα τοποθετούνται επιφανειακά, σε χαμηλό ύψος ακολουθώντας τις κλίσεις του εδάφους. Από ίδιο υλικό και η σκηνή θα συμβάλει στην ενότητα του θεατρικού χώρου. Ίδιοι πάγκοι και δάπεδο χρησιμοποιούνται και στα σημεία θέασης. Ένα σημείο στάσης-θέασης αποτελεί το ίδιο το υπαίθριο θέατρο, που τοποθετείται ανατολικά, με θέα στον Κορινθιακό (1), ενώ ένα δεύτερο σημείο θέασης τοποθετείται δυτικά με θέα τον Μεγανίτη (5). Το στέγαστρο είναι επίσης λιτής κατασκευής διαστάσεων (3X5X2,40 μ.) και επιλέγεται ως υλικό και εδώ το πλαστικοποιημένο ξύλο.

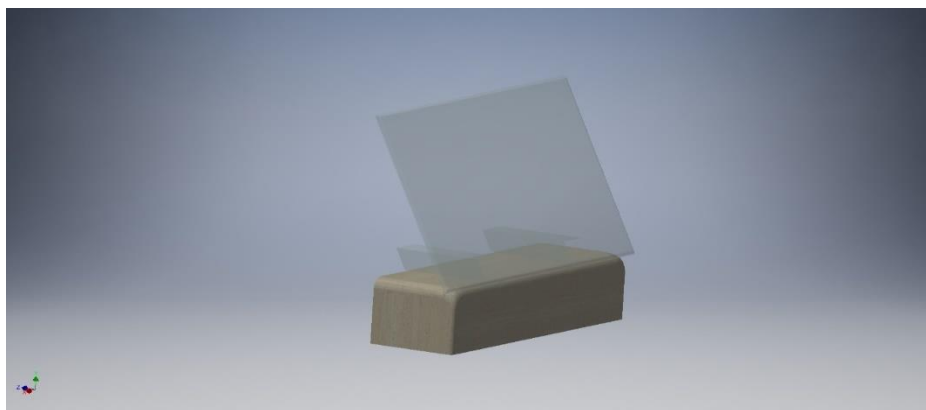
Εικ. 82: Σκίαση, σχεδιαστική αποτύπωση με τη χρήση του λογισμικού Inventor της Autodesk.

(4) Διαβάσεις

Η πορεία εντός του χώρου διαμορφώνεται σε πλάτος 2,5 μ. και για την επίστρωση χρησιμοποιούμε συμπαγές κεραμικό τούβλο σε χρώμα τύπου σταθεροποιημένου δαπέδου. Η επιλογή του υλικού αυτού θεωρείται ότι δεν επηρεάζει το φυσικό τοπίο και τον αρχαιολογικό χώρο.

(6): Ενημερωτική πινακίδα

Επιλέγεται ως υλικό το plexiglass και η περιγραφή του αρχαιολογικού χώρου χαράζεται σε roman γραφή στα ελληνικά και τα Αγγλικά. Έχει πάχος 2 εκ. και διαστάσεις (2,20X1,40)μ. και εδράζεται σε πωρόλιθο διαστάσεων (2,00X0,60)μ. και ύψους 0.50 μ.

Εικ. 83: Ενημερωτική πινακίδα, σχεδιαστική αποτύπωση με τη χρήση του λογισμικού Inventor της Autodesk.

(2),(3): Χώρος στάθμευσης, WC, Εκδοτήριο 1

Για τους χώρους στάθμευσης επιλέγεται η επίστρωση με πατημένο χώμα. Εκδοτήριο και χημικές τουαλέτες θα στεγαστούν σε κιβωτιόσχημη μεταλλική κατασκευή προκατασκευασμένη που εδράζεται σε μεταλλικό δάπεδο. Σχετικές πινακίδες κατευθύνουν τους επισκέπτες στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου που βρίσκεται στο τέλος του πάρκινγκ.

Εικ. 84: Εκδοτήριο, WC

Περίφραξη απόκρημνων σημείων

Σε ορισμένα σημεία της βορειοδυτικής πλευράς υπάρχει επικινδυνότητα λόγω του απόκρημνου βράχου της Τραπεζάς. Τα σημεία αυτά περιφράσσονται από πυκνό μεταλλικό πλέγμα, το οποίο θα επικαλυφθεί από θαμνώδη φυτά της περιοχής.

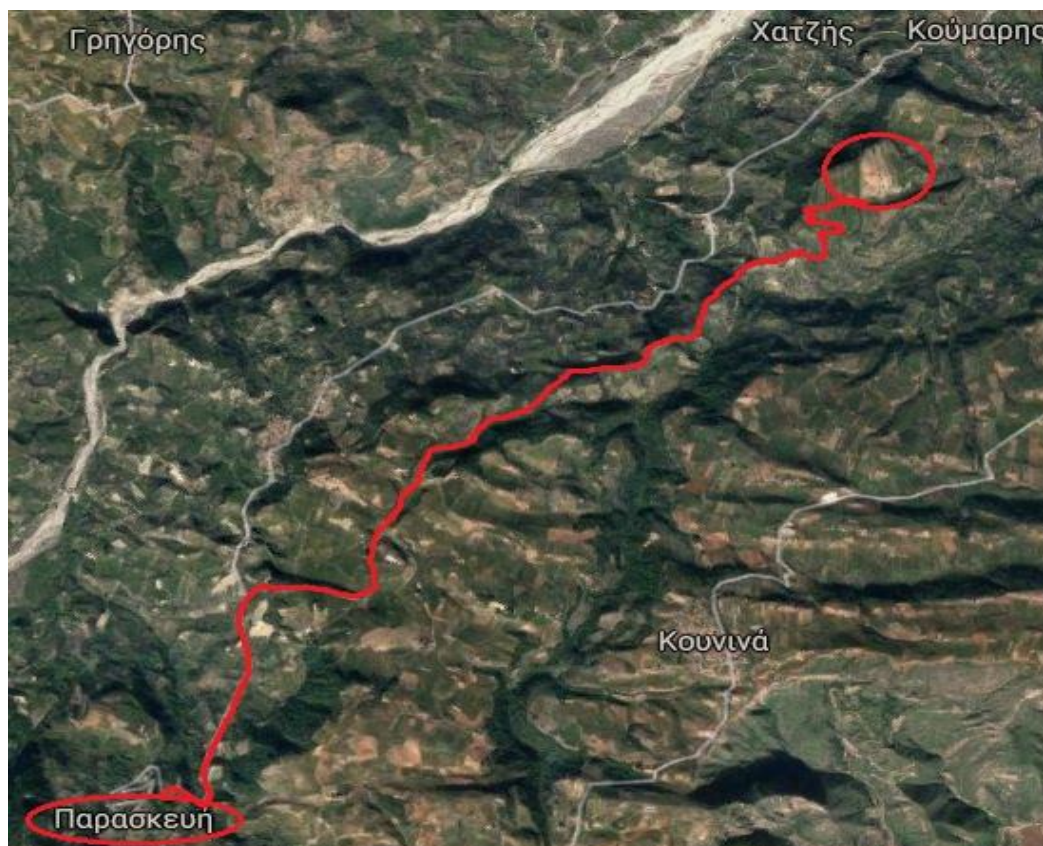
1.4.2. Έργα οδοποιίας - χώροι στάθμευσης

Η ασφαλτόστρωση και των δύο δρόμων, ανατολικού και δυτικού, που οδηγούν στον αρχαιολογικό χώρο της Τραπεζάς, θα λύσει ζητήματα επικινδυνότητας της πρόσβασης στο ναό (Σχέδιο 2).

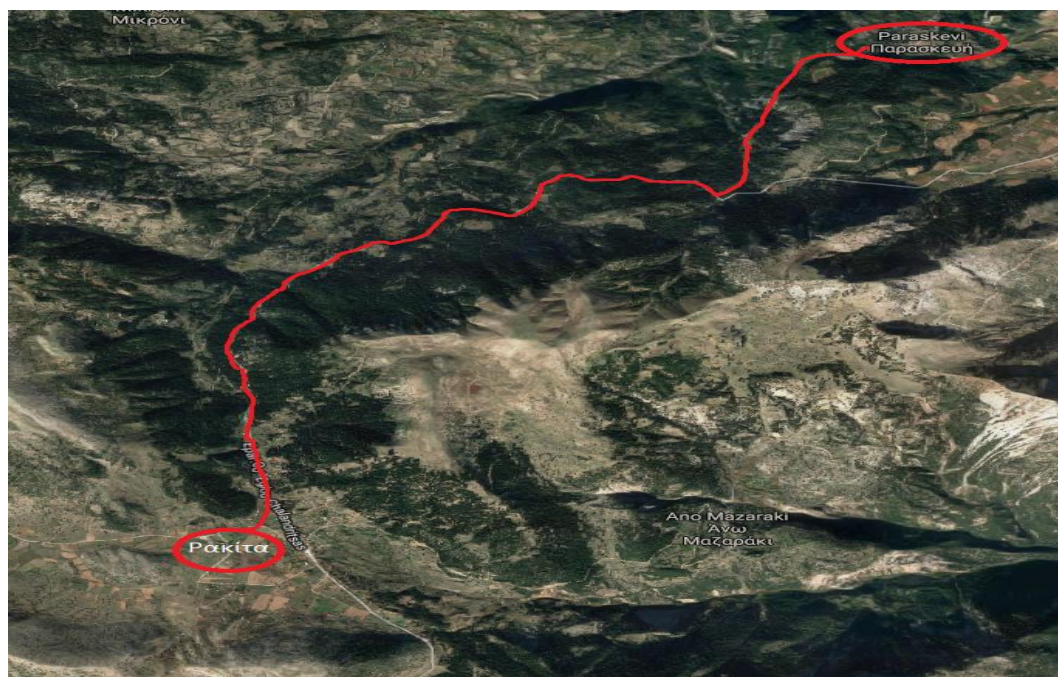

Σχέδιο 2: Ασφαλτόστρωση των δύο προσβάσεων στο ναό.

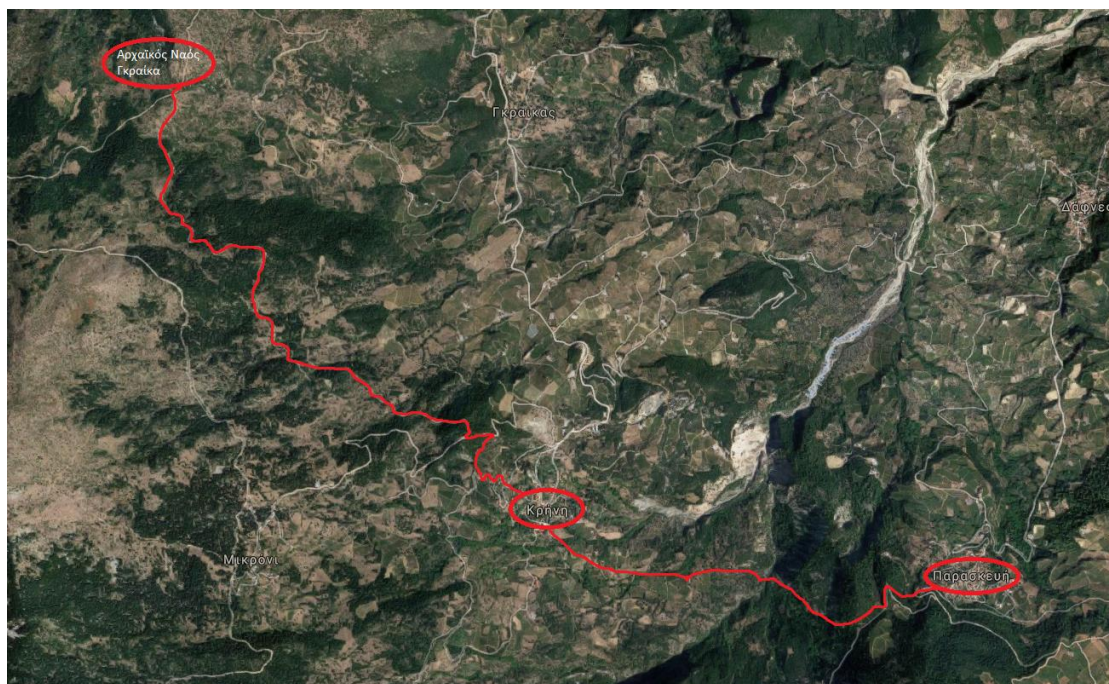
1.4.3. Πολιτιστικές διαδρομές

Σχέδιο 3: Διαδρομή Τραπεζιά-Παρασκευή.

Σχέδιο 4: Διαδρομή Παρασκευή-Ρακίτα.

Σχέδιο 5: Διαδρομή Παρασκευή-Άγιος Σώστης.

Σχέδιο 6: Παρασκευή-Μονή Ταξιαρχών.

1.5. Χρηματοδότηση των έργων - Φορείς υλοποίησης

Εμπλεκόμενοι φορείς υλοποίησης είναι οι «καθ' ύλην» αρμόδιοι ήτοι: για τον αρχαιολογικό χώρο η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πατρών, για έργα οδοποιίας ο Δήμος Αιγιαλείας. Παράλληλα εμπλέκεται στην υλοποίηση η τοπική κοινωνία μέσω των πολιτιστικών συλλόγων των κοινοτήτων για τη διάνοξη των μονοπατιών, ή μέσω άλλων επιχειρηματικών σχημάτων, αστικές εταιρείες, ΚΟΙΝΣΕΠ. Τα έργα μπορούν να ενταχθούν και να χρηματοδοτηθούν από διάφορα προγράμματα εθνικά ή κοινοτικά από τους προαναφερόμενους φορείς. Είναι ελαστικά γιατί υπάρχει δυνατότητα κατάτμησης για απευθείας ανάθεση ή να υλοποιηθούν συνολικά, ανάλογα με τα προγράμματα χρηματοδότησης.

Προϋπόθεση για την υλοποίηση των έργων είναι η συνεννόηση και συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων. Επιπλέον θα πρέπει να γίνει η επιλογή του κατάλληλου προσώπου που θα διαχειριστεί το σύνολο των έργων. Τα προσόντα του ατόμου αυτού προσδιορίζονται τόσο από την επιστημονική κατάρτιση όσο και από την ικανότητα διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού. Είναι ο άνθρωπος, που με πειθώ και σεβασμό, θα πρέπει να ξεπεράσει ζητήματα αντιθέσεων, να συντονίσει συνεργεία, να λύσει έκτακτα προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσω της εργασίας αυτής έγινε προσπάθεια να δοθεί σαφής εικόνα του πεδίου έρευνας και με την πρόταση ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Τραπεζάς να βρεθούν λύσεις και σε κοινωνικά ζητήματα. Είχε ως στόχο να δημιουργήσει προϋποθέσεις συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στην όλη προσπάθεια, ώστε αυτή να κινηθεί σε δύο κατευθύνσεις: αφ' ενός να αγκαλιάσει το χώρο και να τον προστατεύσει, αφ' ετέρου να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά. Το πρόγραμμα και τα έργα που προτάθηκαν, παρότι είναι μικρού προϋπολογισμού, εκτιμάται ότι θα έχουν τη δύναμη να λειτουργήσουν πολλαπλασιαστικά. Ίσως, ένα ντόμινο μικρών έργων, να μπορέσει να ωθήσει την οικονομία, να αλλάξει αντιλήψεις και να δημιουργήσει πολιτισμικά περιβάλλοντα. Καταβλήθηκε προσπάθεια η πρόταση να είναι ρεαλιστική, και κυρίως βιώσιμη. Προς αυτή την κατεύθυνση προτάθηκαν οι πολιτιστικές διαδρομές, το υπαίθριο θέατρο και οι δράσεις στα σχολεία, ώστε να υπάρξει πρόσδοος, καλύπτοντας τουλάχιστον τα βασικά έξοδα συντήρησης των χώρων. Θα πρέπει να εξεταστούν στην πορεία και άλλες δράσεις, όπως για παράδειγμα η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας ή των επισκεπτών στις ανασκαφές στο πλαίσιο των νέων απόψεων της «αρχαιολογίας για το κοινό», ή πολιτιστικές δραστηριότητες σε συνδυασμό με τους παραγωγικούς τομείς. Θεωρείται ότι με την ολοκληρωμένη διαχείρισή του, η επισκεψιμότητα της περιοχής θα αυξηθεί, αλλά αυτό απαιτεί να δίνονται διαρκώς κίνητρα, να υιοθετούνται νέες απόψεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Η ιδέα, όπως εκφράστηκε στην παρούσα εργασία, κινήθηκε στο πλαίσιο των αρχών ενός στρατηγικού σχεδιασμού και εκτιμάται ότι θα εκπληρώσει τους στόχους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συντομογραφίες

Αγγελόπουλος 1998: Αγγελόπουλος, Β., *Αίγιο, Σύντομη ιστορία-λαογραφικά στοιχεία. Από τους μυθικούς χρόνους ως τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους*, ΕΚΤΥΠΙΟΝ ΕΠΕ, Αθήνα 1998.

Αλεξίου και Μανωλοπούλου 1999: Αλεξίου, Μ. και Εμμανουλοπούλου, Ε., *Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου*. διπλωματική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα 1999.

Αλεξίου και Μανωλοπούλου 2004: Αλεξίου, Μ. και Εμμανουλοπούλου, Ε., *Το βιομηχανικό συγκρότημα της χαρτοποιίας Αιγίου*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2004.

Ασλαματζίδου 2008: Ασλαματζίδου, Ζ., Πρόλογος στο (Βόρδος Α.Γ. και Κόλια, Ε.-Ι.), *Αιγιάλεια. Αρχαίες πόλεις και μνημεία*, Πάτρα 2008.

Βαλαβάνης 2015: Βαλαβάνης, Π., Σημειώσεις στο μάθημα: «Αρχαιολογία, Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία της Αρχαιότητας», 2015.

Βόρδος 2001: Βόρδος, Α., Τραπεζά Αιγίου. Επιφανειακή έρευνα του αρχαιολογικού χώρου. Τα πρώτα συμπεράσματα, στο Μητσοπούλου-Leon B. (Επιμ.), *Forschungen in der Peloponnes, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 1998, για τα 100 χρόνια από την ίδρυση του Αυστριακού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου*, Αθήνα 2001, Α.Α.Ι., σ. 47-54.

Βόρδος 2002: Βόρδος, Α., Rhypes: a la recherche de la metropole acheenne, στο Greco, Ε., (επιμ.), *Gli Achei e l'identita etnica degli Achei d'occident*, Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, Tekmeria 3, Paestum 2002, σ.217-234.

Βόρδος 2006: Βόρδος, Α., Τοπογραφικά δεδομένα μετά από επιφανειακή έρευνα στον αρχαιολογικό χώρο Τραπεζάς, στο *Α' Αρχαιολογική Σύνοδος Νότιας και Δυτικής Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου (Πάτρα 9-12/6/ 1996)*, ΤΑΠΑ, Αθήνα 2006, σ. 61-70.

Βόρδος 2007: Βόρδος, Α., Τραπεζά Αιγίου, *ΑΔ 62 (2007):Χρονικά*, σ. 506-510.

Βόρδος 2008: Βόρδος Α., *ΑΔ 63 (2008): Χρονικά*, σ. 516-518.

Βόρδος 2009: Βόρδος, Α., Συστηματική ανασκαφή Τραπεζάς Αιγίου, *ΑΔ 64 (2009): Χρονικά*, σ. 442-444.

Βόρδος 2016: Βόρδος, Α., Τα μνημεία και η λατρεία στο ιερό της Τραπεζάς από τον 8ο αιώνα π.Χ., Σημειώσεις από το Διεθνές Συνέδριο με θέμα, *Οι Αχαιοί στην Ελλάδα και στη Μεγάλη Ελλάδα: νέα ευρήματα και νέες προοπτικές*, Αίγιο 12-13/12/2016.

Βόρδος και Πετρόπουλος 2007: Βόρδος, Α. και Πετρόπουλος, Μ., Γκραίκας, *ΑΔ 62 (2007)*, σ. 510-513.

Βόρδος και Κόλια 2008: Βόρδος Α.Γ. και Κόλια, Ε.-Ι., *Αιγιάλεια. Αρχαίες πόλεις και μνημεία*, Πάτρα, 2008.

Borgna και Vordos 2016: Borgna, E. και Vordos, A., Construction of Memory and the Making of a Ritual Landscape: the Role of Gods and Ancestors at the Trapeza of Agion, Achaea, at the LBA-EIA Transition, στο *Metaphysis. Ritual, Myth and Symbolism in the Aegean Bronze Age*, Proceedings of the 15th International Aegean Conference, Vienna, 22-25 April 2014, Liege 2016, σ.447-458.

Γεωργακοπούλου 2003: Γεωργακοπούλου, Φ., Διερεύνηση της επιρροής του μοντέρνου κινήματος στο σχεδιασμό και την ανέγερση των προσφυγικών κατοικιών 1930-1940, 2003, διαθέσιμο στο e-περιοδικό, *greekarchitects.gr* (5/8/2017).

Γκαδόλου 2008: Γκαδόλου, Α., *Η Αχαΐα στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Κεραμική παραγωγή και έθιμα ταφής*, ΤΑΠΑ, Αθήνα 2008.

Καλαφάτης 1990: Καλαφάτης, Θ., *Αγροτική πίστη και οικονομικός μετασχηματισμός Β. Πελοπόννησος*, 3τομο, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990.

Καλαφάτης 2009: Καλαφάτης Θ. (επιμ.), *Οικολογική καταστροφή στην Αιγιάλεια. Αποκατάσταση-Ανάπτυξη, Πρακτικά δημόσιας συζήτησης στο Αίγιο, Σάββατο 03/11/2007*, ΕΤΕΠΑ, Αίγιο 2009.

Κοκκοτού κ.ά. 2014: Κοκκοτού, Γ., Πουπάκη, Ε., Ευσταθόπουλος, Α., Χατζηκωνσταντίνου, Α., *CORPUS APXAIΩN ΛΑΤΟΜΕΙΩΝ: Λατομία του ελλαδικού χώρου από τους προϊστορικούς έως τους μεσαιωνικούς χρόνους*, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2014, σ. 167.

Κόνσολα 1995: Κόνσολα, Ν., *Η διεθνής προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995.

Κόλια 2008α: Κόλια, Ε. Ι., *ΑΔ 63*, (2008), σ. 518-520.

Κόλια 2008β: Βόρδος και Κόλια 2008, *Αιγιάλεια, Αρχαίες πόλεις και μνημεία*, Πάτρα, 2008

Κόλια 2013: Κόλια, Ε. Ι., Η ανασκαφική έρευνα στην Ανατολική Αχαΐα, στο πλαίσιο των μεγάλων έργων, *archaeology&arts*, (24/3/2013), διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.archaiologia.gr> (5/8/2017).

Κορρές 2015: Κορρές Μ., Σημειώσεις στο μάθημα: «Αρχαιολογία, Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία της Αρχαιότητας».

Λάββας 2010: Λάββας, Γ., *Ζητήματα πολιτιστικής διαχείρισης*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2010.

Λαμπρινουδάκης 2010: Λαμπρινουδάκης, Β., Η διαμόρφωση και η ωρίμανση της έννοιας της διαχείρισης μνημείων στην Ελλάδα κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια, στο *Συντήρηση, αναστήλωση και αποκατάσταση μνημείων στην Ελλάδα, 1950-2000*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2010, σ. 273-282.

Μαλλούχου-Tufano 2010: Μαλλούχου-Tufano Φ., Διεθνείς χάρτες, συστάσεις, διακηρύξεις και συμβάσεις για την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς στο *Συντήρηση, αναστήλωση και αποκατάσταση μνημείων στην Ελλάδα, 1950-2000*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2010, σ. 299-336.

Μαστραντώνης 2016: Μαστραντώνης, Τ., Σημειώσεις στο μάθημα: «Διαχείριση Αρχαιολογικού Έργου», 2016.

Μητούλα κ.α. 2005: Μητούλα, Ρ., Αστάρια, Ελ., Καλδής, Π., *Βιώσιμη ανάπτυξη. Έννοιες και διεθνείς ευρωπαϊκές διαστάσεις*, Εκδόσεις Rosili, Αθήνα 2005.

Μπιναρδόπουλος κ.ά. 1987: Μπιναρδόπουλος, Γ., Ρούπας, Λ., Χλιάπας, Θ. *Η Αιγιάλεια στην Κατοχή και την Αντίσταση 1941-1944*, Αθήνα 1987.

Ντόκος και Αθανασοπούλου 2007: Ντόκος, Κ. Αθανασοπούλου, Ι., *Η πόλη της Βοστίτσας και ο πληθυσμός της την περίοδο της Β' Βενετοκρατίας (1685-1715)*, ΕΤΕΠΑ, Αίγιο-Αθήνα 2007.

Παναγιωτόπουλος 1987: Παναγιωτόπουλος, Β., *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος-18ος αιώνας*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1987.

Παπαγεωργίου 1975: Παπαγεωργίου, Γ., *Ιστορικά Μοναστήρια*, Έκδοση Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης Αιγίου, Αθήνα, 1975.

Παπαγεωργίου 1990: Παπαγεωργίου, Γ., *Η Παρασκευή Αιγίου*, αυτοέκδοση, Αθήνα 1990.

Παπαετρόπουλος 2006: Παπαετρόπουλος, Δ., *Νόμος 3028/2002 Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα 2006.

Πετρόπουλος 1997: Πετρόπουλος, Μ., Νεότερα στοιχεία από την ανασκαφή του γεωμετρικού ναού στο Άνω Μαζαράκι (Ρακίτα) Πατρών, στο *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Ναύπλιο 1995*, Αθήνα 1997, σ. 165-188.

Πετρόπουλος 2001: Πετρόπουλος Μ., Ο Γεωμετρικός ναός Ρακίτας - Λατρευόμενη θεότητα, στο Μητσοπούλου-Leon B. (επιμ.), *Forschungen in der Peloponnes, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 1998, για τα 100 χρόνια από την ίδρυση του Αυστριακού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου*, Αθήνα 2001, Α.Α.Ι., σ. 39-45.

Πετρόπουλος 2006α: Πετρόπουλος Μ., Οι Αχαϊκές Μητροπόλεις των αποικιών της Μ. Ελλάδας, στο Δρούλια Λ. και Ριζάκης Α. (επιμ.), *Αχαΐα και Νότιος Ιταλία. Κοινωνία, ανταλλαγές και σχέσεις από την αρχαιότητα ως σήμερα*, Σήμα Εκδοτική, Αθήνα 2006, σ.59-74.

Πετρόπουλος 2006β: Πετρόπουλος Μ., Ρακίτα - Νικολέικα - Ελίκη - Σαλμενίκο, στο *Α' Αρχαιολογική Σύνοδος Νότιας και Ανατολικής Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου (Πάτρα 9-12/6/ 1996)*, ΤΑΠΑ, Αθήνα 2006, σ. 31-52.

Πετρόπουλος 2012: Πετρόπουλος Μ., «Η συμβολή της Αχαΐας στην πρώιμη ναϊκή αρχιτεκτονική», *archaeology&arts* (11/06/12), διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.archaiologia.gr> (5/8/2017)

Riegl 2006: Riegl A., Ουσία και γένεση της μοντέρνας λατρείας των μνημείων, στο Πούλος Π. (επιμ.), *Έννοιες της τέχνης τον 20ό αιώνα*, ΑΣΚΤ, Αθήνα 2006.

Σταυρακάκης 2009: Σταυρακάκης, Μ., Η αναγκαιότητα διατήρησης και ανάπτυξης του αμπελώνα της Αιγιάλειας στο Καλαφάτης 2009.

Σταυρόπουλος 1954: Σταυρόπουλος, Α., *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου. Από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, Εκδόσεις Τύπος-Α. Κουλουμπη, 1954.

Τρικόλας 2008: Τρικόλας, Κ., *Γεωλογική μελέτη της ευρύτερης περιοχής Αιγιαλείας και Καλαβρύτων*, Αθήνα 2008, διαθέσιμη στο διαδικτυακό ιστότοπο:

<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/16208#page/1/mode/2up> (5-5-2018).

Φαρακλάς 2001: Φαρακλάς, Ν., Η Γεωπολιτική Οργάνωση της Πελοποννησιακής Αχαΐας, *ΡΙΘΥΜΝΑ* αριθ. 9, Ρέθυμνο 2001, σ. 52-55.

Ιστοσελίδες

<http://www.statistics.gr/>: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Πληθυσμιακά-Οικονομικά στοιχεία κατά περιοχή (2011) (10/8/2017).

<http://www.filotis.itia.ntua.gr/>: «Φιλότης», Βάση Δεδομένων για την ελληνική φύση, Τομέας Υδάτινων Πόρων και Περιβάλλοντος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (10/8/2017).

Στοιχεία: ΟΠΕΚΕΠΕ 2015, Επεξεργασία: WWF

Κατάλογος κηρύξεων αρχαιολογικών χώρων στην Αιγιαλεία (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος)

Περιοχές θεσμοθετημένης υψηλής προστασίας με ειδικό καθεστώς Αρχαιολογικοί χώροι:

α) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στη θέση "Γρασιδοτόπια" ή "Κοκκινιές" (ακρόπολη αρχαίων Αιγών)

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/20852/1166/18-5-1995, ΦΕΚ 558/Β/28-6-1995

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/20852/1166/18-5-1995, ΦΕΚ 762/Β/6-9-1995

β) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στη θέση "Πύργος" Αιγών ΥΑ

ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/37751/1877/15-9-2000, ΦΕΚ 1244/Β/12-10-2000 Αχαΐας

γ) Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος "Παλαιόκαστρου" Αιγιαλείας (αρχαία πόλη Αιγείρα).

Καθορισμός Ζωνών προστασίας Α και Β. ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/35618/2962 π.ε./19-4-1976, ΦΕΚ 654/Β/14-5-1976 ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ06/12903/712/15-3-1995, ΦΕΚ 350/Β/4-5-1995

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ06/12903/712/15-3-1995, ΦΕΚ 594/Β/7-7-1995

δ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στη Σελιάνα (αρχαία πόλη Φελόη)

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/45408/2599/9-10-1996, ΦΕΚ 1029/Β/12-11-1996

ε) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος αρχαίας πόλης Ρύπες

ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/49348/4209 π.ε./9-11-1976, ΦΕΚ 1431/Β/29-11-1976

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/7255/340/15-3-1996, ΦΕΚ 212/Β/2-4-1996

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/47148/2972/23-12-1999, ΦΕΚ 2299/Β/31-12-1999

στ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός Χώρος περιοχής "Έρημο Χωριό - Σκεπαστό "

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/57358/3195 π.ε./17-1-2002, ΦΕΚ 183/Β/20-2-2002

ζ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στην περιοχή των Δημοτικών Διαμερισμάτων Νικολέϊκων, Ριζόμυλου και Ελίκης του Δήμου Διακόπτου, Νομού Αχαΐας

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/45121/1928/14-5-2008, ΦΕΚ 199/ΑΑΠ/28-5-2008

η) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στη θέση "Ψωριαρού" Κερύνειας (πιθανόν αρχαία πόλη Ελίκη) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/7189/343/15-2-1996, ΦΕΚ 152/Β/13-3-1996

θ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στη θέση "Ψωριαρού" Νικολαϊκών (πιθανόν αρχαία πόλη Ελίκη) ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/7189/343/15-2-1996, ΦΕΚ 152/Β/13-3-1996

ι) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στο Κάστρο (αρχαία πόλη Βούρα), ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/49348/4209 π.ε./9-11-1976, ΦΕΚ 1431/Β/29-11-1976
ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/54962/3322/19-10-2001, ΦΕΚ 1534/Β/16-11-2001

ια) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στο λόφο Αγίου Στεφάνου (αρχαία πόλη Βούρα), ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/22884/1312/14-5-1997, ΦΕΚ 474/Β/9-6-1997

ιβ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος στο ύψωμα Μαμουσιάς, (αρχαία πόλη Κερύνεια),
ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/35618/2962 π.ε./19-4-1976, ΦΕΚ 654/Β/14-5-1976
ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/20641/1037/21-5-1996, ΦΕΚ 617/Β/22-7-1996

ιγ) Αχαΐας Αιγιαλείας Αρχαιολογικός χώρος Αρραβωνίτσας
ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/17558/986/14-5-1997, ΦΕΚ 474/Β/9-6-1997

Άλλες αποφάσεις και μελέτες

ΚΥΑ 40390/2009, ΦΕΚ446/Δ/02-10-2009 και απόφαση ΠΔΕ (19/06/2006) βάση οδηγίας 92/43/ΕΚ Μελέτη Π.Δ.Ε.(03/12/2001), «Φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της Δυτικής Ελλάδας» Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.pde.gov.gr> στις (10/08/2017)

Χάρτες

Χάρτης 1: Γεωγραφικός χάρτης Πελοποννήσου, (πηγή: Πετρόπουλος 2012)

Χάρτης 2: Περιοχή έρευνας, σχεδιαστικό υπόβαθρο Google earth

Χάρτης 3: Αρχαιολογικοί χώροι, (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.110)

Χάρτης 4: Πολιτικός χάρτης Αιγιαλείας (πηγή: <https://www.google.gr/search?q>)

Χάρτης 5: Θέσεις αρχαιολογικών χώρων στην Τραπεζά (πηγή: Borgna και Vordos 2016, σ.458)

Φωτογραφίες

Εικ. 1: Το εσωτερικό του θαλάμου του Μιθραίου. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.66)

Εικ. 2: Αίγιο, Ρωμαϊκά λουτρά. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ.62)

Εικ. 3: Το θέατρο της Αίγειρας, (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 25)

Εικ. 4: Αλμυρός Αιγείρας, (πηγή: Κόλια 2008α, σ. 521)

- Εικ. 5: Προφήτης Ηλίας Μαμουσιάς, (πηγή: Κόλια 2008α, σ. 519)
- Εικ. 6: Από το αέτωμα του ναού της αρχαίας Κερύνειας, (πηγή: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου)
- Εικ. 7: Θέση Αϊ-Γιάννης Τράπεζας, ίχνη αρματοροχιάς (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 102)
- Εικ. 8: Τράπεζα Διακοπτού, (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 101)
- Εικ. 9: Κάστρο Διακοπτού. Αγγεία του 6^{ου} αι. π.Χ. (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 93)
- Εικ.10: Γεωμετρικός ναός Νικολέικων (αρχαία Ελίκη), (πηγή: Βόρδος και Κόλια 2008, σ. 54)
- Εικ.11: Η κατασκευή του ναού της Αγίας Άννης (πηγή: Σύλλογος ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ)
- Εικ.12: Λίμνη Τσιβλού (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.13: Αλυκή, Αίγιο,(πηγή: <https://www.patrasevents.gr/>)
- Εικ.14: Ξενοδοχείο Πτέρης 1935 (πηγή: αρχείο Φ. Ζουρόπουλου)
- Εικ.15: Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Τράπεζα (πηγή: αρχείο Άνθιμος Μάτζιος)
- Εικ.16: Φαράγγι Βουραϊκού, Οδοντωτός σιδηρόδρομος,(πηγή: <http://www.odontotos.com/>)
- Εικ.17: Το Αίγιο, (πηγή: <http://www.aigialeia.gov.gr/el/node/3>)
- Εικ.18: «σταφιδαποθήκες» (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.19: Παραλία Αιγίου. Οι 12 βρύσες και ο πλάτανος του Πausανία (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.20: Παναγία Τρυπητή (πηγή: Κώστας Μεσάζος)
- Εικ.21: Χαρτοποιία, (πηγή: Α. Παναγόπουλος – Ν. Σκαρτσίλας)
- Εικ.22:Χαρτοποιία εσωτερικό, (πηγή: Α. Παναγόπουλος – Ν. Σκαρτσίλας)
- Εικ.23: Εργοστάσιο Φωτόπουλου (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.24: Παραλία Αιγίου ,(πηγή: <http://photoaigio.blogspot.gr/>, Τάκης Κουτσαντώνης)
- Εικ.25: Αγορά, Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.26: Οι σκάλες Φιλοποιέμενος, (πηγή: <http://magicnews.gr/>)
- Εικ.27: Μέγαρο Παναγιωτόπουλου, (πηγή: εφημερίδα filodimos)
- Εικ.28: Παναγιωτοπουλείκο, άποψη εσωτερικού χώρου (πηγή: εφημερίδα filodimos)
- Εικ.29: Ιερός ναός Παναγίας Φανερωμένης, (πηγή:<https://el.wikipedia.org/>)
- Εικ.30: Πλατεία Υψηλών Αλωνίων, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.31: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου, (πηγή: <http://odysseus.culture.gr/>)
- Εικ.32: Δημοτικό Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, (πηγή: <http://www.laohistorymuseum.gr/>)
- Εικ.33:«Μουσείο Σταφίδας Κουνινιώτης», (πηγή: <http://couniniotis.gr/history/currants-museum/>)
- Εικ.34: Πιθανές αναπαραστάσεις του ναού της Ρακίτας. (πηγή: Πετρόπουλος 2006β, σ. 33, 35)
- Εικ.35: Πήλινα ομοιώματα σιταποθηκών και πήλινοι τρίποδες. (πηγή:Γκαδόλου 2008, σ.306)
- Εικ.36: Κτηματολογικός πίνακας ιδιοκτησιών στην Τραπεζά. (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 64)
- Εικ.37: Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 65)
- Εικ.38: Οχυρωματικός περίβολος (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 66)
- Εικ.39: Τείχος, (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 67)
- Εικ.40: Το εσωτερικό του αρχαϊκού ναού της Τραπεζάς, (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.41: Ο βόρειος τοίχος (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.42: Το δάπεδο του κεντρικού κλίτους (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.43: Δυτική πλευρά, ΝΔ. γωνία (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.44: Αρχιτεκτονικά μέλη θριγκού και σπόνδυλοι (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.45: Η κρηπίδα (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.46: ΝΔ. γωνία, (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.47: Μέλη γλυπτών (πηγή: Βόρδος 2006, σ. 517)
- Εικ.48: Κρανοφόρος κεφαλή, (πηγή: Βόρδος 2008, σ. 517)
- Εικ.49: Κορμός της θεάς Αθηνάς (πηγή: Βόρδος 2008, σ. 518)
- Εικ.50: Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, (πηγή: προσωπικό αρχείο)

- Εικ.51: Κάτοψη του ναού της Τραπεζιάς (πηγή: Πετρόπουλος 2006, σ. 68)
- Εικ.52: Ταφικά αγγεία (πηγή: Borgna και Vordos 2016, σ.461)
- Εικ.53: Ο ναός στο Γκραίκα (πηγή:προσωπικό αρχείο)
- Εικ.54: Ο αρχαϊκός ναός στο Γκραίκα (πηγή: Βόρδος και Πετρόπουλος 2007, σ. 510)
- Εικ 55: Αεροφωτογραφία του οροπεδίου της Τραπεζιάς, (πηγή: Αρχείο Τ. Μαστραντώνης)
- Εικ.56: Ο ποταμός Μεγανίτης (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.57: Ο αρχαιολογικός χώρος της Ρακίτας, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.58: Ληνό (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.59: Ιστιάδα, αλώνια, φαράγγι Μηλιαγγούς (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.60: Μουσείο Υδροκίνησης, Χατζής (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.61: Χωριό Χατζής, (πηγή: αρχείο Τάκης Κουτσαντώνης)
- Εικ.62: Δημοτικό σχολείο Κούμαρη, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.63: Παρασκευή , ο πύργος των Ορεινών, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.64: Το εκκλησάκι του Αγ. Νικολάου, Σελινούντας Αιγίου (πηγή: Αρχείο Γ. Δρουγούτη)
- Εικ.65: Η μονή Ταξιαρχών (πηγή: <http://www.monastiria.gr>)
- Εικ.66: Η σκήτη του Οσίου Λεοντίου (πηγή: <http://www.monastiria.gr>)
- Εικ.67: Η μονή της Πεπελενίτσας (πηγή: <http://www.monastiria.gr>)
- Εικ.68: Σπύρος Ντρίνιας, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.69: Παρασκευή, οινοποιείο (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.70: Τυποποιημένα προϊόντα,(πηγή: <http://www.eleofillo.gr/ladi.htm><http://www.andreouoil.gr/>)
- Εικ.71: Εκτάσεις καλλιέργειας σταφιδαμπέλου (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.72: Χλωρίδα-πανίδα (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.73: Η οικολογική καταστροφή της πυρκαγιάς του 2007, Στοιχεία: ΟΠΕΚΕΠΕ 2015
- Εικ.74: Έργα προστασίας του ναού της Τραπεζιάς (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.75: Η θέα από δυτικά στο οροπέδιο της Τραπεζιάς (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.76: Κατάλοιπα αρχαίων κτηρίων και θέα ανατολικά (πηγή: αρχείο Τ. Μαστραντώνη)
- Εικ.77: Πολιτιστικές εκδηλώσεις στην Παρασκευή (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.78: Δημοτικό Σχολείο τ. κοινότητας Χατζή (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.79: Δημοτικό Σχολείο Κούμαρη (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ 80: Από Παρασκευή προς Ρακίτα, (πηγή: προσωπικό αρχείο)
- Εικ.81: Καθίσματα θεάτρου
- Εικ.82: Σκίαση
- Εικ.83: Ενημερωτική πινακίδα
- Εικ.84: Εκδοτήριο, WC
- Εικ.85: Εξώφυλλο, (πηγή: Α. Βόρδος)

Πίνακας σχεδίων

- Σχέδιο 1. Τα έργα επί του οροπεδίου της Τραπεζιάς
- Σχέδιο 2: Η πρόσβαση στο ναό.
- Σχέδιο 3: Διαδρομή, Τραπεζιά-Παρασκευή.
- Σχέδιο 4: Διαδρομή, Παρασκευή-Ρακίτα.
- Σχέδιο 5: Διαδρομή, Παρασκευή-Άγιος Σώστης.
- Σχέδιο 6: Διαδρομή, Παρασκευή-Μονή Ταξιαρχών.

